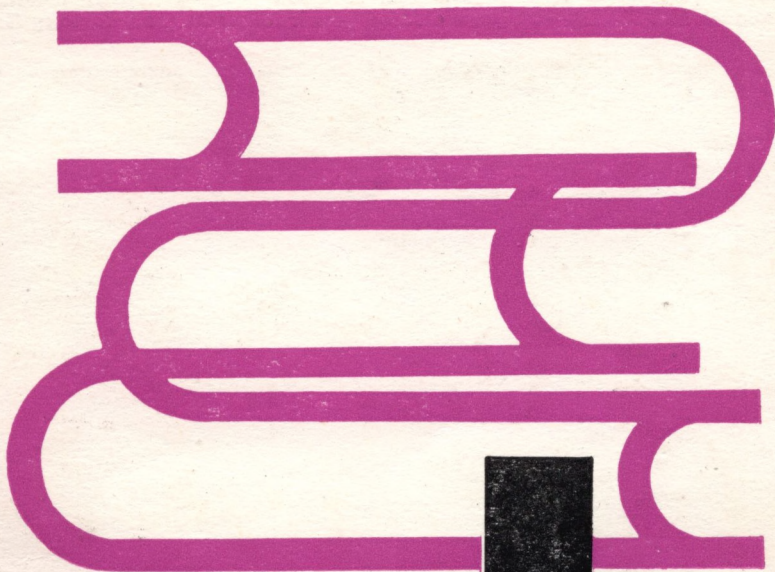

D 400(2)

Kal fel

KÖNYVTÁROS

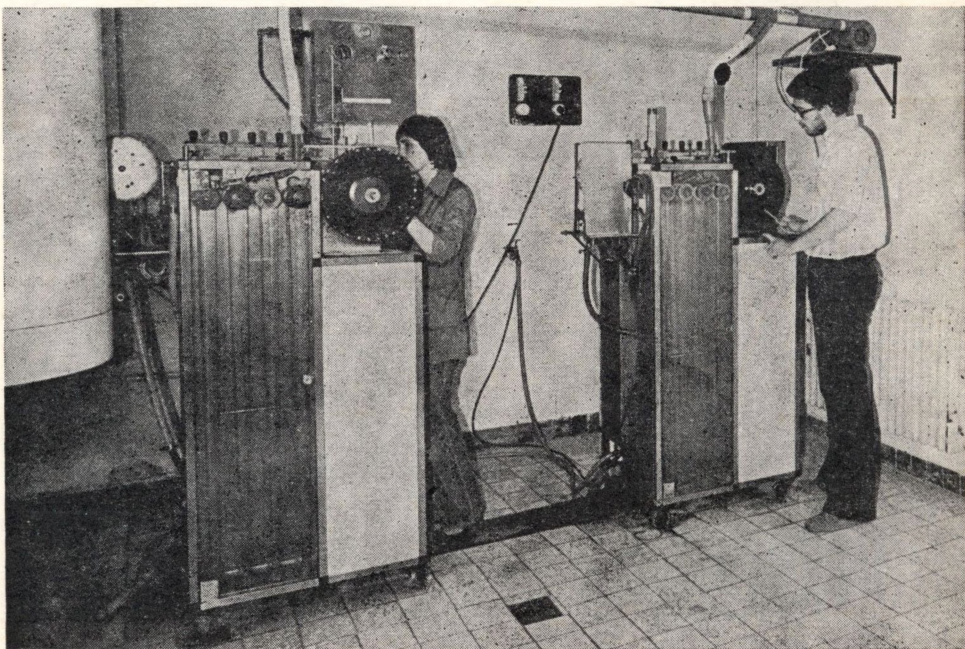
9

1977

A 175 éves Országos Széchényi Könyvtárral lapunk több cikke is foglalkozik. (L. az 507—520. oldalakon.) Mikrofilmtárát bemutató képeink közül a felső a mikrofilm-laboratórium felvételező termét ábrázolja, az alsón pedig a negatív tekercsek előhívására szolgáló KITON DL—6 típusú előhívó gépek láthatók. (Szuchovszky Zoltán felvételei)

TARTALOM

HAVASI ZOLTÁN: Hagyomány és újat építés. 175 éves az Országos Széchényi Könyvtár	507
VÉGH FERENC: Az Országos Széchényi Könyvtár mint műhely (<i>Könyvtárak — műhelyek</i>)	511
ÓNÓDY MIKLÓS: Bemutatjuk az Országos Széchényi Könyvtár „mikrofilmtárát” Hallottuk	515 520
VÉRTESY MIKLÓS: A könyvrestaurálás mestere. Beszélgetés Sasvári Dezsővel. (<i>Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák</i>)	521
<i>Mit értek el, merre haladjanak? Vélemények a szakszervezeti könyvtárügy helyzetéről, fejlesztéséről</i>	
MÓNUS IMRE: Határozattá emelni az Alapelvek követelményeit	525
LENGYEL LÁSZLÓNÉ: A normatív előírások továbbfejlesztése szükséges	526
KESZTHELYI KÁROLY: A sok szekrénykönyvtár helyett bibliobuszt	527
DR. VARGA GYÖRGYNÉ: Javítani a feltételeket	528
VARGA KÁROLY: Nem tudunk lényegesen előbbre lépni	529
DÉNES PÁL: A Szolnok megyei könyvtárhálózat örömei és gondjai	530
GELENCSÉR ISTVÁN: A társadalmi igényekkel együtt fejlődnek a könyvtárak ellátottsága	531
Szerkesztői üzenet	532
Fórum	
WEISZ GÁBOR: Készülünk fel a központosításra!	533
KRUTZLER FERENC: Zenei analitikus katalógust!	534
SKALICZKI JÓZSEFNÉ: Milyen legyen a zenetár?	535
DR. PÁLINKÁS GYÖRGYNÉ: Kölcsönözzük? — Kölcsönözzük!	537
A Közegészségügyi Intézet Könyvtára is ENSZ letéti könyvtár (Dr. Gál Imréné)	535
JÁRAI ANDRÁS-NÉ: A hagyományos gyermekkönyvhetek tapasztalatai (<i>A könyvtárak életéből</i>)	538
A lapokban olvastuk (<i>A Vas megyei Könyvtárak Értesítője</i>)	539
Hírek	540
LÁTÓKÖR	
ZIRC PÉTER: Mit ad a Szovjetunió könyvtárügyének az új ötéves terv?	541
SZURMAY ERNŐ: A TIT VII. országos küldöttgyűlése	544
Láttuk	545
KAMARÁS ISTVÁN: Dinamikus olvasóportrék	546
MÁNDY GÁBOR: Eljutnak-e a könyvtárba? A nem hivatásos kiadók termékeinek terjesztése	549
GYÖRE PÁL: Bevezetés az informatikába II. (<i>Továbbképzés</i>)	551
Lapozgató	555, 562
Vallomások a könyvtárról	
SZÁRAZ GYÖRGY: A gorillától az ugor—török háborúig	558
A Könyvtáros galériája: ANDRUSKÓ KÁROLY exlibris-művész (<i>Galambos Ferenc</i>)	559
Kérdezz — felelek	560

PÁLMAI MAGDA: Álnév — valódi név	561
PÉTER LÁSZLÓ: Álnév — fedőnév	561

BIBLIOGRÁFIÁK

A Nagy Október magyar nyelvű irodalma (<i>Bényei Miklós</i>)	563
Verselemzések bibliográfiája (<i>Bozóky Éva</i>)	564
SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK	565
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	567

A lapunk e számában közölt könyvjegyek Andruskó Károly grafikusművész munkái

Из содержания:

Хавашин Золтан: 175 лет национальной библиотеки — Государственной библиотеки имени Сечени (507);
Вег Ференц: Государственная библиотека имени Сечени как научно-исследовательская мастерская (интервью) (511);
Оноди Миклош: Отдел микрофильмов Государственной библиотеки имени Сечени (515);
 Развитие профсоюзных библиотек начиная с 1971 г. Ответ на вопрос журнала „Кёньвтарош“. 1 ч. (525);
Зирц Петер: Пятилетний план советского библиотечного дела (541);
Дьёре Пал: Введение в информатику. 2 ч. (551).

From the contents

Zoltán Havasi: 175th anniversary of the Hungarian National Library (National Széchényi Library) (507);
Ferenc Végh: The National Széchényi Library as scientific workshop (Interview) (511);
Miklós Onódy: The microfilm collection of the National Széchényi Library (515);
 Development of trade-union libraries since 1971. Answers to an all-round inquiry of the „Könyvtáros“ I. (525);
Péter Zircz: New five-years plan of Soviet Librarianship (541);
Pál Györe: Introduction to informatics II. (551).

Aus dem Inhalt

Zoltán Havasi: Die staatliche Bibliothek, die ungarische Nationalbibliothek Széchényi ist 175 Jahre alt (507);
Ferenc Végh: Die Nationalbibliothek Széchényi als wissenschaftliche Forschungsanstalt (511);

Miklós Onódy: Das Mikrofilmarchiv der Nationalbibliothek Széchényi (515);
 Die Entwicklung der Gewerkschaftsbibliotheken seit 1971. Antworten auf die Rundfragen der Zeitschrift „Könyvtáros“ I. (525);
Péter Zircz: Der neue Fünfjahresplan des Bibliothekswesens in der Sowjetunion (541);
Pál Györe: Einführung in die Informatik II. (551).

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Bozóky Éva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *dr. Gál Imréné*, az Országos Közegészségügyi Intézet könyvtárvezetője; *Galamboš Ferenc* bibliográfus; *Györe Pál*, a Kohó- és Gépipari Tudományos Műszaki Tájékoztató Intézet műszaki-gazdasági szaktanácsadója; *Havasi Zoltán*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese; *Kamarás István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Krutzler Ferenc*, a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa; *Mándy Gábor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Onódy Miklós*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *dr. Pálinkás Györgyné*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Pálmai Magda*, az MSZMP Párttörténeli Intézet könyvtárának munkatársa; *Péter László*, a Szegeci Somogyi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Skaliczki Józsefné*, a szegeci Somogyi Könyvtár osztályvezetője; *Szurmay Ernő*, a Szolnoki Megyei Könyvtár igazgatója; *Urbán László*, a Sárvári Városi-Járásai Könyvtár igazgatója; *Végh Ferenc*, a Műegyetemi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Welsz Gábor*, a Váci Városi-Járásai Könyvtár igazgatója; *Zircz Péter*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese.

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
 A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
 Telefon: 451-758, 664-805.
 Kiadja a Lapkiadó Vállalat
 1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
 Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.
 Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Készült az Egyetemi Nyomda fennállásának 400. évében

77.1760 Egyetemi Nyomda, Budapest
 Felelős vezető: Sümegi Zoltán igazgató

INDEX: 25 449

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 182 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Könyv és Hírlap Kúkereskedelmi vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

175 éves az Országos Széchényi Könyvtár

Kilencszázéves írásbeliségre tekinthet vissza a magyar nyelv. A magyarországi könyvnyomtatás több mint ötszázéves. Nemzeti könyvtárunk pedig ebben az évben ünnepli alapításának százhetvenötödik évfordulóját.

E három általam összefüggésbe állított művelődéstörténeti adatnak, ténynek, a hazai és az egyetemes művelődésben játszott szerepüknek helyes nemzeti önismereten alapuló megítélését nehezíti, ha a tudományban a sajátosan hazait akarom kiragadni, kivetíteni az egészből, az egyetemesből, hiszen a tudomány nemzetközi. Erre a fogós kérdésre azonban már 1865-ben megfelelt Arany János akadémiai főtitkár: „A tudomány cosmopolita természetű, igaz; határai addig terjednek, hol az emberi ismeret lehetősége megszűnik, s e határ ma épp oly beláthatatlan, mint volt ezred év előtt. Ezért, kik politikai jólétünkre közvetlen befolyást várnak tőle, vagy éppen, hogy szónoki virágokkal piperézze magát, könnyen gyanúba veszik, mintha mellőzné a hazafiságot. De valamint anyagi téren nem az elzárkózás — mely már lehetetlen is — szolgált üdvünkre, hanem minél nagyobb részvét a világ forgalomban: úgy a szellemiek terén politikai súlyunk aszerint növekszik, aminő osztalékkal járultunk az egyetemes tudomány előbbviteléhez. Egy van főleg, mi első helyen reánk magyarokra néz: hazánk minden oldalú megismerése, s megismertetése a nagyvilággal. Ha majd e haza szent földjén minden ismerve lesz, minden kódarab elmondja, honnan jött, kikkel találkozott, ha minden élő, mely rajta tenyész és mozog, általunk összegyűjtve, a közös rendszerben foglal helyet, ha kitanultuk ege mérsékletét, a nedv és aszályhordozó fuvalmak viszonyait; ha népei egymásra temetkezett rétegeit felbúvároltuk a legmélyebbig, de kivált a ma élőknek — és edes nemzetünknek — nyelv és tettben nyilatkozó múltját, jelenét a tudomány teljes fényébe állítottuk: ez által oly politikai tökére tettünk szert, melynek keletét legörömeztőbb ismeri el a művelt külföld. És ím ez a honszeretet a tudományban!” (*A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825—1975. Bp. Akadémiai Kiadó, 1975. 104—105. l.*)

Ezek a gondolatok vetődhetek fel — bár akkor még kevésbé kimerült formában — az 1802-ben alapított Országos Széchényi Könyvtár 1803 decemberében történt ünnepélyes megnyitása alkalmából. Akkor, amikor már látni való volt, hogy gróf Széchényi Ferenc nagylelkű adománya nemcsak könyvtáralapításra való, hanem a nemzetének ajándékozott gyűjtemény megveti alapját a nemzeti közgyűjteményeknek, tehát a múzeumoknak is. „Íme maguk előtt látták a piczi mustármagot. Vajjon sikerül-e ennek oly terebélyes fává növekednie, hogy lombozata alá össze lehessen gyűjteni mindazt, a mit a magyar tudomány, a magyar irodalom, a magyar művészet már alkotott és még alkotni fog? A mit a kegyelet, vagy a szerencsés véletlen a múlt emlékeiből számunkra megőrzött? A mit a természet pazar kézzel szétosztott az országban? Hogy azután innen áradjon szét a tudásnak, a hasznos ismereteknek termékenyítő fénye, a nemzeti öntudatnak lelkesítő melege!” (*Kollányi Ferenc: A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára. 1802—1902. Bp. 1905. I. köt. 107. l.*)

Kétségtelen: nemzeti öntudatra szükség volt. Történelmünk több szakaszában volt szükség. Többször veszélybe került az anyanyelv és a ráépülő kultúra. Volt úgy, hogy már-már későinek mutatkozott a védekezés, a megmaradásért indított küzdelem, a társadalmi haladás vonalában való megkapaszkodás. Am a még oly lassú társadalmi mozgás is felgyorsult a felvilágosodás magyarországi térhódítása idejére. Nem ellentmondásoktól mentesen. Késleltető tényező volt az osztrák elnyomók saját érdekük szerinti kultúrateremtő akarata. Majd éppen az ebből a szorításból való kitörés szándéka lendítette a hazai, saját erőket a művelődés intézményeinek, bázisainak megalapozására.

Késésben voltunk. Ellentmondás mutatkozott az általunk bevezetőben említett három tényező — a magyar írásbeliség kezdete, a könyvnyomtatás megindítása, a nemzeti könyvtár létesítése — közötti időbeli eltulodásokban. Az egyetemes művelődéstörténet korszakai szerint sem látszik késeinek a magyar írásbeliség kezdete, a magyarországi könyvnyomtatás indulásának időpontja különösen nem, de a nemzeti könyvgyűjtemények hiánya már komoly akadály volt a hazai tudományosság fejlődésének, a társadalmi haladásnak, a nemzeti függetlenség kivívásának.

Be lehet-e mutatni gróf Széchényi Ferenc indítékainak valamennyi összetevőjét? Ki lehet-e mérni: milyen fokú befolyásoló tényező volt a magyar nemzeti értelmiség legjobbjainak hatása cselekedeteire, mennyire hatottak rá bécsi neveltetésének körülményei, mennyiben játszottak szerepet elhatározásában a nemzeti kulturális törekvések és az idegen kulturális fejlődés jegyei? Bizonyára, megközelítően — igen. Most maradjunk csak a tényeknél. Széchényi 1795-ben kezd magyar és magyar vonatkozású könyveket, kéziratokat gyűjteni. Könyvtárát 1796-ban megnyitja a tudósoknak. Hat évvel később, 1802-ben nemzetének ajándékozta, alapját vetve meg a nemzeti közgyűjteménynek.

Fontos kérdés-e, hogy az európai közgyűjtemények sorában időben mikor? Az egyetemes, az összehasonlító művelődéstörténet szemszögéből nézve nem lehet közbülső. Nem közbülső azonban az sem, hogy ki, mikor, milyen szándékkal helyezi el az idők folyásában ezt a tettet. Az 1927-es magyar tudománypolitikai alapvetés szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy Széchényi Ferenc alapját vetette meg „az angol és francia közgyűjtemények után időrendben harmadik nemzeti közgyűjteményünknek”. Itt a hivalkodás, a kulturális nemzeti önhittség nyilatkozik meg, a mondandó a szomszéd népekkel szembeni fölényérzetet táplálta. „Az alapítójáról Országos Széchényi Könyvtárnak nevezett magyar nemzeti könyvtár — idézzük tovább a forrást — József nádor és az új intézményt gazdag adományokkal tápláló rendi társadalom megértő támogatásával és az 1808. évi VIII. törvénycikk értelmében rövidesen a magyar föld és szellem mindennemű termékét gyűjtő Magyar Nemzeti Múzeumra bővült.” (*A magyar tudománypolitika alapvetése. Szerk. Magyary Zoltán. Bp. 1927. 304—305. l.*) A közlés tárgyszerűnek és intézménytörténeti szempontból hitelesnek is tekinthető. Ám, mégsem az, mert nem teljes a kép, a nemzeti elzárkózás, a nemzetiségek kultúrájának lebecsülése jellemzi.

Mi nem ennek a hagyománynak vagyunk továbbépítői. Mi azt a nemzeti kultúrát fejlesztjük, amelyben egyaránt kifejeződik a más nemzetektől megkülönböztethető, mégis ugyanakkor azokkal összekapcsolódó, kapcsolatteremtő jelleg. Közgondolkodásunkban még jócskán erősítenünk kell azt a nézetet, hogy a régi Magyarország több nép történelmének és kultúrájának színtere volt, s hogy e történelem és kultúra számos megnyilvánulása is egyszerre több nép öröksége.

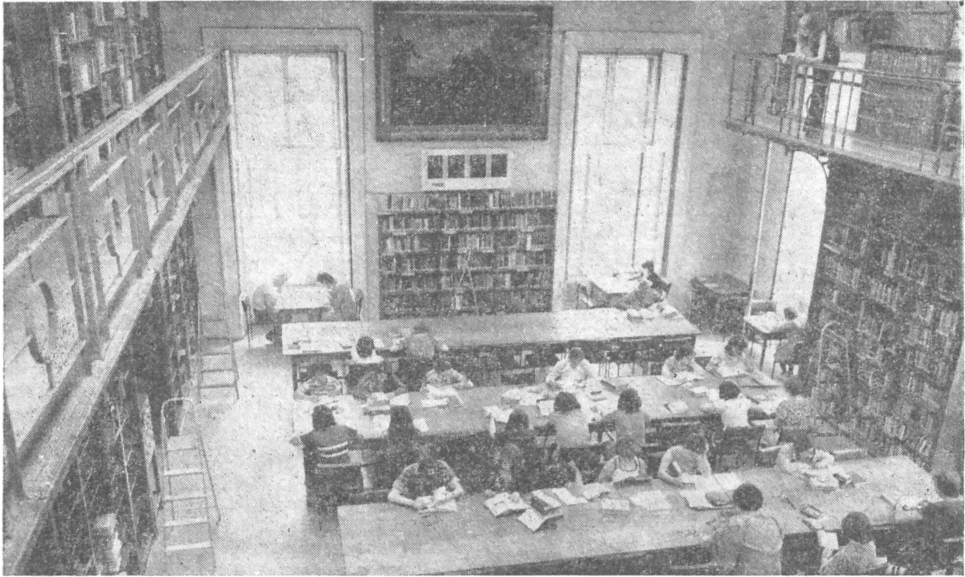
Az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteménye jól, megbízhatóan, meggyőzően tükrözi ezt. A könyvtár gyűjtő és forrásfeltáró tevékenysége közben a hagyomány ápolása mellett itt van az újat építés egyik lehetősége. A tisztátalan nézetek kiszűrése nem a nemzeti hagyományok megtagadását vagy leszűkítését, hanem éppen ellenkezőleg, minden eddiginél szélesebb és intenzívebb ápolását vonja maga után. Ám, a történelmi tradícióinkat helyesen értelmezve: ne a más nemzetektől távolító, befelé forduló, hanem a más nemzetekhez közelítő vonásokat hangsúlyozzuk.

Az Országos Széchényi Könyvtár működésének egészére, egész funkciórendszerére érvényesek lehetnek azok a tanulságok, amelyek a jubileumi gondolatokból, az alapítástól máig ívelő tevékenység tapasztalataiból levonhatók.

Jelenünkben válhat igazán a nemzetnek adományozott könyvtár a nemzet könyvtárává, a hazai kulturális és tudományos élet tényezőjévé és az egyetemes művelődésben, a nemzeti könyvtári életben egyre inkább számontartott és számottevő intézménnyé.

Az Országos Széchényi Könyvtár történetének tanulmányozása megvilágítja, hogy nemzeti könyvtárunk, saját anyagának katalógusokban való feltárásán túl, mindig végzett tudományos forrásfeltáró, forrásközlő tevékenységet. Ma már ennek a munkának a kritikai közzétételig kell fejlődnie: a források ismertetése (katalógus, bibliográfia, repertórium) és a források közzététele — az előbbi kizárólagosan, az utóbbi elsősorban — tudományos könyvtári feladat. Az OSZK elsősorban hungarika-könyvtár. A magyarországi és a magyar vonatkozású nyomtatványoknak — alapításától kezdve — legteljesebb gyűjteménye. Ebből következik, hogy ez a könyvtár egészében a magyar történeti és irodalomtörténeti stúdiumok forrásanyagainak fő lelőhelye és őrzője. Különgyűjteményeiben (kézirat-, zenemű-, színháztörténeti-, térkép- és aprónyomtatványtár) egyedülállóan fontos művelődéstörténeti dokumentumokat is őriz. Művelődéspolitikai és tudománypolitikai érdek az OSZK-nak a „nemzeti” tudományok művelésében való részvétele.

Nemzeti művelődésünk történetének az eddigiekhez képest teljesebb és hitelesebb bemutatása érdekében a nemzeti hagyományok, a nemzeti kulturális értékek számbavételének új vállalkozásai indulnak el. Az írott emlékek, a nyomtatott könyvek felkutatása, rendszerezése, a kezdetektől máig ívelő vonulatba rendezése nélkül nem képzelhető el forrásokra alapozott marxista művelődéstörténet. Bibliográfiai és könyvtörténeti műhelyeink jelentősége nő, a hatékony működésük iránti igény

Az OSZK általános olvasóterme (MTI Fotó — Pólya Zoltán felvétele)

fokozódik, a munkálatok összehangolásának követelménye erősödik. A könyvtörténeti kutatások fő műhelyei a legjelentősebb tudományos könyvtárak, mert a forrásfeltáró tevékenység a forrást őrző helyek elháríthatatlan kötelese. A hazai tapasztalatok szerint (feltehetően a nemzetköziak szerint is) a könyvtörténeti kutatások fellendülése csaknem mindig egybeesik a nagy nemzeti retrospektív bibliográfiái vállalkozásokkal, a könyvtári feltáró munkában jelentkező fellendülések korszakaival, végső soron a történeti kutatások által igényelt forrásfeltáró nekibuzdulásokkal. Természeteszerű összefüggés ez: egy régi dokumentum akkor kerülhet bibliográfiai regisztrálásra, ha a vele kapcsolatos könyvtörténeti kutatások, meghatározások fő elemei már megbízhatóan összeálltak; ekkor jelölhető ki időbeli, térbeli és gondolati helye a művelődésben.

Az Országos Széchényi Könyvtár, a megújuló nemzeti könyvtár, mind a nemzeti bibliográfiai munkálatok, mind a könyvtörténeti kutatások egyik meghatározó műhelyévé vált. A jövőre nézve érvényesnek kell tekintenünk azt a felismerést, hogy a bibliográfiai és könyvtörténeti munkák — a kutatói szemlélet tágasságával — az egyetemes művelődéstörténeti összefüggésekbe helyezendők, s hogy a könyv kutatása behelyeződik az olvasási kultúra, a művelődés alakulásának horizontjába és a társadalmi, művelődéstörténeti folyamatba, mert a könyv az olvasásban, a műveltség fejlesztésében nyer értelmet, a műveltség, a kultúra pedig történetiségében fogható fel.

Hogyan foglalhatók össze az Országos Széchényi Könyvtár mai feladatai, hogyan fogható össze mai funkciórendszere? A felszabadulás után igen jelentékeny fejlődést elért nemzeti könyvtár feladatainak pusztá számbavétele, az összetetten kialakult funkciók helyes arányainak meghatározása, az ötmillió háromszázezer könyvtári egységből álló könyv- és egyéb dokumentum-állomány használható ismeretekké, tudásanyaggá szervezése, a mintegy ötszáz dolgozó munkájának egybefogása, az évi csaknem ötvenmillió forinttal való felelős gazdálkodás nem kis feladat. Az intézmény feladatai két nagy csoportba oszthatók: az egyik a gyűjteményekre épülő sajtólagos nemzeti könyvtári feladatok és szolgáltatások, a másik az a tevékenység, amelyet az ország könyvtári rendszerében elfoglalt helyéből adódóan az ország könyvtárainak támogatása, vagyis végső soron a hazai olvasási kultúra fejlesztése érdekében kifejt.

A nemzeti könyvtár a teljesség igényével gyűjti, nyilvántartja, feldolgozza, vagyis katalógusaiban feltárja, rendelkezésre bocsátja az országban megjelent és az országra vonatkozó, külföldön keletkezett könyvtári anyagot. Alapvető nemzeti könyvtári feladatain túl — az ország könyvtári rendszerének részeként — meghatározott szakterületeken, tudományterületeken (a magyar irodalomtudomány, később

a magyar történettudomány szakterületén) szakkönyvtári feladatokat is ellát. Részt vesz a hazai szakirodalmi tájékoztatási rendszer tevékenységének összehangolásában (ebbe beleértendő a társadalomtudományi információs rendszer is és a népgazdasági információs rendszer is), de részt vesz nemzetközi könyvtári kapcsolataink szervezésében és fejlesztésében is. Gyűjteményét nyilvános szolgáltatásai révén a tudományos kutatás céljára, közművelődési és tanulmányi célokra hozzáférhetővé teszi. A kutatás, tájékoztatás meg a feltáró munka alátámasztására gyűjti az egyetemes emberi művelődés kiemelkedő, átfogó jellegű irodalmi és szakirodalmi értékeit és az úgynevezett segédkönyv jellegű kiadványokat. Szakkönyvtári feladatainak teljesítésére érdekében gyűjti továbbá azt a külföldi szakirodalmat, amely a kijelölt tudományterületek, szakterületek műveléséhez szükséges. Gyűjti, tudományosan feldolgozza és őrzi az ország írás- és könyvtörténeti emlékeit, beszerzi a külföldi írás- és könyvtörténeti szakirodalmat.

Feladatainak másik csoportja keretében: a nemzeti könyvtár a hazai kiadványok bibliográfiai számbavételével, a kiadványok kötelezpéldányainak elosztásával, a különféle jelentősebb könyvtárak által beszerzett, tudományos értékű külföldi könyvtári anyag központi nyilvántartásával, a könyvtárakról és szolgáltatásairól adott felvilágosítással, a nemzetközi kiadványcserét érintő központi feladatok ellátásával, a könyvtárak állományában fölöslegessé vált dokumentumoknak a könyvtári rendszeren belüli hasznosításával, a hazai és a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés szervezésével, továbbá szakmai segítség nyújtásával, irodalom- és könyvpropagandával támogatja az ország könyvtárainak tevékenységét.

Milyen feladatok várnak a százhetvenöt éves nemzeti könyvtárra a következő tervidőszakban? Az egyik feladat a szocialista nemzeti könyvtári funkciórendszer továbbfejlesztése korunk igényei szerint; figyelembe véve, hogy általános jelenség a nemzeti könyvtárak szerepének a hazai könyvtári rendszereken belüli növekedése, vagyis a közműveltség fejlesztésének vállalása és a nemzetközi információs rendszerek kialakításában való közreműködése.

Említettük már: nem kis feladat és felelősség a funkciók arányainak helyes meghatározása. Dilemmákkal és konfliktusokkal járhatnak általában a társadalom különféle intézményeinek hagyományos és új szerepéből fakadó ellentmondások. A kulturális munkások számára az ellentmondások könnyebben oldódhatnak fel, hiszen hivatásuk szerint a történetiség jegyében gondolkodnak (a műveltség elválaszthatatlan a történetiségtől), a művelődést is kontinuitásában, folyamatában látják, érzékelik a társadalmi forradalmak kulturális igényeit, és gondolkodásuk érzékenysége folytán felfogják korunk és a jövő követelményeit.

Az elmúlt évek tapasztalatainak, valamint a tudományos kutatás (elsősorban a „nemzeti” tudományok komplex kutatására irányuló törekvések) többször kifejezésre juttatott igényeinek ismeretében erősíteniünk kell a nemzeti könyvtárra háruló — művelődéstörténeti és tudománytörténeti szempontú, valamint a közművelődés igényeit figyelembe vevő — hungarika-kutatásokat, vagyis a könyvtári hungarika-dokumentumok gyűjtésével és bibliográfiai számbavételével összefüggő feladatokat.

Erdőinket józanul felmérve, nagyobb szervezethez kell részt vennünk a hazai szakirodalmi információs rendszerben és nemzetközi kapcsolataink szervezésében. A hazai szakirodalmi információs rendszer továbbfejlesztése érdekében a könyvtárak számára nyújtandó úgynevezett központi szolgáltatásokat új alapokra helyezzük, az új könyvtári törvényerejű rendelet végrehajtása során bővítjük. A tervezés és fejlesztés megalapozottabbá, átgondoltabbá és operatívabbá tételének, a komplex számítógépesítés könyvtári szakmai, gépi és számítástechnikai szellemi hátterének megteremtése érdekében az intézményen belül összefogottabb, egybehangoltabb, a különböző szakembereket (könyvtárosokat, rendszerszervezőket, számítástechnikusokat) együttesen igénybe vevő, rendszeres tevékenységet kell kifejlesztenünk.

Mit kívánhatunk végül az ebben az évben jubiláló Országos Széchényi Könyvtárnak, hazánk nemzeti könyvtárának és önmagunknak? Állománya gyarapodjék kulturális életünk új, a gyűjtőkörébe tartozó értékeivel, gyarapodjék eddig még be nem gyűjtött értékekkel, hogy minél teljesebb és hitelesebb tükre legyen nemzeti művelődésünk múltjának és szocialista kultúránk jelenének. Kívánjuk, de teszünk is érte, hogy lehetőleg töretlen ívben tudja a könyvtár mai gárdája és eljövendő nemzedéke a maga feltáró, bibliográfiai és kutató munkájával bemutatni, az olvasók és kutatók rendelkezésére bocsátani az itt lecsapódó ismeretek folyamatát. Kívánjuk, mert elhelyezési viszonyaink tarthatatlanok, hogy a következő években befejeződjék a Budavári Palotába való átköltözésünk, ahol új korszak kezdődhet a százhetvenöt éves nemzeti könyvtár életében.

Havasi Zoltán

Az Országos Széchényi Könyvtár mint műhely

Az Országos Széchényi Könyvtár nemzeti könyvtárunk, a hazai és nemzetközi kutatómunka egyik fő bázisa, segítője és előmozdítója, amely azonban önmagában is műhely. Falai között több irányú műhelymunka folyik.

Erről érdeklődtünk dr. Havasi Zoltántól, a könyvtár főigazgató-helyettesétől.

— Ha időszámításunkat ún. „akadémiai években” határozzuk meg, az 1977-78-as esztendő mindenképpen jubileumi időszak az Országos Széchényi Könyvtár életében. A Széchényi Ferenc által létrehozott könyvtár alapítóokmányát 175 esztendője, 1802. november 25-én erősítette meg I. Ferenc király, s az intézmény a következő év végén, 1803. december 10-én nyílt meg. Az elmúlt 175 év alatt a könyvtár sokat tett az egyetemes magyar tudomány érdekében, vezetői és munkatársai a magyar tudományos életben jelentős szerepet vállaltak: ez a szellemi örökség az Országos Széchényi Könyvtár mai gárdájára is kötelezettségeket ró. Intézményünk történetéből, jellegéből fakad, hogy a szorosan vett könyvtári feladatokon belül és túl mindenkori feladatunknak tekintjük, hogy az elméleti kutató és fejlesztő tevékenységből, a gyakorlati kutatási feladatok elmélyült teljesítéséből a mindenkori társadalmi igénynek megfelelően vállaljunk részt.

— Így hát a könyvtár tudatosan vállalja a műhely-jelleget is?

— Annál is inkább, mert az utóbbi néhány évben az erősödő társadalmi igénynek megfelelően azon fáradozunk, hogy a könyvtáron mint intézményen belül folyó kutatómunkát egyre szervezettebben folytathassuk. Tulajdonképpen három kérdéskör körül sűrűsödnek feladataink. Az első: nemzeti könyvtári jellegünkből fakadóan az alapvető tudományos segéd-eszközöket megteremtő és „karbantartó” munkák következetes véghezvitele. Olyan feladatokra gondolok, mint például a színvonalas katalógusok létrehozása, katalógus-kiadványok közreadása, a mind tágabb körű hungarika-kutatás s ennek nyomán az egyre nagyobb területet és időszakot átfogó nemzeti bibliográfiai számbavétel, amelyet természetesen forráskutatás és forrásfeltárás előz meg és így tovább. Tulajdonképpen ebből az elsődleges feladatkörből fakad a szak-könyvtári tevékenységben kifejeződő következő feladat is, mint például az irodalomtudományi bibliográfiai munkálatok vállalása.

— A „műhely” fogalmából természetesen ered a műhelyben dolgozó munkatársak tudományos tevékenysége.

— Az Országos Széchényi Könyvtárban magasan képzett, önálló tudományos kutatást végző munkatársaknak egész sora dolgozik. Az ő egyéni munkájuk révén a nemzeti könyvtárban folyó kutatás nagy mértékben hozzájárul a magyar könyvtörténeti, művelődéstörténeti, irodalomtörténeti és történelmi kérdések megoldásához.

— Milyen lehetőséget teremt a könyvtár munkatársainak, hogy kutatásaikat folytathassák?

— Intézményünkben a kutatómunka részben intézeti termunkaként, részben kutatónapok keretében folyik, de ez a két forma sem szervezeti, sem tartalmi elhatárolást nem jelent. Egyrészt azért nem, mert a kutatónapos tevékenység sem öncélú, hanem közvetlenül vagy közvetve a termunkát segíti, tehát az intézeti tevékenység egészének szerves részét képezi. Ugyanígy nem lehetséges a tartalmi szétválasztás sem, hiszen számos esetben a kutatónapokon alapozódik meg elvileg több intézeti hivatali munka, máskor pedig éppen ezen a módon tudunk heti nyolc órai időt adni az osztálymunkába egyébként nem iktatható könyvtári feladatok megoldására.

— Mielőtt részletesen ismertetné olvasóinkkal az egyes kutatási területeken jelentkező feladatokat, szólna a beszélgetésünk elején jelzett harmadik kérdéskörrel?

— A harmadik kérdéskör a könyvtári munka korszerű ellátásához szükséges elméleti megalapozás feltételeinek megteremtése. Ez egyben a nemzeti könyvtári szolgáltatások egyre színvonalasabbá tételét is szolgálja, hiszen problémakörében a munka korszerűsítése, gépesítése, a hazai és a nemzetközi könyvtárközi együttműködés lehetőségeinek szélesítése és elmélyítése, a hazai és a nemzetközi információs rendszerben való részvétel módzatainak kutatása szerepel. Természetes, hogy mindebből — éppen a Széchényi Könyvtár különleges funkciójából, nemzeti könyvtár jellegéből fakadóan — a könyvtári rendszer fejlesztéséhez is elvi alátámasztást igyekszünk meríteni.

— Milyen támogatást élvez a Széchényi Könyvtár főhatóságaitól kutatásaihoz?

— Elmondhatom, hogy a felszabadulás

óta most van e tekintetben a legkedvezőbb helyzetben könyvtárunk. Kutatómunkánk mind szervezettebb formát ölt. Bizalommal várhatunk útmutatást a Kulturális Minisztérium közelmúltban létrehozott Tudományos Koordinációs Bizottságától, illetve annak titkárságától és a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályától is. A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztálya és bizottságai — elsősorban a Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottság, sőt ez utóbbinak különbizottságai is — rendszeresen foglalkoznak tudományos munkánk egészének, illetve részterületeinek kérdéseivel. Sikertől megítélünk azokat az együttműködési formákat, amelyek a leggyümölcsözőbbnek bizonyultak. Így ma már megvalósítható az a feladat, hogy például a magyar bibliográfiai kutatásokat a múlttól a jelenig egységes formába öntsük. Ennek — elmondhatjuk — most valóban az Országos Széchényi Könyvtár a műhelye, mégpedig az MTA és a Kulturális Minisztérium támogatásával.

— *Milyen részfeladatok mutatkoznak ezen a területen?*

— Hogy csak a legfőbbeket említsem: a latin kódexek katalógusának munkálatai, az egyházi könyvtárakban levő középkori kéziratok leltárának és 16. századi külföldi nyomtatványaik katalógusának összeállítása, az ún. antikvakatalógus szerkesztése, a zenei dokumentumoknak a RISM, a nemzetközi zenei bibliográfiai vállalkozás számára történő számbavétele, a kéziratok térképek feldolgozása stb.

— *A Szabó Károly-féle Régi Magyar Könyvtár folytatásának, lényeges bővítésének, kiegészítésének tekinthető Régi Magyarországi Nyomtatványok című hatalmas kiadvány munkálatai köztudomásúan az Országos Széchényi Könyvtárban folynak. A megjelent első kötet Akadémiai Nagydíjban részesült, nagy hazai és nemzetközi elismerést váltott ki. Milyen útemben folynak tovább e téren a kutatások?*

— A Régi Magyarországi Nyomtatványok munkálatai tervszerűen haladnak. 1980-ig a második és a harmadik kötet is nyomdakész állapotba kerül, hiszen a második kötet anyagát már lektorálják a szaktudósok. E kötetek előkészítésével párhuzamosan már dolgoznak munkatársaink a 18. századi anyag összegyűjtésén. Ebben a vonatkozásban kell megemlítenem mint örvendetes tény, hogy intézményünk és a különféle egyházi könyvtárak között például együttműködés alakult ki: az egyházi gyűjteményekben található könyvanyagról — le egészen a plébániai, lelkési könyvtárakig — pontos ismereteink vannak, s éppen a Széchényi Könyvtár keretében működő

Könyvtártudományi és Módszertani Központ tette lehetővé, hogy az egyházi könyvtárakban alkalmazott, de eddig könyvtári képzettséggel nem rendelkező egyházi férfiak szakképzésben részesülhettek, ezáltal a szakmai együttműködés feltételeit is sikerült megteremtünk. Itt számolhatok be arról, hogy a két világháború közötti korszak bibliográfiai munkálatai szintén befejeződnek ebben az öt éves tervidőszakban.

— *Bár az eddig hallott műhelymunkák is nemzeti művelődésünk értékeinek közkinccsé tételét szolgálják, köztudomású, hogy az Országos Széchényi Könyvtár közvetlenül is milyen sokat tesz értékeink és emlékeink feltárásáért. Hallhatnánk erről a munkáról?*

— A legújabb idők fejleménye, hogy a magyar tudománypolitika és tudományszervezés tervmunkái között nagyobb hangsúlyt kaptak az ún. „nemzeti” tudományokkal kapcsolatos feladatok. Ennek jegyében dolgozza ki könyvtárunk is öt éves feladattervében azt a kutatási programot, amely számol a magyarországi könyv- és könyvtártörténeti, művelődés- és tudománytörténeti kutatások, valamint a hungarika-kutatások jelenlegi fejlettségi szintjével, számot vet a magyar történeti és irodalomtörténeti stúdiók forrásanyagainak feltártságával, figyelembe veszi a hazai közművelődési szint, elsősorban az olvasási kultúra fejlettségi állapotát, a tájékoztatástudomány tudományos feltételeinek, az információszolgáltatás gépesítésére irányuló nemzetközi törekvéseknek követelményeit. Természetesen feladattervünket akkor lehet megvalósítani, ha összes közgyűjteményünk számba veszi a magyar múlt náluk lecsapódó értékeit. Ebben az összefüggésben kell újra szólnom a tervszerűvé váló hungarika-kutatásokról is.

— *A könyvtárosok világa tud arról, hogy 1976 utolsó negyedében az Akadémia és a Kulturális Minisztérium Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottságának keretében éppen az Ön vezetésével bizottság alakult, amely a hungarika-kérdésekkel foglalkozik. Mi ennek a bizottságnak a közvetlen feladata?*

— Tevékenységünk középpontjában a hungarika-dokumentumok bibliográfiai regisztrálása, kerettervének kidolgozása és megvitatása áll. A keretterv foglalkozik a határainkon belüli és kívüli hungarikumok bibliográfiai számbavételével. Első részét, amely a magyarországi hungarikumok feldolgozására terjedt ki, már elvégeztük, 1977 őszére készült el a még külföldön fellelhető dokumentumok feldolgozására szolgáló kerettervünk. Ebből a kerettervből tűnik majd ki, hogy hol vannak, hol lehetnek még határainkon kívüli közgyűjteményekben hungariku-

mok. Ezután következnek majd a rendszeres gyűjtés, regisztrálás, kutatás, feldolgozás; a munkák sorrendje azonban esetenként dolgozható csak ki részletesen.

— *A hungarika-kutatásnak is az Országos Széchényi Könyvtár a műhelye?*

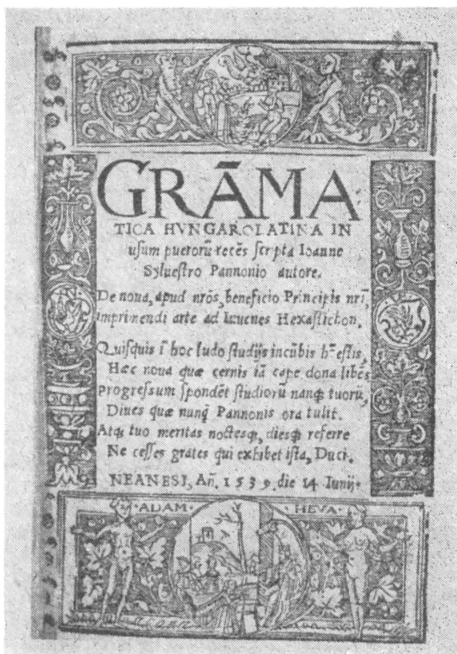
— Inkább azt mondanám, hogy e munkában is főleg a gyűjtő és regisztráló szerep hárul az Országos Széchényi könyvtárra, de a hallatlanul nagy körültekintést igénylő kutatásban valamennyi szak tudomány képviselőivel együtt végezzük feladatunkat. Szeretném kiemelni, hogy ezt a gyűjtést és feldolgozást a Magyar Tudományos Akadémia megkülönböztetett figyelemmel kíséri. Előfordult már, hogy valamelyik intézménytől e tárgykört érintő kutatást jelentettek be, és az Akadémia a mi véleményünket kérte. Intézményünk is első helyen kiemelve támogatja a hungarika-kutatásokat.

— *A hungarika-kutatás — mint az előbb Ön által elmondottakból kiderül — nemzetközileg is folyik. Nem nyílik-e arra is lehetőség, hogy az e kutatások során fellelt, nemzeti kultúránk szempontjából nagy értékeket megvásárolja a könyvtár?*

— Természetesen igen, a múltban is volt erre példa, a jelenben pedig, elmondhatom, kormányzatunk sok erkölcsi és anyagi segítséget ad ahhoz, hogy a vásárlásra felajánlott hungarikumokat nemzeti tulajdonba vehessük. Ahol egy-egy dokumentum megvételére nem nyílik lehetőség, ott a reprográfiai „begyűjtés” módszeréhez folyamodunk: több hungarika-unikum xerox- vagy fotómásolatát sikerült megszerezni, s ezáltal a dokumentumot a hazai kutatás számára is hozzáférhetővé tennünk. Itt jegyzem meg, hogy az Országos Széchényi Könyvtár nemzetközi kapcsolatai egészében igen jók, csak néhol találkozunk ellenállással hungarika-gyűjtő törekvéseinkben.

— *Annak ellenére, hogy a hungarika-kutatás a nemzeti könyvtár különösen hangsúlyos feladata, bizonyára nem lehet mereven elválasztani egyéb könyvtári — ha tetszik: rutinjellegű — műhelymunkáktól?*

— Semmiképpen sem. A munkálatok egy része szervesen kapcsolódik a nemzeti bibliográfiai tevékenységhez; a már említett Régi Magyarországi Nyomtatványok kötetén kívül a sajtóbibliográfiai munkához vagy a külföldi magyar kiadványok számbavételéhez, másrészt olyan központi nyilvántartó munkáinkhoz, mint például a kéziratok országos nyilvántartása stb. Előrelépés munkánkban, hogy a Magyar Nemzeti Bibliográfia szerkesztősége kurrens hungarika-bibliográfiáit már a hetvenes évek eleje óta megjelenteti, s éppen 1977-től kezdve

Sylvester János: Gram(m)atica Hungarolatina in usum puerorum(m) ... A magyar nyelvtan első összefoglalása latin nyelven, 1539. június 14-én jelent meg. Egyetlen ismert példánya az OSZK-ban található

bővített formában adja közre. Részben már elkészültek, részben most készülnek a szomszédos országok magyar nyelvű könyvtermését regisztráló ciklusbibliográfiák is. Szakkönyvtári feladataink is kialakulóban vannak a nemzeti könyvtár tartalmi bázisára épülve és annak formai keretei között. Nyilvánvaló, hogy elsősorban a magyar irodalomtörténeti, illetve történelmi kutatások számára vagyunk hivatottak elmélyült tájékoztatást nyújtani. Előterbe az irodalomtudományi bibliográfia közreadása került, ennek munkálatai megfelelő ütemben folynak; a történettudományi bibliográfiai munka, illetve a történettudományi szaktájékoztatás megszervezése a közeljövő feladata lesz.

— *Az elmúlt években mind nagyobb jelentőségűvé vált az az elméleti, kutatófejlesztő munka, amely világszerte a könyvtári tevékenység korszerűsítését, a nemzetközi együttműködés lehetőségeinek megteremtését célozza. Milyen helyet foglalnak el ezek a kérdések az Országos Széchényi Könyvtár tudományos terveiben?*

— Mint bevezető szavaimban jeleztem: a harmadik kérdéskör, melyet kutatási terveink kidolgozásakor szem előtt tartunk, éppen a könyvtári munka korsze-

rúsításának elméleti alapjaira vonatkozik. Tíz-, illetve öt éves tudományos terünkben részletesen elemeztük az ebből a témából ránk háruló feladatokat. Egyrészt funkciórendszer-vizsgálatokat végeztünk és végzünk folyamatosan, hogy a munkaszervezet és munkafolyamatok kérdéseit felülvizsgálva a könyvtári munka gépesítésének ütemét, a munkafajták automatizálásának sorrendjét kidolgozzuk. Megkezdtük a kurrens periodika-nyilvántartás gépesítési lehetőségeinek vizsgálatát is. A közeljövőben dolgozzuk ki az állományfeldolgozás gépesítésének módszerét, ütemét. Az elkövetkező két esztendőben kell kiépítenünk a számítógépes nyilvántartási rendszert, először a hazai dokumentumokra orientált központ kialakítása érdekében, majd a regisztrálás hazai és nemzetközi kapcsolataira vonatkozó számítógépes rendszer kiépítése keretében. Szintén hazai és nemzetközi vonatkozású az a feladat, amelynek megoldása során az IKARSZ (Időszaki Kiadványok Automatizált Regisztráló Szolgálat), illetve az ISDS (nemzetközi folyóirat adatrendszer) számára adatszolgáltatást szervezünk meg, ezzel párhuzamosan — új mozzanatként — a nemzetközi központok szolgáltatásainak hazai közvetítését is ki kell dolgoznunk.

— *Egyre inkább az Országos Széchényi Könyvtár nemzetközi kutatási köréhez közelítünk.*

— Részben már át is léptük — az előbbieken — ezt a kört. A közelmúltban zajlott le könyvtárunkban a szocialista országok nemzeti könyvtárainak bibliográfiai tanácskozása (1. a Könyvtáros augusztusi számában is), amelynek sajátos feladata volt, hogy egyeztesse a szocialista nemzeti könyvtárak nézeteit a nemzeti bibliográfiák ügyében, hogy a közeljövőben Párizsban sorra kerülő bibliográfiai világkonferencián már ezekkel az itt egyeztetett nézetekkel jelenhesünk meg. A legutóbbi idők fejleménye, hogy elkészült a Nemzeti Bibliográfia számítógépes próbaüzete. Most elemezzük, szűrjük le a belőle adódó tanulságokat. Meggyőződésünk, hogy a számítógéppel készített bibliográfiának elsősorban a kumulálás szempontjából van nagy jelentősége, és ez a megoldás teszi majd alkalmassá arra, hogy bekapcsolódhasunk a nemzetközi információs hálózatba.

— *Milyen vonatkozásban tekintheti és tekinti magát az Országos Széchényi Könyvtár a nemzetközi együttműködéssel kapcsolatos elméleti kérdések műhelyének?*

— Két olyan elméleti kérdéscsoport van, amelynek kimunkálásán fáradozunk. Az egyik a szocialista országok nemzeti könyvtárai közötti együttműködési lehetőségek kérdése. Az együttműködés fóru-

mai az igazgatók tanácskozásai és a külföldre szakértői konferenciák. A másik kérdés a KGST-országok közötti együttműködés a nemzetközi információs csere keretében (NTMIR), a nemzeti bibliográfiák tartalmi és módszertani egyeztetése, valamint szabványosítási feladatok megoldása (mint például a bibliográfiai leírás, a kommunikációs formátum stb. kérdései). Ugyancsak elméleti vizsgálódások tárgya az új típusú nemzeti könyvtár gyűjtőkörének megfogalmazása, az ún. patriotika-gyűjtemény (a más országok hazánkban fellelhető nemzeti dokumentumainak gyűjtéséből keletkező állományrész) kérdése, az egyes dokumentumok történeti feltárására vonatkozó módokozatok kérdése és így tovább.

— *Nem találkozik a könyvtár nehézségekkel e sokrétű munka ellátásában?*

— A legfőbb nehézséget az utánpótlás jelenti. Szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban jól kvalifikált, széles érdeklődésű, az elméleti kérdések iránt érzékeny figyelmet tanúsító derékhad dolgozik. De utánuk nem látom biztosítottak az utánpótlást. A magas szakmai tudást igénylő feladatokat elvileg kidolgozó, elméletileg és gyakorlatilag megalapozó szellemi vezetőretegünk — mondjuk meg őszintén — túlterhelt. Mellettük nem vagy csak a minimális mértékben állnak az elméleti témák iránt érdeklődő és azok megoldását szakmai tudásuk alapján vállaló fiatal munkatársak. Még egy-egy kisebb elméleti vizsgálódás elvégzésére is kevés emberünk akad, nem-hogy átfogó, koncepciót kívánó feladatok megoldására!

— *Nem meríthetne a könyvtár saját forrásaiból utánpótlást? Nem nevelhetne a mai kitűnő élgárda megfelelő utódokat a fiatal munkatársakból?*

— Az erre képes és hivatott vezetők — hangsúlyozom: nem adminisztratív értelemben értem a vezetőkét! — túlterheltek. Ennek ellenére — már csak azért is, mert felelősséget éreznek a jövőt illetően — szívesen vállalnák a fiatalok tanítását, az elméleti munkába való bevonását. De a fiatalok legjobbjaira is inkább a „jó dolgozó”, a „jó végrehajtó” megjelölés illik. A könyvtárosi szakma, a könyvtárosi hivatás iránti érdeklődés, megbecsülés — legalábbis a kívánatos magas fokon — hiányzik belőlük. A tehetségesebbek jó képességeiket más szakterületen bontakoztatják ki.

— *Nem lát túl sötétben?*

— Példákat is említhetek. Tíz fiatal munkatársunk dolgozik jelenleg egyetemi doktori disszertációján, s mi ebben a törekvésükben támogatjuk őket, mert a szakmai, a szaktudományos fejlődés mindenképpen hasznára válik a könyv-

tárnak. De a tíz közül nyolc nem könyvtári témát választott, a fennmaradó kettőből az egyik nyomdászattörténeti, a másik sajtótörténeti vonatkozású feladat megoldására vállalkozott. Más példa: aktuális, mai vonatkozású könyvtárelméleti témákra hat könyvtári munkatárs kért és kapott kutatónapot. Közülük kettő főosztályvezető, három osztályvezető, egy helyettes osztályvezető. A fiatalok köréből évek óta nem jelentkezett ilyen témára senki, illetve az egyetlen jelentkező egy éven belül más kutatási területre tért át. Az alaphelyzet teljesen egyértelmű: feladataink fokozódóan elméleti, kutató-fejlesztő jellegűek, ezeken erejük megfeszítésével a könyvtár vezetői dolgoznak — s ugyanakkor jól dolgozó, lelkiismeretes, de az elméleti kérdések iránt közömbös, a kívánalmakhoz feladni nem tudó vagy nem akaró fiatalok állanak mögöttük. Ezt a súlyos, majdnem katasztrofális helyzetet megoldani csak az Országos Széchényi Könyvtár nem képes...

— *Köszönöm, hogy ilyen őszintén szólt gondolatairól. A nehézségek ellenére*

azonban az előbb mondottak alapján mégis inkább a megújulás légkörét érzem jellemzőnek az alapításának 175. évfordulóját ünneplő Országos Széchényi Könyvtárra.

— Ez igaz, nem is volt céloom az ünneprontás. Különösen örülünk annak, hogy mind a hungarika-gyűjtéssel, mind a Magyar Nemzeti Bibliográfiára vonatkozó kutatásokkal kapcsolatban erősen fellendültek a könyvtörténeti kutatások. Az is öröm, hogy a 101. évfolyamába lépett — s egykor könyvtárunk lapjaként indult — Magyar Könyvszemle szélesre tárta kapuit a könyvtörténeti kutatások legfrissebb eredményei előtt. Örülünk annak, hogy könyvtárunk kitűnő munkatársaiban megvan a tudományos munkakedv, s ennek eredményeit közös és önálló kiadványok egész sora jelzi. Fény és árnyék azonban csak együtt adhat hiteles képet. S azt hiszem, beszélgetésünknek legfőbb célja éppen az volt, hogy ezt a képet mutassuk be.

Végh Ferenc

Bemutatjuk

az Országos Széchényi Könyvtár „mikrofilmtárát”

A könyvtárosi köznyelv többnyire így nevezi a Széchényi Könyvtár mikrofilmosztályát, bár ez az elnevezés távolról sem fedi azt a sokrétű tevékenységet, amelyet az OSZK-nak ez a szervezeti egysége már ma is kifejt. Még kevésbé utal azokra a feladatokra, amelyeket a könyvtár vezetői tanácsának 1976. októberi határozatai nyomán az elkövetkező években kell megvalósítania.

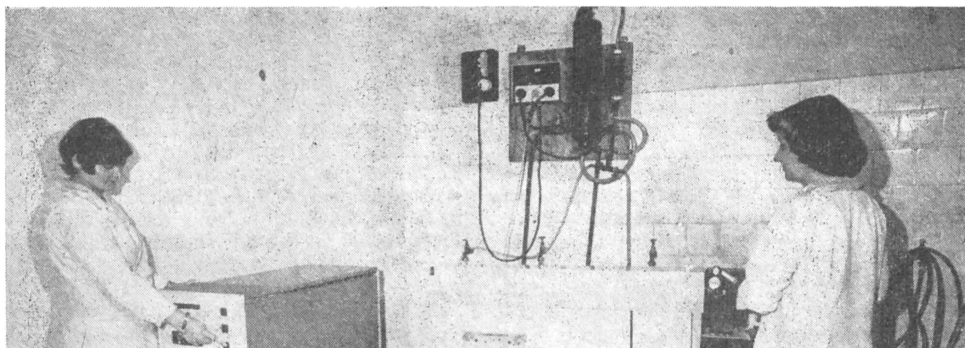
A feladatok

A mikrofilmosztály fő feladata az OSZK állományának — ezen belül is elsősorban a hírlapállománynak — állományvédelmi mikrofilmezése. A mikrofilmnek a könyvtári munkában, de főként az állományvédelemben világszerte betöltött szerepe és jelentősége közismert. Az eredeti, gyakran egyetlen példányban létező dokumentumokról készített, valóság-hű mikrofilm-másolat akkor is híven megőrzi a dokumentumok információ tartalmát, ha az eredeti elpusztul, akár valamiféle katasztrófa (földrengés, árvíz, tűz stb.), akár az információhordozó anyagá-

nak (pl. fatartalmú papír) természetes elöregedése következtében.

Az OSZK Hírlaptárában az állomány tíz- és tízmillió hírlapoldalt tesz ki, s ennek tekintélyes része — gyakran a történelmi szempontból legértékesebb anyag — facsiszolatból készült silány papírra van nyomtatva. Az ilyen hírlapok néhány évtized alatt akkor is elpusztulnának, ha senki nem venné kézbe őket. A teljes hírlapállomány restaurálására és konzerválására több évtized sem volna elegendő, s ezalatt a már úgyszólván pusztuló hírlapok megsemmisülnének. Ezért — bár folyik a hírlapállomány legfontosabb részeinek (így a Népszavának, a Pesti Hírlapnak stb.) restaurálása és konzerválása — a mikrofilmezés az egyetlen járható útja annak, hogy a hírlapokban rejlő információkat az utókorra átmenthessük.

Természetesen a Széchényi Könyvtár többi tárában — a kéziratárban, a zeneműtárban, a térképtárban stb. — őrzött rendkívül értékes, nagyobb részt muzeális dokumentumok is védelemre szorulnak. Akár kézirat, akár nyomtatott dokumentumokról van szó, nyilvánvaló, hogy a múlt idő öregíti, a használat rongálja

Mikrofilmlapok előhívása az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilmtárában

őket. Védelmükre a restaurálás és a konzerválás mellett a mikrofilmmezés a legjobb módszer. Ugyanis az állományvédelmi mikrofilmmezés során a dokumentumokról kétféle film készül. Az egyik az úgynevezett *alpnegatív*, amely egyetlen értékűnek tekinthető az eredeti dokumentummal, azaz az eredeti pusztulása esetén pótolja azt. Ezt archivális példánynak tekintjük, s különleges körülmények között tároljuk a mikrofilmosztály archívumában. Az alpnegatívokról egy-két dia-pozitív másolatot, közismertebb elnevezéssel olvasófilmet készítünk, ezeket az olvasószolgálat, illetve az illetékes szakértők kapják meg olvasói használatra. Az ugyanis alapelv, hogy a már mikrofilmezett dokumentumok csak különleges esetekben adhatók az olvasók kezébe, s helyettük az olvasófilmeket kell a használók rendelkezésére bocsátani. Így az eredeti dokumentumok megkímélhetők a használat során óhatatlanul bekövetkező rongálódásoktól. A mikrofilm ily módon is hozzájárul az állomány védelméhez.

Az olvasószolgálati gyakorlatban mindennapi eset, hogy az olvasó papírmásolatot kér egy-egy dokumentum valamelyik lapjáról, illetve lapjairól. A fényképezés vagy az elektrosztatikus másolás éppúgy rongálja a dokumentumot, mint az olvasói használat. Az olvasófilm azonban alkalmas arra is, hogy róla megfelelő berendezéssel, elektrosztatikus eljárással jó minőségű papírmásolatot készítsünk az olvasó számára. Ez is olyan módja az állomány védelmének, a dokumentumok kímélésének, amelyet csak a mikrofilm tesz lehetővé.

A Széchényi Könyvtár mikrofilm-archívumában őrzött alpnegatívok ma már jórészt olyan minőségűek, hogy azokról nemcsak dia-pozitív olvasófilmek készíthetők, hanem — ha a szükség úgy kívánja — az eredeti dokumentumok is reprodukálhatók. Ennek jelentőségét, azt hiszen, nem kell bővebben kifejteni.

Az állományvédelmen kívül szerepe van a mikrofilmnek az állománykiegészítésben és az állománygyarapításban is. Nagyon sok esetben előfordul, hogy a Széchényi Könyvtár állományában levő hírlapok hiányzó számai más könyvtárakban megvannak. Kézenfekvő ezeknek a más könyvtárakban fellelhető hírlapszámoknak az OSZK anyagával való együttes mikrofilmmezése. Előfordult, hogy a fényképezés segítségével három könyvtár állományából lehetett csak egy megközelítően teljesnek tekinthető hírlapsort összeállítani. De megtörtént már másfajta dokumentumok ily módon való kiegészítése is.

Az állománygyarapításban ugyancsak hasznos segítséget nyújthat a mikrofilm. Más könyvtárak, különféle intézmények birtokában számos olyan hungarikum van, amelynek a szokásos utakon történő beszerzésére nincs lehetőség. Ilyenek az egyetlen példányban létező kéziratos dokumentumok, a régi ritka nyomtatványok stb. Mikrofilmmezéssel ezek is „megszereshetők”, s alpnegatívjuk az archívumba, olvasófilmjük pedig a megfelelő tárba kerül.

A tevékenység számadatai és feltételei

A mikrofilmnek a könyvtári munkában — s különösen az OSZK-ban — betöltött szerepéről az előbbieken adott nagyon rövid, távolról sem teljes bemutatása jelzi a mikrofilmosztály tevékenységének összetettségét. Talán úgy lehetne összegezni ezt a tevékenységet, hogy a mikrofilmosztály az OSZK-nak olyan könyvtári egysége, amely egyik feladataként dokumentumokat állít elő — hiszen az alpnegatív az eredetivel egyenértékű —, ezeket a könyvtári munka szabályai szerint állományba veszi, s folyamatosan építi az állományba vett mikrofilmek katalógusait, a gyarapodó állományról pedig jegyzékek közreadásával tájé-

kozat. Ez azonban csak az egyik oldala tevékenységének. A másik — legalább ilyen fontos — a szolgáltatás. Az állományba vett alapnegatívokról az osztály nemcsak a könyvtár olvasószolgálatának és különgyűjteményi tárainak készít dia pozitív másolatokat, hanem a könyvtárközi kölcsönzés és a nemzetközi csere számára is, más könyvtáraknak pedig állományuk kiegészítésére, illetve gyarapítására nagy számban szolgáltat mikrofilm-másolatokat.

E munka méreteit jellemzi, hogy az 1970 és 1976 közötti hét esztendőben az állományvédelmi mikrofilmezés során készült és állományba vett alapnegatív-felvételek száma 11,1 millió, amiből a hírlapfelvételeké 10,2 millió. Ez utóbbiak összesen mintegy 17 millió hírlapoldalról készültek. Az egyéb mikrofilm-szolgáltatás (könyvtárközi kölcsönzés, kül- és belföldi csere, a magyar könyvtárak, valamint az olvasók számára készített mikrofilmek) céljából e hét esztendőben további fél-millió negatív felvételt készítettünk.

Az állományvédelmi program keretében az alapnegatívokról ez idő alatt több mint 10,8 millió felvétel dia pozitív másolatát állítottuk elő, ebből 9,6 millió volt a hírlapmikrofilm. Az állományvédelmi programon kívüli egyéb mikrofilm-szolgáltatások során további 3,8 millió felvételt olvasófilmet másoltunk, s ebből 3,1 millió került a magyar (főként a megyei, valamint a járási és a városi) könyvtárak állományába.

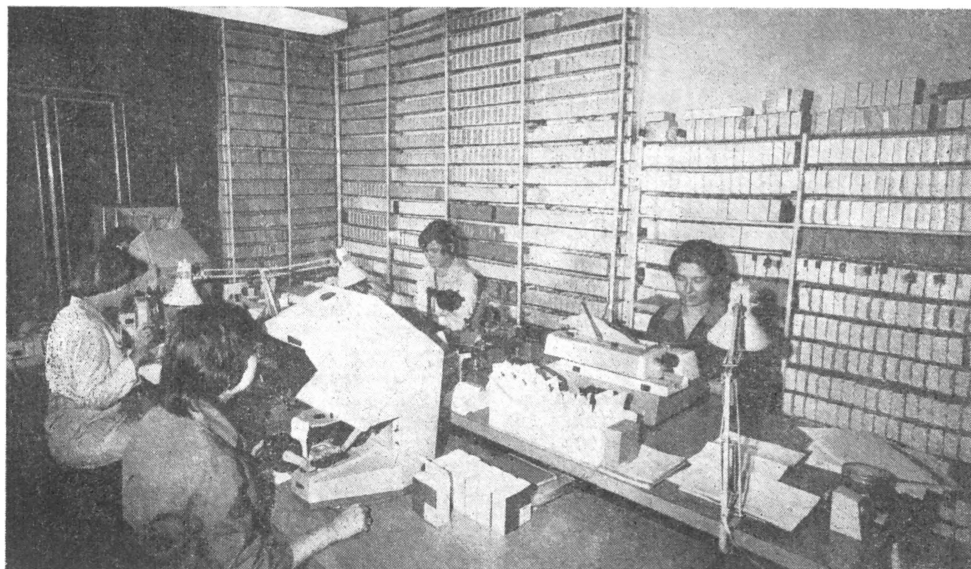
A mikrofilmosztály teljes alapnegatív-

állománya 1976. december 31-én több mint 16,5 millió felvétel volt. Az OSZK-ban már 1950 óta folyik mikrofilmezés, ebből az adatból tehát az is kitűnik, hogy az archívumban őrzött alapnegatívoknak több, mint 67 százaléka 1970 óta, az osztály új szervezeti kereteinek kialakulása után került az állományba. Sajnos, az 1970 előtt készült alapnegatívok egy része a kezdeti tapasztalatlanság, valamint az akkori technikai és technológiai hiányosságok miatt, minőségében nem éri el a ma megkövetelt színvonalat, emiatt ezeket — közöttük olyan fontos dokumentumok negatívjait, mint például a Népszaváé vagy a Pesti Hírlapé — a következő évek folyamán újra kell mikrofilmezni.

A mikrofilm archívum alapnegatív-állományának megoszlása, gyűjteményi besorolás szerint (1976. december 31-i állapot)

Műfaj	Cím	Felvétel
Kézirat	3 046	906 792
Régi, ritka nyomtatványok	4 294	460 159
Hírlapok, folyóirat	1 767	13 692 752
Zenemű	5 856	965 624
Térkép	180	9 779
Színháztörténeti dokumentumok	38 651	387 184
Modern nyomtatvány	1 015	146 509
Kisnyomtatvány	2 469	8 277
Együtt	57 278	16 577 076

Filmellenőrzés és könyvtári feldolgozás

A mikrofilmezésen kívül az osztály kényszeríti el a nemzeti könyvtár tárai, illetve az olvasószolgálat számára a fotóreprodukciókat és -nagyításokat, valamint a xerox-másolatokat és xerox-nagyításokat is. Az osztály fotólaboratóriumában évente átlagosan 4—5 ezer reprodukció, 15—18 ezer fotónagyítás, 130—140 ezer xerox-másolat és 5—6 ezer xerox-nagyítás készül (ez utóbbi a diaposzítív mikrofilmekről). Mindez, valamint az évi 1,6 millió negatív mikrofilm-felvétel és 1,5 millió diaposzítív-másolat előállítás, az alapnegatívok könyvtári feldolgozása, a katalógusok építése, a jegyzékek szerkesztése stb. rendkívül munkaigényes tevékenység, amelyhez a Széchenyi Könyvtár vezetősége a Kulturális Minisztérium segítségével mind a munkaerő-létszámot, mind a korszerű technikát, mind pedig az importból származó nyersanyag- és alkatrészek-ellátást illetően minden lényeges feltételt megteremtett.

Az osztály keretében négy szervezeti egység működik: A *mikrofilm-laboratórium*, amely kizárólag negatív és pozitív mikrofilmeket készít. A *fotólaboratórium*, amely elsősorban az olvasószolgálat számára dolgozik, de az esetleges szabad kapacitásával részt vesz az állományvédelmi mikrofilmezésben is. A harmadik szervezeti egység a *hírlapmikrofilm-feldolgozó csoport*, a negyedik pedig az *egyéb állományrészekről készített mikrofilmeket* dolgozza fel.

Az osztály technikai berendezései általában megfelelnek a korszerű követelményeknek. Az öt nagyteljesítményű tekercesfilmes mikrofelvétel berendezés közül három a legmodernebb típusú, s egy további, nagy értékű hordozható felvétel berendezés végzi a más könyvtárakban, helyszínen végzett mikrofilmezést. A tekercesfilmes felvételgépeken kívül 1977-ben munkába állítottunk egy mikrofilmlap-felvételző berendezést is. Ezen az év első felében csak kísérleti munka folyt. A tekercesfilmek kidolgozását három nagyteljesítményű automata előhívógép szolgálja, s az előhívó laboratóriumban működik az automata mikrofilmlap-kidolgozó berendezés is. Az alapnegatívokról másolt diaposzítív olvasófilmek előállítását két tekercesfilmes másológépezet és egy mikrofilmlap-másoló végzi. A másodnegatívok és a másodpozitívok készítéséhez egy-egy modern tekercesfilmes, illetve mikrofilmlapos diazo-másolóberendezés áll az osztály rendelkezésére. Ezeknek a berendezéseknek, valamint a sokféle egyéb gépi felszerelésnek és műszernek a segítségével az osztály évente mintegy 60 ezer méter negatív és 160—180 ezer méter pozitív filmet dolgoz fel.

A feldolgozó csoportok tagjai könyvtárosok, akik a könyvtári szempontok fi-

gyelembevételével ellenőrzik az alapnegatívokat, s a kifogástalannak minősítettek állományba veszik. A hírlapmikrofilmekről raktári, betűrendes, továbbá földrajzi cédulakatalógus készül. A különbözőjteményi dokumentumok mikrofilmjeiről pedig táranként külön-külön raktári és betűrendes cédulakatalógus szerkesztenek. E katalógusok szolgálnak alapul a mikrofilmjegyzékek két esztendővel ezelőtt megindult szerkesztési munkáihoz. Rövidesen megjelenik a második hírlapmikrofilm-jegyzék, amely az első kötethez (Az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilm Jegyzékei — Új sorozat. Időszaki kiadványok I. Bp. 1975. 98 l.) hasonlóan ugyancsak, mintegy 500 címet tartalmaz. Előkészületben van a zeneműmikrofilmek és a modern nyomtatványokról készült mikrofilmek jegyzékeinek első kötete is. Ezek ugyancsak 500—500 címet tartalmaznak. A mikrofilmjegyzékek célja az alapnegatív mikrofilmmállomány megismertetése a magyar könyvtárakkal. Úgy véljük, hogy a magyar könyvtárak állományának — különösen a helytörténeti gyűjteményeknek — kiegészítéséhez e jegyzékek lényegesen hozzájárulhatnak. Ugyanis a jegyzékekben szereplő mikrofilmek diaposzítív másolatát — vagy, ha ez szükséges, másodnegatívját — a mikrofilmosztálytól bármely könyvtár beszerezheti.

A tevékenység új vonásai

Az utóbbi időben néhány új vonással gyarapodott az osztály tevékenysége. A mintegy két esztendővel ezelőtt beszerzett japán gyártmányú, hordozható tekercesfilmes felvételző berendezéssel megkezdődhetett a más könyvtárak állományában levő értékes dokumentumok állományvédelmi mikrofilmezése. Elsőként az egyházi könyvtárak kéziratos anyagának helyszínen történő fényképezése indult meg. Kiinduló pontunk az volt, hogy a rendkívül értékes kódexeket lehetőleg ne tegyük ki a szállítással járó veszélyeknek, ezért mikrofilmezésük a dokumentumokat őrző könyvtárakban történjék. Az 1975 novemberétől eltelt idő alatt 182 mű mikrofilmezésére került sor a budapesti, az egri, a kalocsai, pécsi, győri, pannonhalmi, debreceni, szombathelyi és az esztergomi egyházi könyvtárakban. A kéziratos dokumentumokról készült alapnegatívokat az osztály mikrofilm-archívumának állományába vettük, míg a két példányban készült diaposzítív másolat közül az egyiket az OSZK illetékes tára, a másikat a dokumentumot őrző egyházi könyvtár kapta. Ezzel a megoldással egyszerűen több célt értünk el. Elősegítettük az állomány védelmét, mert a használók-

nak ezután az egyházi könyvtárban is megfelelő mikrofilmet adhatnak tanulmányozásra a dokumentum helyett. Az alapnegatívokkal gyarapodott a Széchényi Könyvtár gyűjteménye, s a budapesti kutatók a kéziratárban tanulmányozhatják a vidéken őrzött kódexek olvasófilmjeit. Végül pedig azok a magyar könyvtárak is hozzájuthatnak az alapnegatívokról készített másolatokhoz, amelyeknek helyismereti gyűjteményébe vagy egyéb állományrészébe egyik vagy másik mű beletartozik.

Új vonása a mikrofilmosztály munkájának a *színes mikrofilmek előállítás*a is. Már néhány évvel ezelőtt készült ugyan összesen mintegy 3000 színes diapozitív a kisnyomtatványtár színes plakátállományának egy részéről, ezeket azonban külső cég készítette. A saját erőből végzett színes mikrofilmzés megkezdését az egyházi könyvtárak kéziratok dokumentumainak mikrofilmzése tette időszerűvé. Mivel e dokumentumok között viszonylag nagy számban voltak színes képeket és iniálékat tartalmazó művek, ezeket a helyszínen kellett színes negatív filmre fényképezni. A negatívok kidolgozására és a színes diapozitív másolatok készítésére a Magyar Filmlabor Vállalatot kértük fel. Ez a megoldás lehetővé tette,

hogy 1976-ban megkezdjük a térképtár színes kéziratok térképeinek és a kisnyomtatványtár színes plakátjainak mikrofilmzését is a Rosenberg házaspár utcai laboratóriumában. (*Ld. a Könyvtáros 1974/2. számát is.*)

Ugyancsak új vonás a munkában a *mikrofilmlapos mikrofilmzés megkezdése*. A hírlap-állományvédelmi mikrofilmzés előrehaladtával napirendre került a folyóiratok mikrofilmre vételének feladata is. A külföldi tapasztalatok azt mutatták, hogy ezeket mind a könnyebb tárolás, mind a keresés szempontjából célszerűbb mikrofilmlapra felvenni. Az 1977-es év elején felállított Pentakta mikrofilmlap-felvételező és -kidolgozó gépsorral megindult a kísérleti munka. A felolgozó osztály közreműködésével a mikrofilmosztály munkatársai kidolgozták a mikrofilmlapok címfejkészítési és jelzetezési, valamint felvételezési szabályzatát, s ennek alapján még ebben az évben megkezdődik a folyóiratok mikrofilmzése. Ez természetesen azt is jelenti, hogy egy idő múlva a magyar könyvtárak hozzájuthatnak majd olyan régi magyar folyóiratok mikrofilm-másolataihoz, amelyeknek állományukba való beépítésére eddig még csak nem is gondolhattak.

A jövőről

Az OSZK vezetői tanácsa 1975 decemberében tárgyalta „A mikrofilmtár jövőbeni fejlődésének néhány kérdése” c. előterjesztést, s egyetértett azzal az elképzeléssel, hogy „az OSZK mikrofilmosztályát a jelenlegi szervezeti kereteken belül — anélkül, hogy ez az állományvédelmi mikrofilmzést háttérbe szorítaná — a könyvtárak mikrofilm-szolgáltató központjává kell fejleszteni”. Ebből kiindulva dolgozott ki a mikrofilmosztály egy, a „kifejlesztendő országos jellegű központi mikrofilm szolgáltatásra” vonatkozó tervet, amelyet a vezetői tanács 1976 októberében megtárgyalt. Ennek lényege, hogy az állományvédelmi mikrofilmzés előrehaladásával párhuzamosan két ütemben lehet és kell fejleszteni az OSZK mikrofilm-szolgáltatásait a könyvtárak számára.

Az első ütem az OSZK-nak a Várba történő felköltözéséig tart, s ezekben az években „az OSZK mikrofilmosztálya folyamatosan végzi a Nemzeti Könyvtár gyűjteményeinek állományvédelmi mikrofilmzését, s ennek során gyarapítja a filmarchívum alapnegatív állományát, amely egyben az OSZK és a többi könyvtárak olvasófilm-ellátásához is alapul szolgál”, ezzel párhuzamosan, a lehetőségekhez mérten pedig... „kifejleszti a más könyvtárak értékes állományának állományvédelmi mikrofilmzését, s az en-

A földalatti légkondicionált alapnegatív archívum (Szuchovszky Zoltán felvételei)

nek során elkészülő alapnegatívokkal is bővíti a filmarchívum állományát”, továbbá „az archívumban tárolt alapnegatív-állomány feltárását szolgáló jegyzékeket közreadja, és a könyvtárakat igényük szerint ellátja olvasófilmekkel”.

A második ütem a Várba való felköltözés után kezdődhet. Ugyanis a mikrofilmosztálynak csak egy része, az elsősorban olvasószolgálati feladatokat ellátó szervezeti egysége költözik a Várba. Az osztály törzsét képező nagy laboratórium, a már részben föld alá telepített mikrofilmarchívum és a feldolgozó csoportok a Rosenberg házaspár utcában maradnak. Ettől az időtől kezdve az osztály tevékenysége tovább szélesedhet, s végezhet mikrofilmezést „... más könyvtárak számára [nemcsak állományvédelmi, hanem] egyéb könyvtári célokra is, pl. könyvtárközi kölcsönzés, állománykiegészítés stb.”, továbbá másolatokat is készíthet „... igénylés szerint a más könyvtárak állományában levő mikrofilmekről”.

A kifejlesztendő központi mikrofilm-szolgáltatás célja a könyvtárak többségének tehermentesítése a saját mikrofilm-laboratóriumok létesítésével kapcsolatos nehézségektől. Erre annál is inkább szükség van, mert máris mind több könyvtárban merül fel a saját laboratórium lé-

tesítésének gondolata. Azonban egy-egy érdemi munkára alkalmas laboratórium létesítése milliós beruházást tesz szükségessé. Egyetlen Pentakta mikrofilmlapgépsor munkába állítása 2,5—3 millió forintba kerül. Az OSZK-ban működő MRD—2 típusú tekerescsfilmes felvevőgép ára ma 8 ezer dollár körül van, s ehhez még kidolgozó, másoló stb. berendezések is szükségesek. Egy-egy ilyen felvevőberendezés évi teljesítménye kb. félmillió felvétel. Ennyi felvétel készítésére csak viszonylag kevés könyvtárban van szükség, ezért nagy a valószínűsége annak, hogy a berendezések kihasználtsági foka alacsony, s így üzemeltetésük gazdaságtalan lenne. Ráadásul a könyvtári igényeknek megfelelő, mikrofilmezésben jártas szakképzett fényképész nagyon kevés van az országban, mikrofilmes (tehát speciális fényképész szakképzettséggel is rendelkező) könyvtáros pedig még kevesebb. Mindez rengeteg, gyakran megoldhatatlan nehézséget okozna a legtöbb könyvtárban, ha mikrofilm-laboratóriumot kívánnának az elkövetkező évtizedben létesíteni. Ezért alakult ki az a véleményünk, hogy az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilm-szolgáltatásait, mint nemzeti könyvtári szolgáltatást az elkövetkező 5—10 év alatt nagymértékben ki kell szélesíteni.

Ó n ó d y M i k l ó s

Hallottuk,

hogy Csongrád megyében a tanácsi könyvtárhálózat igyekszik a közigazgatási változások könyvtárszervezési következményeit levonni. A megyében ugyanis — bár kisebb mértékben, mint a tipikusan apró falvas országrészekben — több közigazgatási átszervezésre került sor az elmúlt években, az idén pedig újabb közös tanácsú községek jöttek létre, s néhány települést a közeli városhoz csatoltak, másokat városkörnyélki községgé nyilvánítottak. A tanácsi hálózat nemcsak nyomon követi az átszervezéseket, hanem a várható változásokra jó előre fel is készül. Helyzetét megkönnyíti, hogy a működési modelleket és az átszervezések elvi, formai, technikai megoldásait a korábbi, kisebb méretű változások nyomán már kialakította. A hálózati központ, a szegedi Somogyi Könyvtár az elmúlt évek tapasztalatait összegezve méltán állapíthatta meg a közelmúltban: a jól megalapozott központosítás eredményeként valamennyi, régebben önálló kisközség könyvtári ellátásának színvonala emelkedett. Néhány helyen (Kővegy, Ambrózfalva, Nagyér stb.) a volt tanácsházán megüresedett helyiségekbe telepítették a könyvtárat. Másutt (például Árpádhalmon) az iskola felső tagozatának „körzetesítése” arra nyújtott lehetőséget, hogy két, felszabadult tanterembe kerüljenek a könyvek. Így a társközségi fiókkönyvtár jól elláthatja az ott maradt kisdíjak iskolai könyvtári gondozását is.

A korábbi és a legújabb irányelvek szellemében végzett csongrádi szervező munka fő szempontja: az összevonás, az ún. kiskörzette alakítás csak ott és olyan ütemben valósuljon meg, ahol megteremtődtek a központi szerepre kiszemelt könyvtár kellő személyi és tárgyi feltételei.

A könyvrestaurálás mestere

Beszélgetés Sasvári Dezsővel

A könyvtárak tisztviselőit régen öröknek hívták. Az őri cím főleg arra a kötelességükre figyelmeztette őket, hogy az állományt védjék meg a tolvajoktól, könyvrongálólóktól, de már a természeti pusztítókkal, a könyveknek a penész, a rovarok, a korom stb. elleni megóvásával keveset törődtek. Pedig gyűjteményeinkben nagy a veszélyeztetett régi állomány, s a veszélyekre csak az utolsó évtizedekben figyeltek fel az érintettek.

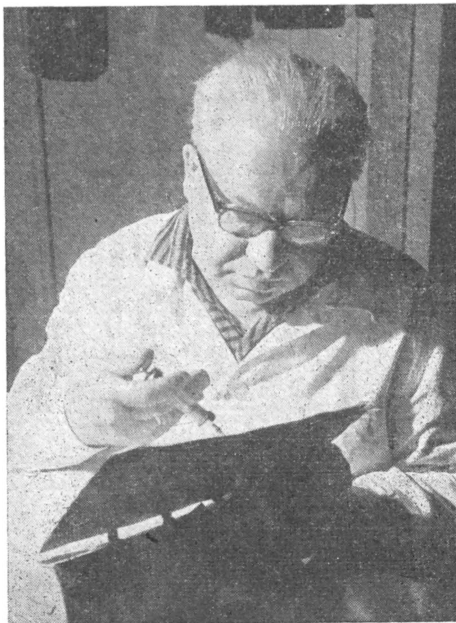
A védekezésnek azonban nehéz, alig leküzdhető akadályai vannak. Elsőnek talán az anyagiakat említtem: egyetlen erősebben rongált inkunábulum vagy kódex restaurálásának költségei elérhetik, sőt jóval meghaladhatják a három-négyezer forintot. Még ennél is nagyobb nehézség a képzett restaurátorok hiánya. Márpedig a ritka és művészi szempontból értékes kódexek, ősnymtatványok és más régi könyvek kötésének kijavítását, papírjuk pótlását, a penészfoltok megtisztítását, a fertőtlenítést, a további károsodások megelőzését csak ők végezhetik. A kontár kéz helyrehozhatatlan károkat okozhat, sőt okozott is. Sok könyvön tanúsítja ezt a glosszákra nem ügyelő körülvagás, a viaszosvászonnal történő kiegészítés, a vízzel való leáztatás, a szakadt helyekre ragasztott papírfecni. Csak kevesen vannak olyanok, akiknek nyugodt lélekkel adhatunk át restaurálásra például egy XVI. századi magyar könyvet.

Ezek közé a kevesek közé tartozik a ma már nyugdíjas Sasvári Dezső. Pályáját a Széchényi Könyvtárban könyvtáros munkával kezdte 1933 szeptemberében. Tíz hónapig ingyen dolgozott, azután kinevezték díjnoknak. Akkoriban indítottak egy kétéves könyvtárosi tanfolyamot, 30 résztvevője közül 27-en szereztek vég bizonyítványt, köztük olyanok, akik később a pálya büszkeségei lettek, mint Csapodiné Gárdonyi Klára, Dezsényi Béla, Sebestyén Géza. Sasvári is köztük volt.

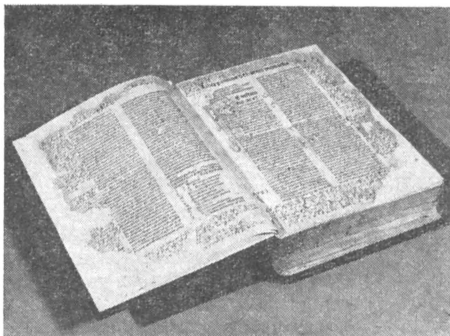
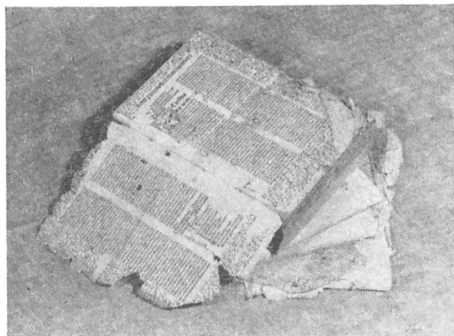
Milyen út vezetett innen a restaurátor-sághoz? — Ez volt az első kérdésem Sasvári Dezsőhöz, amikor felkerestem őt, hogy érdeklődjem pályája felől.

— Sohasem gondoltam arra, hogy könyvkötő leszek. Címleírásokat csináltam, segítettem a közönségszolgálatban, amikor egyszer *Fitz József* főigazgató hivatott, és megbízott a kötéstész megszerzésével. A megbízást elfogadtam, de nem azonnali hatállyal, mert meggyőződésem szerint nem vállalhattam olyan munkák szervezését, irányítását, ellenőrzését, amelyekhez nem érttem. Beiratkoztam hát a Fővárosi Iparrajziskolába és *könyvkötő oklevelet szereztem*. Az iskolában különösen megdicsérték papírrestauráló ügyességemet.

A műhely 1937 novemberében kezdte el működését. Eleinte kicsi volt, csak két mester dolgozott benne. Három raktáros segített nekik a munkaidő után — ma úgy mondanánk másodállásban — ők a végzett kötések darabszáma alapján kapták fizetésüket. Az irányításon kívül kötések is csináltam, sőt *Fitz József* utasította *Bartonek Emmát*, a kéziratár vezetőjét, hogy restaurálandó anyagot is adjon nekem. Nagy segítségemre jött egy véletlen. *Varjas Béla* ugyanis a marosvásárhelyi Teleki-tékától feldolgozásra kölcsön kapott egy orvosi tartalmú kó-

dexet. *Teleki Domokos* viszonzásul kérte, hogy a lehetőség szerint restaurálják a kötetet. Erre megfelelő gyakorlat hiányában nem mertem vállalkozni, ezért odaadták a Szépművészeti Múzeum kiváló

Ősnyomtatvány restaurálás előtt és restaurálás után

restaurátorának, *Vári Bálintnak*. Többször jártam a műhelyében, figyeltem, mit hogyan csinál. Vári megkedvelt engem, és szívesen bevezetett mesterségének fortélyaiiba. Tőle tanultam a legtöbbet, őt tartom legjobb mesteremnek.

— *Mi volt az első olyan munkád, amelyikre jogosan lehetnél büszke?*

— A Széchényi Könyvtár *Cod. Lat. 78-as* pergamenkódexe. A XIV. században készült, hátsó táblájának a fele hiányzott. Akkor még a különböző stílusokhoz nem értettem, de úgy is feltűnt, hogy szarvasbőrrel van borítva, tehát újabkori munka. Utólag kiderült, hogy *Jan-kovich Miklós* tulajdonában volt, ő kötetette újra a XIX. században. A rozslisztes csirizzel felragasztott szarvasbórt nem lehetett leáztatni, mert megsérült volna az alatta levő vaknyomásos régi borítás. Így éles szikével kellett lefejtetni, ami — talán mondanom sem kell — rendkívül nehéz és hosszadalmas munka volt. A két fatábla közül az egyik a XIV., a másik a XV. századból származik. Nyilván újrakötötték az ezernégyszázas években, de az egyik tábla ép volt, ezt az akkori mester meghagyta változatlanul és csak a másikat húzta be új bőrrrel. A fatáblákat konzerváltam, kiegészítettem, s ezután az eredeti bőrkötést visszahelyeztem rájuk.

— *Ez az eljárás mutatja, hogy milyen aprólékos, pepecselőnek látszó munkát végez egy restaurátor. Erről a 78-as kódexről mintha már olvastam volna egy cikket a Magyar Könyvszemlében! Nem te írtad?*

— De igen, és dicsekedni is merek vele, mert ez az első magyarul megjelent restaurálási cikk. A Könyvszemlébe írtam más kisebb ismertetések is a régi bőrkötésű könyvek, porladásnak indult papírok konzerválási eljárásairól. Egyéb írásaim közül megemlíthetem azt az öt folytatásból álló kötetéstörténeti összefog-

lalást, amely a *Betű* 1948-as évfolyamában jelent meg.

— *Kár, hogy erről nem tudtam; ugyanis már többször kerestem magyar nyelvű kötetéstörténetet, de hiába. Miért nem írod meg újra, kissé bővítve? Érzésem szerint könnyen találnál rá kiadót.*

— Elsősorban restaurátor vagyok, mindig annyi munkát kaptam, hogy írásra alig tudtam időt szakítani.

— *Honnan származnak kötetéstörténeti ismereteid?*

— Bécsben a második világháború során leégett a *Verwaltungsarchiv*. Anyagának csak kis részét lehetett megmenteni, s ez a rész is konzerválásra szorult. Ezt külföldi mesterek végezték. Nos, *Jánossy Dénes* főigazgató, a Múzeum elnöke tudta, hogy nagyon érdekel a restaurálás, ezért Bécsbe küldött, hogy ismerkedjem meg az ottani szakemberek által alkalmazott eljárásokkal. A külföldi mesterek addigra eltávoztak; munkájukat megnéztem, de semmi újat nem tanultam belőle. Ellenben felhasználtam az alkalmat és a *Nationalbibliothekban* tanulmányoztam a régi kötések. 3400 kötetet néztem át, a legrégebbit a VI. században kötötték be. Kötetéstörténeti jártasságomat főleg ezeknek a bécsi heteknek köszönhetem. És ha már a külföldről beszélünk, megemlítem, hogy később, főleg a hatvanas években, alkalmam nyílt elsősorban a római, azután a leningrádi, a drezdai, a stockholmi és a bécsi restauráló műhelyekben való tapasztalatcserére is.

— *Egész pályádát a Széchényi Könyvtárban töltötted?*

— Igen. A felszabadulás után egy időre kettéválasztották a könyvkötő és restauráló műhelyt, majd 1957-ben újra egyesítették. Ennek lettem a vezetője, itt dolgoztam egészen 1969 végéig, nyugdíjba vonulásomig. Nyugodt szívvel mondhatom, hogy a könyvtár érdekeit mindig szem előtt tartottam és jó munkahelyet alakítottam ki.

— Szívesen hallanánk valamit az OSZK keretén kívüli munkádról is, hiszen szabad idődben állandóan dolgoztál, mégpedig nem keveset. Mint az Egyetemi Könyvtár ritkaságtárának vezetője, régebben, amikor még nálunk nem alakult ki megfelelő műhely, én is többször adtam neked restaurálásra kódexeket, ősnymtatványokat. Az általad újrakötött műveket többször mutattam szakértő látogatóinknak, mindenki csak dicsérte őket. Úgy tudom, hogy főleg az Akadémiai Könyvtár látott el sok munkával. Hogyan tudtál egymagad időt szakítani mindenre?

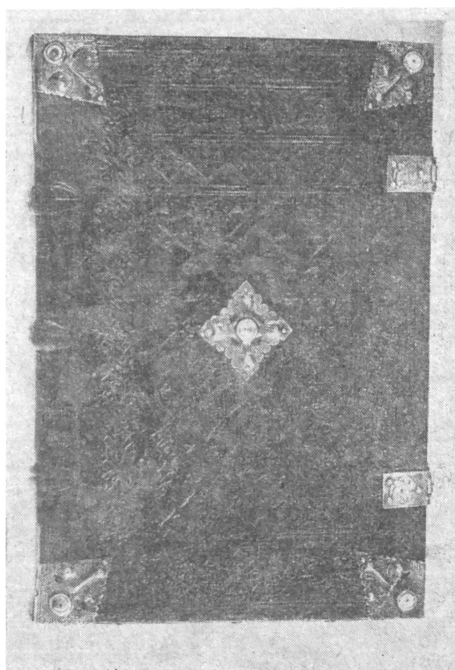
— A restaurálás számomra nemcsak munka, hanem élvezet, nemcsak hivatás, hanem hobbi is. Egyébként nem egyedül dolgozom, van egy állandó, kitűnő munkatársam, a feleségem. Itthon mindig kettesben tevékenykedünk. A papírrestaurálást főleg ő végzi. Ez nagyon nagy könnyebbség nekem!

Az Akadémiai Könyvtártól valóban sok munkát kaptam, összesen 800—900 kötetet restauráltam számára, nagyrészt kéziratokat, köztük volt a *Buda halálának* és *Az ember tragédiájának* eredeti példánya is. Nyugdíjba vonulásom óta főleg a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem műemlékkönyvtárának dolgozom. Ismételten több hónapot töltöttem ott a helyszínen, számos kötetet pedig itthon állítottam helyre.

A legérdekesebb feladatot Sopronban kaptam. A városi Szent Mihály templom könyvtárában őrzött liturgikus tartalmú pergamenkódexek a reformáció győzelme után feleslegesekké váltak. Lapjaikba kötötték a városi adminisztrációs iratokat, tanácsai, bírói jegyzőkönyveket és hasonlókat. Ezeket a kötésborítókat Radó Polikarp professzor tanulmányozta, és javaslatára Házi Jenő, a levéltár vezetője rám bízta kiáztatásukat. Időközben előkeült a könyvtár 1425 körül készült katalógusa is. Ennek alapján meg lehetett állapítani, hogy az általam 11 év alatt kifejtett 305 kódextöredék ennek a könyvtárnak a 285 kötetéből származik. Kevés ilyen nagy állományú gyűjtemény létezhetett abban az időben, Zsigmond korában!

— Tudom, hogy a restaurálás célja: minél többet megőrizni az eredetiből. Ha azonban a régi kötés teljesen elpusztult, milyen tervezel helyette?

— Kartársaim nagy része ilyen esetben csak kevés, vonalas mintával díszíti az új kötetet. Én viszont tanulmányozom annak a kornak és annak az országnak díszítő elemeit és mintáit, ahol és amikor készült a könyv. Ennek alapján tervezem meg a köttetendő könyv új külsejét, természetesen a kor díszítő eljárásai szerint. A kötéstábla belső oldalára azután mindig beírom a nevemet és a ké-

Kötéstábla restaurálás előtt és restaurálás után

szítés idejét. Kötéseimet — úgy látszik — a szakértők is szépnek, megfelelőnek találják, mert ezek alapján kaptam megbízást arra, hogy megtervezem a *Bibliotheca Hungarica antiqua* sorozat kilenc kötetének kötését.

— *Hogyan történik nálunk a restaurátorképzés?*

— Tulajdonképpen csak a könyvkötést tanítják. A tanulási idő az általános iskola elvégzése után három, érettségi után két esztendő. Ezután mestervizsgát lehet tenni. Külön restaurátori tanfolyam nincs. Nekem — bevallom — voltak e téren terveim. 1947-ben beiratkoztam az Iparművészeti Főiskola grafika szakára, ahol régebben könyvtervezést is tanítottak. Reméltem, hogy az oklevél megszerzése után valamiféle megbízást kapok a főiskolától, hogy évente 2–3 restaurátort képezhessek ki. Ott azonban abban az időben csak a plakáttervezést ítélték fontosnak, s így elgondolásomból semmi sem lett. Annyi hasznom mindenesetre volt, hogy jól megtanultam rajzolni, s ezáltal jobban tudtam önálló kötések tervezni. Tudomásom szerint külföldön sincsenek restaurátor-iskolák, restauráló tanfolyamok, az egyedüli kivétel talán a római Gallo Intézet.

— *Neked — úgy tudom — mégis vannak tanítványaid.*

— A könyvtár műhelyében több éves munkával körülbelül húsz restaurátort képeztem ki, a feléről elmondhatom, hogy jó tanítványoknak bizonyultak. Közöttük van *Beóthyné Kozocsa Ildikó*, aki nyugdíjba vonulásom óta a műhelyt vezeti.

Kiegészítésül még el kell mondanom, amit beszélgető társam szerénységből elhallgatott. Mikor a hatvanas években a második nemzetközi restaurátor-kongresszus alkalmából Budapesten járt a British Múzeum főrestaurátora, megnézte az Akadémiai Könyvtárban a Sasvári Dezső által rendbehozott köteteket, s a munka kifogástalan, művészi volta miatt csodálatát fejezte ki.

Sasvári Dezső idén töltötte be életének hetvenedik esztendejét, de tíz évet nyugodtan letagadhatna korából. Ma is állandóan dolgozik, és ujjai alatt egymásután nyerik vissza épségüket az évszázadokkal ezelőtt készült könyvek. Kívánjuk, hogy még sokáig folytassa jó egészségben ezt a fajta „könyvtárőri” tevékenységét.

— *Mi kell ahhoz, hogy valaki jó restaurátor legyen?*

— Kéz, szív és hivatástudat, azaz megfelelő ügyesség, stílusérzék, kötéstörténeti jártasság és a régi könyvek önzetlen szeretete. A könyvkötő-tanulók közül kellene kiválasztani azokat, akik jól dolgoznak, érdeklődnek a szakma iránt és ösztöndíjjal, tanulmányi szerződéssel biztatni őket a további tanulásra.

— *Már régóta szó van egy központi restauráló műhely felállításáról, ahol kikísérletezhetnék a legmegfelelőbb konzerválási eljárásokat, és ahová elküldhetnék veszélyeztetett példányokat a kisebb gyűjtemények, egyházi könyvtárak is.*

— Ez valóban szükséges volna, de felállítására a közeli jövőben nem remélhető. A megfelelő munkatársi gárdát is nehéz lenne összehozni. Nem valószínű, hogy akik jól restaurálnak vagy iparművészeti fokon tudnak könyvet kötni, elmennének egy aránylag rosszul fizetett könyvtári állásba.

— *Még egy utolsó kérdés. Mint restaurátor nem sajnálsz, nem tartod elvesztegetett időnek azokat az éveket, amelyeket pályád kezdetén címléírással vagy közönségszolgálatlalt töltöttél?*

— Egyáltalán nem voltak ezek elvesztegetett évek! Akkor tanultam meg, hogy a könyv nemcsak tárgy, nemcsak ipari alkotás, hanem szellemi termék is. Nehéz szóval kifejezni, de ezt érzem, ha valami értékesebb kötetet veszek kézbe és a benne levő tartalomnak igyekszem megfelelő külső formát találni. Nem is gondolod, hogy mennyire segít ez munkám jobb elvégzésében!

Vértesy Miklós

Mit értek el, merre haladjanak?

Vélemények a szakszervezeti könyvtárügy helyzetéről, fejlesztéséről

Szerkesztőségünk a következő kérdésekkel fordult valamennyi SZMT könyvtárhoz és szakmai központi könyvtárhoz, illetve — ahol ilyenek nem működnek — a könyvtárhálózatot közvetlenül irányító kulturális osztályhoz:

1. A saját könyvtárhálózatukban milyen területeken következett be fejlődés a szakszervezeti könyvtárak fejlesztésére kiadott irányelvek megjelenése, 1971 óta?
2. Mi az, amit nem sikerült megvalósítani belőlük, és miért?
3. Hol és miben kellene előrelépni az időközben megnövekedett társadalmi igényeknek, illetve a megváltozott gazdasági körülményeknek megfelelően?
4. Megítélése szerint milyen új feladatok várnak a szakszervezeti könyvtárakra a közművelődési törvény, illetve az új könyvtárügyi törvényerejű rendelet megjelenése nyomán?

Íme a válaszok, amelyeket a beérkezés sorrendjében folyamatosan közlünk.

Határozattá emelni az Alapelvek követelményeit

MÓNUS IMRE, a győri SZMT könyvtár igazgatója

Előljáróban megjegyzem, hogy nemcsak az Alapelvek, hanem még inkább a KB-határozat, a törvények és a pártkongresszus nyomán kialakult közszellem, könyvtári közgondolkodás hozott eredményeket:

Az üzemek maguk igénylik, hogy legyen nekik is könyvtáruk. Ez kivált a kicsi munkahelyekre vonatkozik, ahol korábban nem volt sem könyvtár, sem más „kulturahordozó”.

Nemcsak az anyagi alapok, pénzek növekedtek, hanem még nagyobb a jelentősége annak, hogy sikerült új helyiségeket és berendezést kapniuk, vagy a meglévőket korszerűsíteniük, néhány helyen a legmodernebb kivitelben. Igen nagyot fejlődtek az önálló könyvtárak, mivel az ő esetükben az Alapelvek normái félreérthetetlenek voltak.

Lényeges fellendülés következett be a középüzemek könyvtári életében. Ezek fejlődésének serkentése a központi könyvtárnak is fontos, hiszen nagy olvasótömegeik vannak. Most a letéti II. kategóriába tartozó könyvtárak fejlesztése a soron levő feladat, üzeimikben még mindig nagy „olvasótartalékok” vannak.

Változatlanul gond minden, ami a személyi kérdésekkel, és a bérral függ össze. Kevés a könyvtáros, vagy például a középüzemekben a népművelő-könyvtáros, illetve a kisebbekben a tiszteletdíjas könyvtáros. A társadalmi munka ma már képtelen megteremteni a sokat emlegetett „rangemelés”. A társadalmi munkásokkal szemben nem lehet művelődéspolitikai igényeket támasztani és tőlük anyagi felelősséget követelni akkor, amikor néhány óras másodállásokért sok száz forintot fizetnek ki ugyanazok az üzemek, gyakran a szakszervezetek is.

Nem sikerült megoldani az SZMT központi könyvtárak dotálását. Ennek normái kimaradtak az Alapelvekből, és jelenleg annyi a szokás, ahány ilyen könyvtár létezik.

Előrelépni elsősorban és mindenekelőtt a személyi ellátottságban kell! A létszám tekintetében is sok a kívánnivaló, de ezen még lehet segíteni, hiszen az Alapelvek

hosszú távú követelményeket, előírásokat tartalmaz. A legnagyobb gondot a szakképzetlenség nagy száma okozza. Az üzemekben még ma is temérdek „véletlen” könyvtárossal kell könyvtárügyet csinálni: olvasókat nevelni, rendezvényeket szervezni, ízlést formálni, könyvtárat csinosítani és rendben tartani, eleget tenni a gazdasági követelményeknek. (1974-ben az ország szakszervezeti könyvtárosainak 29 százaléka csak nyolc általános iskolai, vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezett, és felének még alapfokú könyvtárosi szakképzettsége sem volt.) A középszinteken állók szakmai végzettségét tekintve is elkeserítő a helyzet, utánpótlás pedig egyszerűen nincs. (Könyvtárosaink 8 százalékának volt 1974-ben középfokú könyvtárosi végzettsége.)

Megoldásra vár az ellátottság mértékének új meghatározása is. A hálózati központ a dolgozók száma szerint kapja az üzemi hozzájárulást, de az olvasók aránya annyira megnőtt, hogy hovatovább üresek lesznek a polcok.

A normák közé be kellene iktatni a hálózati központok normáit is. Ezek rend-

szerét ki kell dolgozni, mert a jelenlegi helyzet az egyes megyék között aránytalanságokat teremt. Az Alapelvek kimondja: „az 1971-es könyv-átlagárak szerint” kell megállapítani az anyagi támogatások mértékét. E sorok olvasói tudják, hogy az akkori könyv-átlagárak azóta jócskán emelkedtek.

A könyvtár alapintézmény jellegét már kimondották. A fenntartók egy része vallja is ezt, s a rangnak megfelelően kezeli könyvtárát, de messze vagyunk attól, hogy a rangemelőt általában tekintessük.

Javaslom: az Alapelvek normatívait ismételtelen vizsgáljuk meg, igazítsuk hozzá az élethez, és amikor úgy látjuk, hogy hosszabb ideig „eljár kerekén”, *emelje határozat rangjára a SZOT*. Addig ugyanis, míg csak *irányelv*, és nem törvénye a mozgalomnak, óhajgyűjtemény marad. Bizonyos vagyok benne, hogy ami nem valósult meg az Alapelvekből, nem gazdasági nehézségek miatt maradt el, hanem azért, mert néhány helyen nem értik meg a könyvtár fontosságát. Számukra a határozat súlya tenné kötelezővé a benne foglaltak végrehajtását, s ennek eredményét az olvasó élvezné.

A normatív előírások továbbfejlesztése szükséges

LENGYEL LÁSZLÓNÉ, az ÉDOSZ központi könyvtárának igazgatója

Az élelmezési dolgozók szakszervezetének budapesti könyvtári hálózatához 1971-ben 4 önálló, 77 letéti, összesen 81 különböző nagyságú és felszereltségű könyvtár tartozott. A működési körülmények kedvezőtlenek voltak: a központi könyvtár kulturális intézményhez méltatlan elhelyezésben működött — az előírt és szükséges alapterület felével sem rendelkezett —; a 4 önálló könyvtár helyisége kicsi, zsúfolt volt, a letéti könyvtárak közül csak 15 százalékuk jutott önálló helyiség, többségük ebédlőben, irodában működött, ahol korántsem lehetett zavartalan a könyvtári szolgálat.

A személyi ellátottság sem felelt meg a kívánalmaknak; a hálózatban 7 főfoglalkozású (3 a központi könyvtárban, 4 az önálló könyvtárakban), 10 tiszteletdíjas és 67 társadalmi munkás könyvtáros dolgozott. A központi könyvtár létszáma elegendően volt, a társadalmi munkások 70 százaléka alapfokú képzettséggel sem rendelkezett.

Az állomány nagysága többnyire megfelelő, összetétele azonban erősen kifogásolható volt. A letétek sehol sem rendelkeztek kézikönyvtári gyűjteménnyel. Sok volt a selejtezésre váró könyv. A gyarapítási összegek stagnáltak. A fenntartókra tehát 1971-től a működés feltételeinek

nagyarányú korszerűsítése várt. Az 1971-ben megjelent Alapelveket korszakzárónak és -nyitónak tekintettük, olyan dokumentumnak, amely új módon határozza meg az elkövetkező évek tevékenységét. A távlati terv készítésekor igyekeztünk következetesen megvalósítani kívánalmait.

A tervidőszak végére eredményt a letéti könyvtárak kategóriába sorolása hozott. Az önálló elhelyezésű letétek száma 12-ről 14-re, a tiszteletdíjas könyvtárosok száma 10-ről 30-ra emelkedett. Az önálló helyiségben működő könyvtárak berendezéséről is gondoskodtak a fenntartók. Egy-két kivételtől eltekintve sikerült felszámolni a „kötetlen” kölcsönzési időket. Jóformán ez minden.

Az Alapelvekben foglalt követelmények megvalósítását erősen hátráltatja az a tény, hogy a dokumentum csak állásfoglalásként látott napvilágot. A hálózat könyvtárügye így még mindig kizárólag a fenntartók „belátásától” függ.

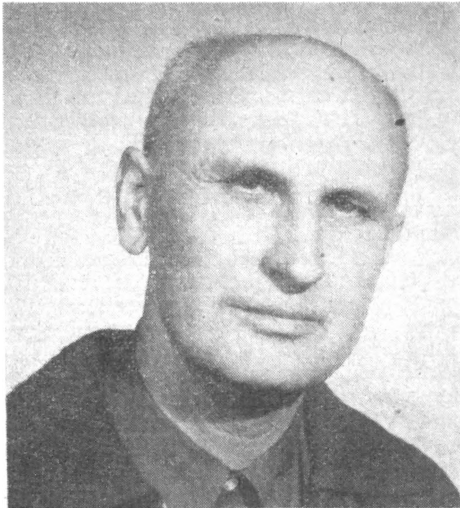
Az Alapelvek fogalmazása óvatos: nem szab határidőket, nem intézkedik a tervszerű könyvtárárpítésről. Nem véletlen tehát, hogy a központi könyvtár évek óta súlyosbodó helyiség gondjának megoldásával fenntartóink nem is foglalkoznak. Az önálló könyvtárak alapterülete — egy kivétellel — meg sem közelíti az Alapelvek kívánalmait.

A személyi ellátottság ma is alatta marad a normatíváknak. Az eltelt idő alatt a főfoglalkozású könyvtárosok száma mindössze eggyel gyarapodott, az sem ott, ahol arra a legnagyobb szükség lett volna. A letéti könyvtárosok kétharmada ma is szakképzetlen. Oka a rossz működési körülmények miatti erős cserélődés, és nem a képzés hiánya. A munkásolvasókkal azok foglalkoznak, akiknek sokszor még érettségijük sincs.

Könyvtáraink más mutatóiban sem érezhető az Alapelvek hatása. A könyvbeszerzési keretek változatlanok annak ellenére, hogy öt helyett nyolc forintot fizetnek dolgozónként a vállalatok, ugyanis a korábbi központi támogatást megvonták. A költségvetés is csak annyival emelkedett, amennyi szükséges a megrágnult működési kiadások fedezésére.

A közművelődési törvény, illetve az új könyvtári tvr. az időközben megnövekedett társadalmi igényeknek és a megváltozott gazdasági körülményeknek megfelelően a korábbinál sokkal magasabb követelményeket állít a könyvtárak elé. Az igényeknek a szakirodalmi ellátásra is alkalmas, jól működő, a helybenolvasást lehetővé tevő könyvtári intézményekkel lehet megfelelni. Mindez hangsúlyozottan felveti a fenntartók felelősségét az Alapelvek követelményeinek következetes végrehajtásáért, valamint szükségessé teszi — a jelzett vonatkozásokban — a normatívák továbbfejlesztését.

A sok szekrénykönyvtár helyett bibliobuszt

KESZTHELYI KÁROLY, a pécsi SZMT könyvtár igazgatója

A Baranya megyei szakszervezeti könyvtárhálózatban tervszerűbbé vált az állomány kialakítása, feltárása valamenyeni könyvtártípusban. Erősödött az együttműködés a társkönyvtárakkal és más művelődésügyi intézményekkel. Kedvezőbbé váltak a személyi feltételek, mégpedig főleg a központi könyvtárban. Az SZMT Elnöksége javaslatot tett önálló könyvtári helyiségek kialakítására és a könyvtárosok tiszteletdíjban való részesítésére. A letéti könyvtárosokkal való foglalkozás, szakmai képzésük, továbbképzésük rendszeresebbé vált.

Továbbra is nehézségbe ütközik azonban a könyvtári propaganda fejlesztése. Erre még nem áll rendelkezésre sem megfelelő anyagi fedezet, sem központilag előállított olcsó propagandaanyag. Pedig a szóbeli propaganda egyedül nem elég. A közművelődési törvény megjelenése után sem mindenütt változott meg kedvezően a vezetők, elsősorban a gazdasági vezetők szemlélete a könyvtárak munkájával, közművelődési szerepével kapcso-

latban. Nehézséget okoz a könyvek szállítása is: A könyvtárosok könyvtárlátogatáskor sok „holt” időt töltenek utazással, nagyon hiányzik a saját gépkocsi.

Az anyagi támogatás általában alacsony. Évek óta nem változott a központi hozzájárulás. A rendszeres béremelés és a könyvek árának állandó növekedése vagy a könyvbizterzési keret vagy az egyéb költségek keretét csökkenti olyannyira, hogy például *Komlón a Bányász Körzeti Könyvtárban ebben az évben egyetlen fillér sem maradt könyvbizterzésre*. Hasonló a gondunk a pécsi Hírlapolvasó működtetésével. Az érdeklődés állandóan növekszik, az előfizetett hírlapok száma viszont fokozatosan csökken, mivel az előfizetési díjak — főleg a külföldi periodikumoké — évről évre emelkednek, a rendelkezésre álló keret pedig változatlan marad. (Pécsett a Hírlapolvasó jelenleg nem is üzemel, mivel most városi kiállítási teremként használják!)

Elsősorban a tárgyi feltételek javításában várunk előrelépést: a központi könyvtár részére megfelelő szabadpolcos könyvtárhelyiséget lapozgatóval, s a folyton emelkedő bér- és árszínvonallal lépést tartó anyagi támogatást; a saját gépkocsi üzemeltetésének anyagi megalapozását; a propagandaeszközök és módsze-

rek hatékonyabb fejlődését, amely hozzájárulna, hogy általánossá váljék a könyvtárügy politikai és kulturális jelentőségét elismerő szemlélet a fenntartók körében.

Az egy-egy településen fellelhető sok kisebb-nagyobb üzem ún. szekrény- vagy ebédlőkönyvtára helyett jól felszerelt bibliobuszok működjenek a központi könyvtár irányításával.

A szakszervezeti könyvtáraknak könyvtári eszközeikkel hatékonyabban kell támogatniuk a szocialista tudatformálást, az általános, a politikai és a szakmai műveltség megszerzését. Irodalmi élményekkel segíteni a szocialista világnézet, az erkölcsi magatartás, az életmód és az izlés fejlesztését. Hathatósan kell közreműködniük a szabad idő hasznos eltöltésének megszervezésében, a kulturált szórakozás feltételeinek megteremtésében. Segítséget kell nyújtaniuk kisebb irodalmi, művelődési közösségek létrehozásához is. Az üzemi könyvtárakat, ahol szükséges és van rá mód, a lakosság számára is hozzáférhetővé kell tenni. Nagyobb gondot kell fordítani a munkásszálláson lakók, illetve a bejáró, ingázó dolgozók kulturális színvonalának emelésére. A sokoldalú művelődés érdekében a könyvtárak munkáját jobban össze kell hangolni az üzemekben folyó egyéb közművelődési tevékenységgel.

Javítani a feltételeket

DR. VARGA GYÖRGYNÉ, a Vegyipari Szakszervezet központi könyvtárának igazgatója

A vegyipari szakszervezet budapesti könyvtárhálózatához 1971-ben 88 könyvtár tartozott, 1976-ban viszont csak 54. Az öt év alatt tehát 34-gyel csökkent a könyvtárak száma. Ennek oka: megszűnt 13 üzem (100 dolgozónál kevesebbet foglalkoztató telephely), az önálló könyvtáraknak átadtunk fiókkönyvtárként 18 letéti könyvtárat, 2 könyvtárat pedig összevontunk. Ez az átalakulás a tartalmi munka fejlesztését és a működési feltételek javítását tette lehetővé. Megszilárdult a hálózat felépítése. Az Alapelveknek megfelelően differenciáltan fejlesztettük a letéti I-es és letéti II-es kategóriába sorolt könyvtárakat. Ezt mutatja az a körülmény is, hogy míg 1971-ben a 77 letéti könyvtár közül csak 3-nak volt önálló helyisége, 1976-ban a 42 könyvtár közül már 9 rendelkezett önálló helyiséggel.

Könyvtáraink állománya 1971-ben 165 073, 1976-ban 211 736 kötet volt, a növekedés 46 663 kötet, 28,2 százalék. 1971-ben 12 872, 1976-ban 14 413 volt a beiratkozott olvasók száma. Egy dolgozóra 1971-

ben 3,6, 1976-ban 4,5, egy olvasóra pedig 12,8, illetve 14,6 kötet könyv jutott. A könyvbeszerzésre fordított összeg az 1971. évi 438 420 forintról 1976-ban 518 852 Ft-ra emelkedett.

A letéti I-es könyvtárakban kivétel nélkül alapfokú könyvtárosi képzettséggel rendelkező, érettségizett társadalmi munkás könyvtáros dolgozik. A letéti II-es könyvtárak 70 százalékában szintén alapfokú vizsgát tett könyvtárosok működnek. A letéti I-es könyvtáraknak 1975-től a központi könyvtár 8 folyóiratot fizet elő. Megkezdődött a tervszerű állományalakítás, és a kézikönyvtárak megteremtése is.

Az önálló könyvtárakban a működési feltételek nem kielégítően ugyan, de javultak. A személyi feltételeket nem sikerült az Alapelvek követelményeinek megfelelően fejleszteni. A szükséges 21 főfoglalkozású és 7 részfoglalkozású könyvtá-

ros helyett 15 főfoglalkozású és 7 részfoglalkozású könyvtárossal dolgozunk. Sok esetben az a káros szemlélet uralkodik, hogy *akit a vállalat más területen nem tud alkalmazni, a könyvtárnak adja*. Ezek a „könyvtárosok” valóban csak a manuális és a felkészültséget nem igénylő munkákat tudják ellátni.

Az új feladatok ellátása érdekében az önálló könyvtárakban sürgősen ki kell alakítani a könyvtári szabadpolcos övezetet kiegészítő helyiségeket (raktár, folyóirat-olvasóterem, munkaszoba). Továbbá, mivel az elmúlt ötéves terv időszakában a könyvtárak költségvetése nem a követelményeknek megfelelően alakult, hanem a mindenkori pénzügyi lehetőségek függvénye volt, el kell érniük, hogy a könyvtárak anyagi ellátottsága folyamatosan növekedjék, és a költségvetési keretek a könyvtári munka biztonságát nyújtó alapjaivá váljanak.

Nem tudtunk lényegesen előbbre lépni

VARGA KÁROLY, a Bőripari Szakszervezet szervezési és káderosztályának h. vezetője

A Bőripari Dolgozók Szakszervezete a dolgozók általános műveltségi színvonalának emelésében az egyik hatásosabb eszköznek a könyvtármunkát, illetve az olvasómozgalmat tartja. Szakmánkban nincs központi könyvtár. Budapesten 17

üzemünkben 16-ban működik könyvtár, igen eltérő tárgyi és anyagi feltételekkel. Sajnos, a SZOT elnökségi állásfoglalás óta e területen változás nemigen történt. Az alapszervezetek döntő többségében 2—10 000 Ft-ot tudnak fordítani a könyvállományok fejlesztésére. Egyetlen üzemben, a Duna Cipőgyárban áll 25 000 Ft rendelkezésre, ezt kielégítőnek tartjuk.

Az üzemi könyvtárak közül egyben főfoglalkozású könyvtáros működik, a többiben tiszteletdíjas, illetve társadalmi munkás. A könyvtárosok többségének alap- vagy középfokú könyvtárosi végzettsége van.

Az olvasók aránya 24—25 százalékos, ez viszonylag jó eredmény, ha figyelembe vesszük, hogy a dolgozók többsége nehéz fizikai munkás, mint például a börgyári dolgozók. Az olvasók számában az utóbbi években 2—3 százalékos fejlődés tapasztalható.

A szakszervezeti könyvtáraknak egyebek között feladatuk, hogy a szakmai műveltség fejlesztését könyvekkel is elősegítsék. A mindennapi élet bizonyítja, hogy az iparnak egyre több, magasabb szakképzettséggel rendelkező munkásra, szakemberre van szüksége. A műszaki könyvtárak a vállalatok kezelésében működnek, s e könyvtárak elsősorban a műszakiak rendelkezésére állnak. A könyvtárak rossz anyagi helyzetük miatt a műszaki irodalom legfontosabb műveit sem tudják kézbeadni.

A szakmánkhöz tartozó szakszervezeti könyvtárak nagy erőfeszítéseket tesznek a dolgozók olvasási igényeinek felkeltésé-

re és kielégítésére. A könyvtárosok megfelelő szakmai képzettséggel rendelkeznek, és nagy ügyszeretettel végzik tevékenységüket. Sajnos, a nem kielégítő anyagi, tárgyi feltételek miatt, melyek a

könyvtárak esztétikumát, felszereltségi és állományfejlesztési lehetőségeit is hátrányosan befolyásolják, lényegesen nem tudunk előbbre lépni a SZOT elnökségi állásfoglalásának megvalósításában.

A Szolnok megyei könyvtárhálózat örömei és gondjai

DÉNES PÁL, a szolnoki SZMT könyvtár igazgatója

Könyvtárhálózatunk az elmúlt hat évben sokoldalúan, a tervezettnél is dinamikusabban fejlődött. Az alábbi — az 1970-eshez viszonyított — 1976-os adatok csak részben érzékeltetik az eredményeket:

— az olvasók száma 14 649-ről 17 804-re emelkedett;

— nagyobb összeg jut könyvek beszerzésére: 154 680 Ft helyett 494 000 Ft (a közművelődési pártatórőzöt „termékenyítő” hatását ez a jellemző adat is szemlélteti: 1973-ban 174 285 Ft, 1974-ben pedig már 470 485 Ft jutott a könyvtári állomány gyarapítására);

— a könyvvállomány 173 012 kötetről 225 351 kötetre növekedett; ennél is örvedetesebb, hogy az állomány belső arányai is javultak;

— a személyi feltételek kedvezően alakultak, hiszen nyolc helyett ma tizen-nyolc főhivatású, többnyire szakképzett könyvtáros dolgozik a hálózatban;

— a könyvtárak száma ugyan kevesebb (139 helyett 113), ezek azonban életképe-sebbek, sokat javultak működési feltételeik, körülményeik (az 1000-nél kevesebb kötetes könyvtárak számát például 115-ről sikerült 85-re csökkenteni);

— a tartalmi munka színvonala, a szakmai-módszertani tevékenység hatékonysága, a könyvtári propaganda lényegesen jobb lett: nemcsak több lett a könyvtári rendezvény (58 helyett 156), hanem ezek minőségileg, tartalmi szempontból is javultak;

— a szocialista brigádokkal, a bejáró munkásokkal, a munkásfiatokkal (mint olvasói rétegekkel) könyvtáraink nagy része elmélyültebben és sokoldalúbban foglalkozik, s ennek eredményeként — egyebek között — a kölcsönzött kötetek száma is emelkedett, mégpedig 248 ezerről 325 ezerre.

Mindehhez hozzá kell tenünk, hogy hálózatunk más hálózatokhoz viszonyítva hat éve talán a legmostohább körülmények között dolgozott, a legmélyebbről indult; az újonnan telepített gyáregységek könyvtárainak kialakítása számtalan nehézséggel járt; s a tárgydőszakban a tanácsi (állami) könyvtáraktól kevés segítséget kaptunk.

Nem sikerült megvalósítanunk a könyvtárosok erkölcsi-anyagi megbecsülésének fokozását a letéti könyvtárak egy részében; a központi könyvtár, valamint a körzeti könyvtárak raktározási körülményeinek javítását; az igényeknek megfelelő gyakoriságú letéti cseréket; a központi könyvtár könyvbeszerzési összegének nagyobb arányú, a szükségéhez igazodó növelését.

A központi könyvtárnak ugyanis csupán igen kevés, mindössze öt főhivatású munkatársa van; nincs saját gépjárműve — jöllehet a letéti könyvtárak nagy száma (csaknem 100), a szolgáltatások iránti üzemi igények ezt szükségessé tennék; más megyékhez viszonyítva is kevés — csupán évi 370 ezer Ft — az SZMT-től kapott támogatás, mivel a Megyei Művelődési Központ közös fenntartása évi 800 ezer Ft-jába kerül az SZMT-nek. S mint-hogy a könyvek árai 1971 óta nagymértékben emelkedtek, a dolgozónkénti 8

Ft-ból egyre kevesebb könyvet tudunk vásárolni.

Különösen indokolt volna az előrelépés a munkahelyi szakkönyvtárak fejlesztésében (nagy ellentmondás: a megye ipari üzemének többségében teljesen elhanyagolt a szakkönyvtári ellátás, noha a megyében 1976-ban a műszaki fejlesztésre szánt pénznek csak 66 százalékát használták fel).

A központi könyvtár személyi-tárgyi feltételeit lényegesen javítva, színvonalasabb és sokoldalúbb szolgáltatásokat kellene adni a munkahelyeknek.

A további feladatok közé a következőket sorolnám:

1. Új könyvtárakat kell létesíteni, mivel hat éve is, most is nagyjából azonos létszámú, 55 402 dolgozó, a szervezett dolgozóknak nagyjából a fele van ellátva munkahelyi könyvtárral.

2. Ki kell alakítani a könyvtáraknak a könyvtári törvényben körvonalazott együttműködését, elsősorban az üzemek szakkönyvtáraival.

3. A közművelődési törvény szellemében az eszmei-nevelési célokat hatékonyabban szolgáló módszertani munkástílust kell meghonosítani. E nagy feladat keretében arra kell törekednünk, hogy a munkáltatók ne csupán erkölcsi, hanem anyagi támogatói is legyenek a munkahelyi könyvtáraknak. Javítani kell a személyi feltételeket is.

Végezetül: jó lenne, ha a SZOT érdekelt szervei — vagy az általuk megbíztak — legalább ötvenként egyszer ellenőriznék sajtó határozataik megvalósulását; hasznos lenne, ha a minisztérium vagy valamilyen országos felügyelet legalább tízvenként egyszer alaposan elemezné az SZMT-könyvtárak működését, módszertani munkáját. (Az az érzésem, hogy általában „el vagyunk hanyagolva” — jóllehet mi foglalkozunk a legtöbb munkásolvasóval.)

Örülünk továbbá, ha a sajtó jobban tudná becsülni a könyvtári eredményeket, de észrevenné a könyvtár és könyvtár közötti szegényes működésbeli különbségeket is.

A társadalmi igényekkel együtt fejlődnek a könyvtárak ellátottsága

GELELCSÉR ISTVÁN, a kaposvári SZMT könyvtár igazgatója

Könyvtárunk az Alapelvek és követelmények... c. SZOT-dokumentum alapján elkészítette a Somogy megyei szakszervezeti könyvtárhálózat fejlesztési tervét, a könyvtárak típusba sorolását. A fejlesztési tervet összehangoltuk a megyei könyvtárával, s a területi elvet érvényesítve megszüntettük a párhuzamosságokat a két hálózat között. A tervben egyenként megjelöltük az Alapelvek alapján a könyvtárak elhelyezésével, könyvvállományuk alakításával, a személyi feltételek megteremtésével és a tartalmi munka javításával kapcsolatos fejlesztési feladatokat.

Javaoslatainkat megtárgyaltuk az üzemi szakszervezeti és gazdasági vezetőkkel, az álláspontok egyeztetése alapján véglegesített fejlesztési terv így közös program lett. A SZOT Elnökség állásfoglalásának, az Alapelvek és követelményeknek az üzemi vezetőkkel folytatott részletes, többoldalú megtárgyalása elősegítette az üzemi szakszervezeti könyvtárak szerepének és feladatainak tisztázását, amely a gazdasági vezetők részéről igen kedvező szemléletbeli változást eredményezett az üzemi könyvtárak megítélésében. Ennek főbb *eredményei*:

Az önálló könyvtárakban — egy kivételével — el tudtuk érni a SZOT Elnöksé-

gének állásfoglalásában meghatározott állománygyarapítási elveket. A korábbihoz képest határozottabb törekvést tapasztalunk a könyvtárak megfelelő elhelyezésére, önálló könyvtárhelyiségek kialakítására, könyvtári berendezések felújítására, korszerűsítésére. Ennek látható eredményei vannak. Kedvezőbben fogadják javaslatainkat az igényesebb, tartalmasabb könyvtári munkához elengedhetetlen személyi kérdések megoldásában is. (Az Alapelvek megjelenése óta négy üzemben tudtunk főhivatású könyvtárost alkalmazni.)

Az előzőekben vázoltakkal együtt lényeges fejlődésnek tekintjük azt, hogy az üzemi gazdasági és szakszervezeti szervek is nagyobb követelményeket támasztanak a könyvtárak munkájával szemben. Megkívánják cselekvő részvételüket a munkahelyi művelődésben, figyelemmel kísérik működésüket, rendszeresebben beszámoltatják a könyvtárosokat.

Nem sikerült azonban elérni, hogy valamennyi munkahelyi könyvtár fenntartója az előzőekben leírtak szerint törődjék a könyvtárral. Néhány helyen még csak az ígéretig jutottak el, késik és igen lassú az előrehaladás a működési feltételek javításában. Szükségességét nem vitatják, de a megoldás rangsorolását a könyvtárra kedvezőtlenül végzik. Ezeket a többségükben a rossz működési körü-

mények miatt gyenge eredménnyel dolgozó, a munkahelyi művelődésben számottevő szerepet még nem játszó könyvtárakat jelenlegi szerepükből kiindulva ítélik meg, s ez a szemlélet gátolja fejlesztésüket.

Elengedhetetlenül szükséges, hogy a megnövekedett társadalmi igények, és a gazdasági fejlődés ütemével jobban lépést tartson a könyvtárak anyagi és személyi feltételeinek fejlesztése. Hálózatunk tagkönyvtárainak nagy többsége kis létszámú munkahelyen működik, feladatok változatlanul az olvasóvá nevelés, a tömeges olvasói igények kielégítése. Több könyvtár könyvvállománya alkalmas volna magasabb szintű igények kielégítésére is, nagyobb részt vállalhatna például a felnőttoktatásból, a szakmai ismeretek bővítéséből. Az üzemi szakszervezeti és a műszaki könyvtárak együttműködése általában nem kielégítő, kapcsolatuk javítása fontos feladat.

A közművelődési törvény, illetve az új könyvtári törvényerejű rendelet megjelenése nyomán a szakszervezeti könyvtárakra váró új feladatok közül kettőt emelek ki: az egyik az üdülőkben végzett könyvtári szolgáltatások javítása, segítése; a másik az együttműködés erősítése más hálózatokkal, elsősorban a tanácsai és a műszaki könyvtárakkal.

Szerkesztői üzenet

DR. VÉRTES LÁSZLÓ ORVOS SZAKTANÁCSADÓ, BUDAPEST: Köszönjük a szerkesztőségünknek küldött rövid megemlékezést, melyben *Semmelweis Ignác*, a nagy magyar orvos gyermekágyi lázzal kapcsolatos korszakos jelentőségű felfedezésének 130. évfordulója alkalmából felhívja figyelmünket Semmelweis könyvtárüggyel összefüggő munkálkodására. „Semmelweis Ignác 1855 és 1865 között a pesti egyetem szülészstanáraként működött. 1861 és 1864 között az orvos-tanár-testületi könyvtár „gondnoki” teendőit látta el, s így a könyvtárat vezette. A könyvtár ezen időszak alatt költözött át bérelt helyiségeiből az orvosi kar épületébe. A könyvtár első nyomtatott jegyzékét adta ki, 2 kötetben” — írja *egyebek között*. Mi pedig hadd emlékeztessünk arra, hogy a Könyvtáros 1969. évi novemberi számában Batári Gyula *Semmelweis Ignác — a könyvtáros* c. cikkében részletesen ismertette a jeles orvostudós könyvtárosi tevékenységét, amelyre méltán büszke szakmánk.

Készülünk fel a központosításra!

A „Könyvtáros” 1977/4. számában „A központosított könyvtári ellátás” címmel, Janó János tollából megjelent írás számos olyan gondolatot vet fel, amely a közművelődési könyvtárak helyzetének igen kényes kérdéseit érinti.

A központosított ellátás eszméje néhány esztendeje a „levegőben van”. Megvalósítását — sok más érv mellett — alátámasztják a szovjet könyvtári központosításról, illetve annak eredményeiről érkező hírek is. A kis településeken élő lakosság közművelődési lehetőségeinek megnyugtató rendezését az anyagi eszközök korlátozottságán kívül jócskán hátráltatta az is, hogy a megoldások keresése közben az alapos előtanulmányokat megtakarítva, vagy az esetleges kísérletek eredményét következetesen végig nem gondolva hajtottunk végre különféle szervezeti változtatásokat.

A könyvtári ellátásnál maradvá, ma már nyilvánvaló, hogy a községi könyvtárak tanácsi kezelésbe adása annak idején szükséges lépés volt. Sok területen meggyorsította az intézményhálózat fejlődését. A tanácsi kezelésbe adást azonban majd minden megye a saját elképzelései szerint hajtotta végre — ami más szempontból elkerülhetetlen volt —, s eközben gyakorlatilag leromboltuk a letéti rendszert, a központosított ellátás már meglévő, bár korántsem jól funkcionáló szervezetét.

Ma már látjuk, hogy szükség van a központosított ellátás valamilyen módozatának bevezetésére. Ha másért nem, a Könyvtárellátó súlyos nehézségeiből fakadó gondok csökkentésének érdekében. Nyilvánvaló, hogy annak a centralizációnak, amely most időszerű, sokkal jobban kell működnie, mint működött az ötvenes években. Az akkori állapot visszaállítása nem oldana meg semmit.

A központosított ellátás anyagi feltételeinek megteremtése bizonyára hosszú folyamat lesz. Az elmúlt évtizedek sok hasonló tapasztalata (lásd a klubkönyvtári elképzelések dilettáns módon történt megvalósítását) arra int, hogy jó volna, ha ezt a szükségszerű folyamatot, gondos előkészület előzné meg. Az előkészítésbe be kellene vonni a leginkább érdekelt gyakorló könyvtárosokat is. Nem szolgálná jól a központosítás érdekeit, ha ez a folyamat különféle „helyi” változatok alapján menne végbe. Tapasztalhattuk már több ízben — elsősorban éppen a falusi könyvtárügyben —, hogy a központi szabályozás hiánya komoly gondok forrásává vált.

Úgy gondolom, hogy a központosított ellátás bevezetését mindenképp előgondolt jogi szabályozásnak kell megelőznie. Mely területek igényelnek jogi szabályozást? Szükségesnek látszik meghatározni azon könyvtárak körét, amelyek a tárgyi feltételek megteremtése után területi ellátó feladatkört kaphatnak. Valószínű, hogy erre a feladatra a járási szerepű, B-típusú könyvtárak tehetőek leginkább alkalmassá. Ennél alacsonyabb szinten nehezen lehet a szükséges feltételeket gazdaságos módon megteremteni. Nagyobb egységek, például a megyei könyvtárak számára a hálózat áttekintése okozna gondot. Félő, hogy uniformizált letétek jönnének létre, nehézkes volna a központi dokumentumbázis gyors igénybevétele stb.

Meg kell határozni, hogy melyik szerv jogosult — és milyen feltételek megléte esetén — központi ellátó feladattal megbízni egy-egy intézményt. E jogkört célszerű volna a megyei tanácsok művelődésügyi osztályaira ruházni. A könyvtárak fenntartó tanács egyetértése természetesen elengedhetetlen. A szerepkör ellátásához szükséges feltételek (raktározási lehetőség, létszám, szállítóeszköz stb.) megteremtése azonban semmiképpen nem lehet a fenntartó feladata. Az anyagi eszközöket központi (megyei) forrásból kell majd előteremteni.

A legtöbb aggály abban a tekintetben merül fel, vajon a községi tanácsok hajlandók lesznek-e könyvbeszerzési előirányzataikat a központi ellátó könyvtár rendelkezésére bocsátani. Nem tartom valószínűnek, hogy a központosított ellátás előnyeinek ismeretében akadnának tanácsok, amelyek jogaik csorbitását vélnék felfedezni a centralizálásban. A szakszervezeti könyvtárak esetében ismert megoldás, hogy a letétet kapó üzemek — dolgozóik létszámának arányában — hozzájárulnak az állománygyarapítás költségeihez. (Egyébként a megfelelő előkészítés fogalmába az illetékes könyvtár fenntartók alapos tájékoztatása is beletartozik.)

Nem volna szerencsés, ha a fenntartó tanácsok évenként járulnának hozzá a központi ellátás költségeihez, ugyanis nincs biztosíték a beszerzési hitelek színvonalának állandóságára, emelésükről nem is beszélve. A községi tanácsoknak a könyvbeszerzési keretek végleges elvonásához kellene hozzájárulniuk. Az így visszatartott

pénzeszközök a megyei tanács által juttatott céltámogatásként kerülnének az ellátó feladatra kijelölt „járási szerepkörű” könyvtárakhoz.

Szükséges azoknak a normáknak pontos meghatározása (alapterület, létszám stb.), amelyek megléte nélkül nem szabad központi ellátó feladatokkal könyvtárat megbízni.

Célszerű lenne továbbá meghatározni azoknak a könyvtáraknak a körét, amelyek mentesülnek a központosított ellátásba való bekapcsolódás kötelezettsége alól. Nem szolgálna ugyanis az eredeti célt, a szolgáltatások színvonalának emelését, ha bizonyos településnagyságon felül (például 3000 lakos esetében) megvonnánk az önálló állományalakítás lehetőségét. Egy járáson belül ily módon — a szakszervezeti hálózathoz hasonlóan — együtt létezhetnének önállóan gyarapító és a központosított ellátásba bevont könyvtárak. Ha az önálló gyarapítási joggal felruházott könyvtárat fenntartó tanácshoz kisebb települések is tartoznak közigazgatásilag, e tagközségeket az ellátásukra fordított hányad elvonása után célszerű bevonni a központosított rendszerbe. A székhelyközség könyvtárának adottságai ugyanis aligha teszik lehetővé **azoknak a szolgáltatásoknak a szavatolását** (pl. központi katalógizálás stb.), melyekre az ellátó szerepkörrel megbízott járási intézmény képes lehet.

Rendezni kell — és lehetőleg egységesíteni — az állomány-nyilvántartás módját, az állományvédelemmel kapcsolatos teendőket stb., s tisztázni a központi ellátással kapcsolatos funkciók felügyeletének rendjét, módjait stb. A területi ellátó funkciót a szolgáltatás jellege miatt el kell választani a módszertani gondozás kapcsán jelentkező teendőktől. A központosított állománygyarapítás feltételei közé a következők tartoznak:

- központi raktár létesítése;
- az állománygyarapításhoz, a feldolgozáshoz, a feltáráshoz és a szállításhoz **szükséges létszámú munkaerő;**
- megfelelő szállítóeszköz munkábaállítása a letétek rendszeres cseréjéhez.

Az alapos előkészítés után végrehajtott központosítás minden bizonnyal emelni fogja a kis települések könyvtári ellátásának színvonalát, ezért jó lenne, ha az elveket illetően mielőbb döntés születne. Azoknak a könyvtáraknak, amelyek a centralizálás esetleges megvalósításában szerepet kapnak, a feladat ellátására fel kell készülniük, s ehhez nem kevés idő szükséges. Máskülönbén félő, hogy a centralizáció is úgy jár, mint jó néhány, megoldást ígérő elődje.

Weisz Gábor

Zenei analitikus katalógust!

A Szombathelyi Megyei Könyvtár zeneműtárához évente több száz olvasó, továbbá intézmények, szervezetek fordulnak információért a zeneszerzőkkel, művekkel, előadóművészekkel, stílusokkal stb. kapcsolatban, s nemcsak lexikális adatokat kérnek. Nem áll azonban rendelkezésünkre olyan segédeszköz — katalógus —, amelyben például a kötetek résztanulmányai, a folyóirat- és újságcikkek együtt megtalálhatóak volnának. Az Állami Gorkij Könyvtár kiadásában megjelenő Zenei Szakirodalmi Tájékoztató — bár igen hasznos segédlet — csak a külföldi irodalmat tárja fel, de nem cédulákon.

Ahogy ma már természetesnek tartják a könyvtárak tájékoztató apparátusában az irodalmi és a társadalomtudományi elemző katalógust, ugyanúgy szükségesnek érezzük a hasonló felépítésű *zenei analitikus katalógus* létrehozását is. Ez az igény nyilvánvalóan más könyvtárakban is jelentkezik, azonban a Szombathelyi Megyei Könyvtár nem vállalkozhat, s külön-külön bizonyára más könyvtárak sem vállalkozhatnak e segédeszköz elkészítésére, folyamatos gondozására. Erőnket meghaladná, gazdaságtalan volna, s ráadásul már van példa az ilyenfajta szolgáltatás központi megvalósítására (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár). Célszerű lenne tehát a zenei irodalmat is központilag feltárni, mégpedig az irodalmi analitikus katalógushoz hasonlóan: cédula formában, felvághatóan az igénylő—megrendelő könyvtárak rendelkezésére bocsátani.

Az FSZEK által készített, kitűnően használható segédeszköz esetleges kibővítését örömmel üdvözlőnénk, annál is inkább, mivel ez időnként a zenei témájú irodalom leírásait is közli.

Krutzler Ferenc

A Közegészségügyi Intézet Könyvtára is ENSZ letéti könyvtár

A Könyvtáros júliusi számában (391—392. l.) „ENSZ letéti könyvtárak Magyarországon” címmel megjelent áttekintés nem említi, hogy a WHO genfi központjának minden kiadványát (periodikák, monográfiák, sorozati kiadványok stb.) 1967 óta az Országos Közegészségügyi Intézet Könyvtára is rendszeresen megkapja. E kiadványok angol nyelvűek, egy részük két példányban érkezik az intézet könyvtárába, amely az anyagot különgyűjteményként kezeli, a könyvtári szabályoknak megfelelően feldolgozza, az Országos Széchényi Könyvtár, valamint az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ központi katalógusainak bejelenti és könyvtárközi kölcsönzés formájában az érdeklődők rendelkezésére bocsátja. Az Országos Közegészségügyi Intézet Könyvtára azonban nemcsak de facto tekintendő a genfi WHO-központ letéti könyvtárának, hanem a két intézmény között létrejött írásbeli megállapodás alapján jogilag is. (Dr. Gál Imréné)

Milyen legyen a zenetár?

Ezt a kérdést Fejér Ernő teszi fel a Könyvtáros 4. számában. De feltették már sokan a 60-as évek második felétől kezdve, és az alapkérdéseket máig — 1977-ig — meg is választották. (L. a Magyar Könyvtárosok Egyesületének zenei szekciója által erről a témáról összeállított irodalomjegyzéket, amelyet az MKE Tájékoztatójával küldtünk szét 1975-ben „A Könyvtáros c. folyóiratban 1957—74 közt megjelent zenemű- és hangtári vonatkozású cikkek” címmel, valamint a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és az MKE zenei szekciójának közös szervezésében rendezett 1971—73-as, illetve 1977—79-es továbbképző tanfolyamok előadásait.) Úgy tűnik azonban, hogy a könyvtárosok az említett közlemények ellenére sem rendelkeznek a kellő tájékozottsággal — erre vall Fejér Ernő említett cikke is. Talán nem felesleges tehát az általa felvetett problémákra válaszolni. (L. még Skaliczki Józsefné: Zenei és hangtári részlegek szervezése a közművelődési könyvtárakban. = A Magyar Könyvtárosok Egyesületének évkönyve 1974. c. kiadványt is.)

Ezek:

1. a hallgatóhelyek és a csatornák száma, a technikai felszereltség
2. gyűjtőkör, kölcsönzés, szabadpolcos elhelyezés, raktározás
3. személyi feltételek.

Figyelembe véve a mostani lehetőségeket, a jelenleg működő zenemű- és hangtári részlegek jelentékeny hányadának ismeretében és számolva a jövő kívánalmáival is, a következő irányszámokat adhatjuk meg:

Az „A”-típusú új könyvtárakban 16—24 hallgatóhely szükséges 8 csatornával.

Az „A”-típusú, régi építésű könyvtárakban, ahol ennek az új szolgáltatásnak feltehetően más célra kialakított térben kell helyet adni, legalább 12—16 hallgatóhely kialakítására kell törekedni.

A „B”-típusú könyvtárakban a cél 12—16 hallgatóhely létesítése, mégpedig 4 csatorna kialakításával.

A kedvező megoszlás 8 készülék esetén: 6 lemezjátszó és 2 magnetofon; 4 készülék esetén 3 lemezjátszó és 1 magnetofon.

A lejátszóberendezések márkája sem közömbös. Nem akarom beleártani magam a kérdést nálam sokkal jobban ismerő műszaki szakemberek dolgába, mégis szeretném leszögezni: a hazai piac kínálata határt szab a kívánásoknak. Ráadásul nemcsak azt kell figyelembe vennünk, hogy éppen most milyen készülékek kaphatók, de azt is, hogy melyekből lesz folyamatos az alkatrészek behozatala. Mindezeket végiggondolva a csehszlovák sztereó Supraphon lemezjátszók, illetve sztereó Tesla magnetofonok megvételét tartjuk kívánatosnak.

Abban teljesen igaza van Fejér Ernőnek, hogy a részlegek kialakításával még nem oldottuk meg a berendezések műszaki karbantartásának gondját, ennek hiányában viszont a legkörültekintőbben létrehozott hálózat is rövidesen leromlik. Egyelőre csak a helyi GELKA vagy RAMOVILL szervizekkel kötött szerződések segíthetnek, fontosságukat valóban nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Még 1972-ben a Könyvtárosban cikk jelent meg, amely a zenemű- és hangtári részlegek gyűjtőkörével foglalkozott. Ennek lényege az volt, hogy az ország ze-

nei részlegei a gyűjtőkört illetően különböző elvek alapján specializálódnak, például földrajzi elhelyezkedés szerint osszák fel a megyék egymás között a zenetörténet korszakait, vagy válasszanak egy kiemelkedő zenei egyéniséget és elsősorban annak műveit gyűjtésük stb. stb. A cikk után is még sokszor felmerült a gyűjtőköri elhatárolás kérdése. Ezt a szakosodást mondvacsinált problémának érzem. Gondoljunk csak az „A”-, „B”- és „C”-típusú könyvtárak gyűjtőköri szabályzatára. Az 1972-ben megjelent Szakmai irányelvekből idézem: »Az „A”-típus tartalmi teljességgel gyűjti a nemzeti könyvtárművet, és gondos válogatással beszerез idegen nyelvű könyvanyagot is« stb. stb. »A „B”-típus a nemzeti könyvtárművből gyűjti az Új Könyvek által referált irodalom tartalmi egészét és eredeti nyelven a világnyelvek klasszikusait« stb. stb. Arról van tehát itt szó, hogy a *gyűjtőkört a könyvtárak típusa* határozza meg, mégpedig nem a gyűjtőkör milyenségét, csak mélységét. Miért váránk akkor más a nem hagyományos dokumentumok, ebben az esetben a hanglemek esetében? Van azonban egy terület, ahol specializálódnak ezek a részlegek: a helyismereti anyag gyűjtésében. Itt kell egyéni, a többi könyvtárártól elütő gyűjtőkörrel beszélnünk.

A *hanglemek kölcsönzéséről* már folyt vita e lap hasábjain. Én ahhoz az állásfoglaláshoz csatlakozom, amely a közművelődési könyvtár egyik alapfeladatának tekint a hanglemek kölcsönzését. Afölött azonban nem hunyhatunk szemet, hogy ez — amennyiben szemléleti gátakat nem kell áttörni — elsősorban az anyagiaktól függ. És a kölcsönözhető lemezek körét természetesen a hazai piacon is kapható, a nyugatiaknál jóval olcsóbb magyar hanglemekre kell korlátozni. Amennyiben beszerzési keretszámban gondolkodunk, ez azt jelenti, hogy a 03/2 rovaton levő, hanglemek vásárlására fordítható összeget — amely az „A”-típusú könyvtárak esetében 20 000 Ft-tól 100 000 Ft-ig terjed — a kölcsönzés arányában növelni kell. A nemrég felemelt hanglemekárak ismeretében mondhatjuk: el kell érni, hogy ezekben a könyvtárakban a *hangzó dokumentumok állományának gyarapítására* fordítható összeg mindenütt elérje a 70—80 000 Ft-ot. (Az összegben természetesen a hangszalagok ára is benne van, hiszen ez lényeges forrása az állomány bővítésének.)

A *szabadpolcos* használat kérdésében ismét a különféle típusú könyvtárakra hivatkozom. Ami természetes a kis könyvtár esetében, az a nagyobbánál már gátolhatja a szolgáltatást. Míg a könyvek szabadpolcra helyezése egy városi fiókkönyvtár vagy községi könyvtár esetében az egyetlen lehetséges raktározási mód, addig egy esetleg 400 000 kötetes megyei könyvtár esetében az egész állomány szabadpolcra helyezése nemcsak lehetetlen, de felesleges is. Ugyanez a helyzet a hanglemek esetében is. Ne abszolutizáljunk egy módszert, hanem mindig a helyi, a részleget fenntartó könyvtár igényeinek megfelelően alkalmazzuk.

Egy 300—1000 darabból álló hanglemezgyűjtemény szabadpolcos elhelyezése nagy segítséget nyújt a hallgatónak, de egy pl. 3000 darabból álló már lehetetlenné teszi nemcsak a tájékozódást, hanem a szisztematikus elrendezést is. (Gondoljunk például a hanglemek nagy részét kitevő gyűjteményes összeállításokra.)

Az „A”-típusú könyvtárak esetében, amelyeknél a lemezek száma egyszer majd eléri a tízezer darabot is, mindenképpen a mechanikus elrendezést javasoljuk. Szabadpolcokra ekkor is szükség van, hiszen az új hanglemezeket, a különféle ünnepi vagy tematikus összeállításokat ilyen módon tárjuk a hallgatók elé.

Még egy fogalmat kell tisztáznunk. A szabadpolcos használat a hanglemek esetében nemcsak a láthatóságot, de a hallhatóságot is jelenti. Akkor beszélhetünk tehát a szabadpolcos használat következetes megvalósításáról, ha a hallgató egy különálló, nem beépített lemezjátszóra fel is teheti az általa kiválasztott lemezt, hogy „belehallgasson”.

Ha arra keresünk pontos választ, hogy a zenemű- és hangtári részlegekben hány és milyen képzettségű ember dolgozzék, a részleg feladataiból kell kiindulnunk. A napi olvasószolgálati, állománygyarapítási, feldolgozó rutinmunkákon kívül az átjátszásra, rendezvényekre, kiadványokra stb. is gondolni kell. És természetesen a munkatársak számát az állomány nagysága, a könyvtár típusa szintén megszabja. Az „A”-típusú könyvtár esetében nemcsak két főhivatású, egy részfoglalkozású munkatársra van szükség, hanem rajtuk kívül még az állandó karbantartóra, esetleg technikusra is, aki az átjátszásoknál, az esetleges műsor-összeállításoknál segít. A két főhivatású könyvtáros közül az egyiknek, a szerzeményezőnek-feldolgozónak könyvtárosi, az olvasószolgálatot ellátónak zenei végzettségre van szüksége. A legjobb természetesen az, ha mindenkinek, aki ezekben az új részlegekben dolgozik, *zenei könyvtárosi* képesítése van.

Fejér Ernő azt írja, hogy „az induláshoz és a működéshez nagyon is szükséges valamiféle egységes »kapaszzkodó«. Szeretném, ha ez az írás ehhez segítene hozzá.

Skaliczki Józsefné

Kölcsönözzük? — Kölcsönözzük!

Érdeklődve olvasom a lap hasábjain hónapok óta folyó vitát (1976/11., 1977/2., 6. sz.) arról, hogy kölcsönözzék-e a közművelődési könyvtárak hanglemezeiket.

Több mint tizenhat évig voltam a Miskolci Városi Könyvtár munkatársa, melynek Szabó Lőrinc Könyvtára az ország egyik legrégebb zenei részlegével rendelkezik, hiszen 12. születésnapján is túljutott már. A könyvtár hanglemezállománya nem „előre megfontolt szándékkal” született; hanem részben a városi tanács ajándékeként, részben a Művelődésügyi Minisztérium juttatásából kapott a könyvtár új hanglemezeket és használt lemezen régi felvételeket. Ez volt hát az alap. Ekkor 1965-öt írtunk.

Közművelődési feladat

Ehhez az alaphoz az éves pénzügyi helyzettől függően először kisebb, majd mind nagyobb anyagi fedezetet kaptunk, így kezdtük el az állományt tervszerűen kialakítani, próbáltuk megfogalmazni gyűjtőkörét, szem előtt tartva azt a fontos kiaty, hogy nem önálló zenei gyűjteményt, de még zenei részleget sem, hanem a térképek, folyóiratok gyűjteménye mellé még egy sajátos gyűjteményt kezdtünk el kialakítani, amely szervesen beleilleszkedett a könyvtár működésének egészébe. Így tehát a lemezeket ugyanúgy kölcsönöztük, mint a könyvtár állományának többi részét, beleértve a folyóiratokat, térképeket is (az utóbbiakat bizonyos esetekben rövidebb időre).

Véleményem szerint a hanglemezek kölcsönzése közművelődési könyvtári feladat, s ha vannak is e gyakorlatnak bökkenői, a zenei részleggel — sok esetben csupán sarokkal — működő könyvtárak az egyéb dokumentumokhoz hasonlóan kölcsönözzék hanglemezállományukat is! Természetesen az állomány többi részéhez viszonyítva szigorúbb szabályok szerint, tekintetbe véve az anyag védelmének különleges igényeit. Ez tehát azt jelenti, hogy megsűrűsítjük az állományt, s a csak helyben használható részt különválaszthatjuk. Ez a válogatás természetesen nem minősítés, csupán arról van szó, hogy a keresettebb műveket lehetőleg legalább két példányban vásároljuk meg, s csak az egyiket kölcsönözzük, a bentmaradó példánnyal pedig teremtjük meg a helybenhallgatás állandó lehetőségét.

A kölcsönzés szigorítását — hangsúlyozom — ugyanolyan határok közé szorítanám, mint a könyvek vagy folyóiratok esetében, tehát az esetenkénti kötelező helybenhallgatást, vagy a rövid időre történő kölcsönzést nem azért írnám elő, mert a dokumentum hanglemez, hanem azért, mert prézens része a könyvtárnak.

Szeretném leszögezni, hogy a hanglemezek kölcsönzése mellett a helybenhallgatást is feltétlenül lehetővé kell tenni, még ott is, ahol a hanglemezeket rendszeresen kölcsönzik.

Több a lemezjátszó-tulajdonos

Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a zenét kedvelők többségének inkább lemezjátszója van, mint magnetofonja. Véleményem szerint a hanglemezek kölcsönzésével több zenét szerető olvasó igényét tudjuk kielégíteni, mint a hangszalagok kölcsönzésével — mert ezek igénybevételét még a magnetofonok eltérő fordulatszámú és egyéb tényezők is befolyásolhatják.

Tudom, a hanglemezek kopnak, elhasználódnak, tönkremennek, ugyanúgy mint a könyvek vagy az értékes folyóiratok. Szerencsére a legtöbbet keresett lemezek elfogadható áron szinte állandóan kaphatók az üzletekben, az NDK Centrumban vagy a Szovjet Kultúra üzletében. Különböző előadásban, más-más lemezen ugyan, de ez — véleményem szerint — másodlagos jelentőségű. Ha közművelődési célokat szolgálunk, akkor az az elsődleges, hogy meglegyen hanglemez-állományunkban mind a kilenc Beethoven szimfónia; ebben az esetben másodlagos, hogy kik az előadók, vagy ki a karmester.

Nem lényegtelen a lejátszóberendezések minősége sem, hiszen az olvasótól csak akkor követelhetjük meg a legnagyobb gondosságot a lemez használatában, ha a könyvtár kifogástalan lemezt (hangszalagot) tud a kezébe adni. Évekkel ezelőtt egy Decca-kiadású operafelvételt vásároltunk, féltettük is nagyon. Egyik olvasónk átjátszásra kérte néhány napra, mi viszont azt szerettük volna, ha behozza a magnetofont a könyvtárba, s ott játssza át. Mikor meglátta a könyvtár akkori, néhány éves Supraphon lemezjátszóját, megismételte kérését: a jó minőségű hangfelvétel érdekében szívesebben vinné haza a lemezt, mivel otthon Philips márkájú sztereó lemez-

játszója van, melyen a zenei felvétel is tisztábban szól, s a hanglemez is sértetlen marad. Hasonló eset más könyvtárakban is előfordulhat.

Véleményem szerint, ha a közművelődési könyvtár azt az elvet követi, hogy állományát szinte kivétel nélkül kölcsönzi, s ezzel hozzájuttatja olvasóit olyan dokumentumfajtákhoz, melyek használatához hosszabb időre, nyugodtabb körülményekre van szükség, mint amit a könyvtár számára nyújtani tud, akkor lehetővé kell tennie, hogy az olvasó a kért dokumentumok bármelyikét elvihesse, legyen az könyv, folyóirat — vagy éppen hanglemez.

Dr. Pálinkás Györgyné

a könyvtárak életéből

A hagyományos gyermekkönyvhetek tapasztalatai

A Szombathelyi Megyei Könyvtár gyermekkönyvtára 1972-től minden év tavaszán gyermekkönyvhét keretében rendezvénysorozatot szervez, amelyben író-olvasó találkozók, rendhagyó irodalomórák, gyermekversműsorok, öntevékeny gyermekcsoportok bemutatói váltják egymást. A programok összeállításakor igyekszünk felhasználni az előző évek tapasztalatait. A rendezvények sikerének egyik tényezője, hogy a meghívott vendég tud-e közös hangot találni a gyermekekkel, készült-e a velük való találkozásra. A másik meghatározó a közönség, a részt vevő gyermekek „felkészültsége”. A rendezvényeket — természetesen — propaganda előzi meg: könyvkiállítás, ajánló bibliográfia segíti a gyermekek felkészülését. Az viszont megvalósíthatatlan, hogy csak azok a gyermekek vegyenek részt egy-egy író-olvasó találkozón, akik olvasták műveit. Kétségtelen, jó, ha előre ismerik a vendéget, de ez nem okvetlenül szükséges. Néha éppen azok a gyermekek, akiket csak a kíváncsiság hozott el, vetnek fel olyan kérdéseket, melyektől különös hangulatú, emlékü marad egy-egy találkozó. A beszélgetések ilyenkor nemcsak az író személye és munkája körül forognak, hanem sokkal szélesebb területre terjednek ki. Az író-olvasó találkozók közül a legsikerültebbek nem a hagyományos kérdezz-felelek típusúak, hanem a játékos, kötetlen beszélgetések (ilyenek például *Nemes Nagy Ágnes*, *Lázár Ervin*, *Berkes Péter* találkozói), és a gyermekek ismereteire épülő eszmecsere. Az ismeretterjesztő irodalom képviselőivel megtartott találkozók sikere várakozáson felüli volt, közülük *Farkas Henrik*, *Granasztói Szilvia*, *Teknős Péter*, *Major Klára* találkozói sikerültek a legjobban.

Ugyancsak népszerűek a különféle irodalmi összeállítások, gyermekversműsorok. Sajnos, *nagyon kevés, nehezen hozzáférhető és néha megfizethetetlen az igényes, jó program*. Az Országos Rendező Iroda „közművelődési szempontból is ajánlott irodalmi műsorainak, gyermekműsorainak” (mindössze négy összeállítás: *Játsszunk cserkeszt?; Mesekötény; Tarka lepke, kis mese; Bohócrandevú*) műsordíja: 3000—3300 Ft körül mozog. A 10—14 évesek számára pedig szinte nem is készül ilyen. Célszerű lenne megszervezni, hogy a jó összeállításokról *tájékoztatót kapjanak a könyvtárak*, minél több helyen tudjanak róluk, hiszen a megszólaló művészek, a hangszeres produkciók maradandó élményt nyújtanak, s a művészeti, irodalmi nevelésben nagy szerepük van.

Az irodalmi összeállítások mellett kedvelt az öntevékeny *gyermekcsoportok* bemutatkozó foglalkozása is. Irodalmi színpad, bábcsoport mutatta már be műsorát könyvtárunkban. Zelk Zoltán, Weöres Sándor verseiből hallottunk tolmácsolásukban összeállítását. Természbabokon elevenedett meg Zelk Zoltán: *Micsoda madár című* verse, népmese- és népdalfeldolgozásokat élvezhettünk előadásukban. Nagy élmény ez a szereplő gyerekeknek és a közönségnek egyaránt. Kritikus szemmel vizsgálják a látottakat, hallottakat, s az ilyen műsorok után közös beszélgetésekre, vitákra kerül sor.

Fontos, hogy a rendezvények beilleszkedjenek a könyvtári munka egészébe, célunk legyen velük. Ezért megítélésünk szerint csak olyan foglalkozásoknak van létjogosultságuk a könyvtárakban, melyek valamilyen módon *kapcsolódnak a könyvhöz*, az olvasmányélményekhez, a könyvtárhasználathoz.

Járai Andrásné

a Szombathelyi Megyei Könyvtár gyermekkönyvtári csoportvezetője

Sepertórium

Egy falujáró könyvtáros tünődései

Talán kissé szokatlan ez az elnevezés a hálózati munkát végző könyvtáros nevéként. Mást értünk rajta: valamikor munkások jártak ki falura, megjavították a községi kút szivattyúját, zárat igazítottak, a vetőgépen állítottak, így építvén tettekkel a falu és a város barátságát. Ők voltak a falujárók.

Pedig hát azért mégiscsak jogos a falujáró elnevezés még ilyen értelmezésben is: mert a falura megy a járási munkatárs, és — többek közt — mit is cselekszik? Összeadja a csoportos leltárkönyvet. Megkeresi, melyik könyvnek az árát hibázták el, hogy az összeg a számlával nem egyezik. Elmegy a tanácsra, mert sürgetni kell a kitért ablaküveg javítását. Kiválogatja a rongált könyveket, és jegyzéket készít róluk, mert erre a községi munkatársnak se ideje, se ereje. Mindez összességében a falujárók tevékenysége.

Amde miért tünődik ez a könyvtáros? Azért, mert egyes jelenségeket sehogy sem bír megmagyarázni.

Van ugye a könyvtáraknak nyitvatartási idejük, ennek nyilvántartását évről évre felrisszítjuk, és szépen, de nagyon szépen kérjük, hogy ha változás van, közöljék velünk. Történik is változás, s ezt akkor tudjuk meg, mikor megállunk a bezárt könyvtár előtt, s ott új nyitvatartási rend szerepel az eligazító táblán. Mit lehet tenni, feljegyezzük, igazodunk az új rendhez, s ha két hónap múlva ugyanoda megyünk, előfordul, hogy még újabb felirat fogad. Hogy mi javítgatjuk a nyilvántartást, az hagyján, de mit tesz az olvasó? Ekkor megy: máskor van, máskor megy: akkor van, amakkor megy: emekkor van, emekkor megy: amakkor van. Ez a legjobb módszer az olvasásról való tapintatos leszoktatásra.

Persze ez még a jobbik eset, hogy kifirták a váratlan új rendet, mert ahol meg semmi sem jelzi az elmaradt kölcsönzést, ott mit lehet tenni? Feljegyzést kell készíteni, el kell küldeni ide-oda. A legsúlyosabb esetben a várható következmény egy csendes „ejnye-ejnye”, de a tiszteletdíjat a fél- vagy negyednyitvatartás után egészen kifizetik. Pedig hát, ugye, a szerződések kétoldalú kötelezettséget tartalmaznak.

Kérdés, hol lehet egy könyvtáros, mikor nem nyit ki, és ki sem írja, hogy a kölcsönzés elmarad? Sok lehetőség van:

az egyik, hogy éppen akkor lehet baromfitápot venni, valamiből élni is kell, elment a könyvtáros két zsákkal bevásárolni. Esetleg meghalt a keresztanyja, temetik. A legjobb az, amikor így magyarázzák meg a távollétet: ott voltam, de az utolsó olvasó után hazamentem. Lehet tünődni: honnan tudta ez a könyvtáros, hogy az az utolsó olvasó, holott még csak a fele telt el a kölcsönzési időnek? Bizonyosan hozott az olvasó egy táblát, azon felírva: „Tessék hazamenni, ma én vagyok az utolsó látogató.” Van ilyen mentegőzés is: „Itt lakom a negyedik szomszédban, ha olvasó jön, beszél hozzám, jöhet akármikor, kiadom a könyvet.” Mégha így volna is, micsoda öröm félbehagyni az otthoni munkát, s milyen öröm az olvasónak megvárnia, míg kiszül a kalács, mert a könyvtáros — asszony lévén — míg ki nem vette a sült kalácsot a sütőből, el nem mozdulhat mellőle. Ráadásul az ilyen váratlan kölcsönzések a könyvtár hideg télen, mint a hűtőkamra, helybenolvasás, folyóirat-nézegetés nem kívánatos, mert akkor az olvasó csak a székkel együtt tud hazamenni, mikor már ráfagyott, igaz, olyan könyvtár is van, amelyik kinyit az előirt időben, de hideg ebben is lehetséges, merthogy vagy csak akkor gyűjtják be a kályhát, amikor a kölcsönzés elkezdődik, vagy nem volt aprófa, elveszett a fejsze, vagy csókafejszek van a kéményben, s nem lehet fűteni, vagy ellopták a kémény tisztítóaknájának a betonfedelét kívül az udvaron, s ezért nem húz a kályha. Ezek mind lehetőségek, sőt legalább még két tucat más ok lehetséges, és a falujáró könyvtáros, akit aznap már harmadik helyen fogadott könyvtár helyett jégverem, kettőt tehet. Vagy továbbmenekül, vagy ott marad, elemzi a könyvtári munkát, s utána meghülés következtében nem jön dolgozni.

Aki idáig olvasta, majd rámszól: miért általánosítás? Vannak, nem is kevesen, gondos, pontos, lelkiismeretes, lelkes közügyi munkatársak, vannak télen is meleg, barátságos, sőt jól megvilágított könyvtárak. Igaz, így van. Általánosítani nem szabad. De, hát ilyen is van, meg olyan is van. Én pedig a közmondással élve: „Ángyomnak szölok, hogy a menyem, is megértse.”

Urbán László

(A Vas megyei Könyvtárak Értesítője 1977. I.)

Hírek

SOPRON KÖNYVEK-BEN, KÉPEKBEN címmel kamarakiállítást rendezett a Győri Megyei Könyvtár Sopron városra nyilvánításának 700. évfordulója tiszteletére. A kiállítás Sopron történetét mutatta be az ókortól napjainkig, továbbá a város gazdasági, kulturális és tudományos életének fejlődését, mozgalmi múltját, élénk idegenforgalmát. A város műemlékeit színes képek ismertették meg a látogatókkal. (S. A.-né)

MÁSODSZOR SZERVEZETT OLVASÓTÁBORT a Békési Városi Könyvtár. Az idei nyári olvasótáborban 46 elsőéves szakmunkástanuló fiú és leány vett részt. A kétéves, folyamatos munkára épülő program megvalósításához a Békés város, illetve a megye más városainak szakmunkásképző intézetében tanuló fiatalokból választották ki a résztvevőket. Ebben az évben a téma a lírai alkotások megközelítése, a felszabadulás utáni magyar líra volt, az 1978-as nyári tábor pedig az epikával és a drámával foglalkozik. Az egyhetes nyári olvasótáborban részt vevő, helyben lakó fiatalok a városi könyvtárban létesülő szakmunkástanuló klubban foglalkozhatnak majd szervezett keretek között az irodalommal, művészetekkel. (Cs. B.)

A **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA** Veszprémi Akadémiai Bizottságának Értesítője ez évi 2. számában közli a társadalomtudományi szakbizottság munkabizottságainak és tisztségviselőinek jegyzékét. A nyelv-, irodalom- és könyvtártudományi munkabizottság elnöke **Rózsa Béla**, a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa, tükör pedig **dr. Tamás István**, a Nagykanizsai Városi-Járásai Könyvtár igazgatója. (—a —a)

SZOVJETUNIÓBELI TANULMÁNYÚTON vett részt májusban harminc vi-

déki könyvtáros. Közülük huszonöten Szolnok megyeiek, s többségükben szakszervezeti könyvtárosok voltak, ugyanis a másfélhetes utazást a szolnoki SZMT könyvtár szervezte. Anyagi támogatást az üzemek nyújtottak: magukra vállalták (részben vagy egészben) csaknem húsz könyvtáros részvételi költségének fedezését. Hat-hat könyvtáros az Állami Ifjúsági Alaptól, illetve az SZMT könyvtártól kapott hozzájárulást költségeihez. A résztvevők között nyolc tanácsi könyvtáros is volt. A tanulmányúton a könyvtárosok megismerkedtek a szovjet könyvtárügy sajátosságaival, és ellátogattak közművelődési, illetve műszaki könyvtárakba is. (Cs. J.)

KÉT KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS megrendezésével kapcsolódott a „Városközpont és ember” témájú Savaria Nyári Egyetem programjához a Szombathelyi Megyei Könyvtár. A Szombathelyi Tanárképző Főiskola aulájában **Pitmann László** és **P. Mikó Ildikó** szombathelyi tanár-könyvtáros műgyűjtő házaspár gyűjteményének a témára vonatkozó grafikai lapjából és **Kurt Weber-Mzell** grazi főépítész vasi és dunántúli útvázlataiból nyílt kiállítás augusztusban. Ugyancsak augusztusban a vasi (szalafői) születésű **Olcsai-Kiss Zoltán** szobrászművésznek — a Nagy Októberi Szocialista Forradalom egykori vöröskatonájának, komisszárjának — kispasztikákat és érmekeket bemutató tárlatát nyitotta meg a megyei könyvtárban **Pogány Ó. Gábor**, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója. (R. B.)

A **VAS MEGYÉRŐL SZÓLÓ** irodalomról 1975 szeptembere óta havonta

tájékoztatót állít össze a Szombathelyi Megyei Könyvtár, és e vezetőknek szóló sokszorosított jegyzékét 1976 szeptembere óta megküldi minden város, járási székhely — beleértve a volt járási székhelyeket is — párt-, tanácsi, KISZ- és népfront vezetőinek, a megyei lap főszerkesztőjének, továbbá eljuttatja a „B”-típusú könyvtárakba is. Az igen friss, mindig a tárgy hónapot követő első héten postázott, egy-két mondatos címmagyarázatot is tartalmazó jegyzék kedvező fogadtatásához az szintén hozzájárult, hogy a könyvtár a kiválasztott cikkekről, tanulmányokról másolatot készít az érdeklődő vezetők számára.

A **MÉRNÖKSZERVEZETEK VILÁGSZÖVETSEGE**NEK műszaki információs bizottsága júniusi szöveges ülésén négy évi időtartamra elnökévé választotta **Dr. Lázár Pétert**, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ főigazgatóját.

A **SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁROSOK KLUBJÁT** szervezte meg a debreceni SZMT Központi Könyvtár az elmúlt év őszén. A klub célja, hogy a hálózatába tartozó könyvtárosok részére az önművelést szolgáló programokat rendezzen. A klubfoglalkozásokon mód nyílik arra, hogy a kulturális élet különféle területeiről színvonalas előadásokat hallgasson meg a nagyrészt tiszteltudásból és társadalmi munkásokból álló könyvtárosgárda. Az elsőt **Dr. Simon Zoltán** kritikus A *lektúrirodalom hatása az olvasókra* címmel tartotta, majd a Volán 6. sz. Vállalat szakszervezeti könyvtárában **Tóth Béla**, a megyei tanács főelőadója A *közművelődési törvényről és az abból adódó megyei feladatokról* c. előadása hangzott el. (G. I.-né)

Mit ad a Szovjetunió könyvtárügyének az új ötéves terv

A Könyvtáros hasábjain a legutóbbi években több ízben számot adtunk a szovjet könyvtári rendszer „új hullámáról”: azokról a nagyszabású erőfeszítésekről, párt- és kormányintézkedésekről és végrehajtásukról, amelyek a könyvtárak, az egész szovjet könyvtárügy megújult továbbfejlesztésére irányultak (Könyvtáros 1974/12; 1975/7; 1976/6. sz.). Az alábbiakban a „Bibliotekarj” 1977. 6. számában megjelent közlemény alapján a szovjet könyvtárügy tizedik (1976 és 1980 közötti) ötéves tervének ismertetésével már mélyreható változásokról és hatalmas arányú fejlődésről adhatunk tájékoztatást.

A legutóbbi ötéves terv főbb eredményei

Néhány adat: a *közkönyvtárak olvasóinak száma* 1970 és 1975 között 20 millióval növekedett. A Szovjetunió Kulturális Minisztériumának felügyelete alatt működő könyvtárak olvasótáborra 94 millióra, az egyéb könyvtártípusok — szakszervezeti, tudományos és szakkönyvtárak — olvasóinak száma 25 millióra emelkedett. Gyakorlatilag tehát minden második szovjet állampolgár beiratkozott olvasója valamely könyvtárnak.

Jelentékenyen bővültek a *hálózatok*: több mint 11 ezer új nyilvános — közművelődési — és 6 ezer tudományos, illetőleg szakkönyvtár nyílt meg. Ami talán ennél is fontosabb: mintegy ezer centralizált rendszert hoztak létre a nyilvános és két-százat a szakszervezeti könyvtárak között, megkezdték a vállalati szakkönyvtárak centralizált rendszereinek szervezését.

A szovjet könyvtárak *állománya* ma már meghaladja a 4 milliárd kötetet. Az ötéves terv során 20 százalékkal gyarapodott a nyilvános és 30 százalékkal a műszaki könyvtárak állománya. Az ország közkönyvtárainak évi könyvforgalma 700 millió kötetrel emelkedett, ezzel párhuzamosan 37 százalékkal nőtt meg a politikai, 57-tel a műszaki, 44-gyel a mezőgazdasági, 42-vel a természettudományi és 20 százalékkal a művészeti könyvek forgalma. Az évente forgalmazott kötetek száma megközelíti a 4 milliárdot, ennek fele a Kulturális Minisztérium felügyelete alatt álló könyvtárakból kerül ki.

Jelentékeny eredmények születtek a könyvtárépítés és -berendezés terén: mintegy 10 ezer új könyvtár épült, közöttük számos össz-szövetségi, köztársasági, akadémiai, felsőoktatási, kerületi (megyei) könyvtár, javult a könyvtárak reprográfiai és hírközlési berendezésekkel való ellátottsága. A legnagyobb könyvtárak megkezdték a számítógépek alkalmazását.

Az 1976 és 1980 közötti terv és céljai

Az elért eredményekre támaszkodva a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma kidolgoztatta „*A könyvtárügy 1976 és 1980 közötti fejlesztésének fő irányai*” c. dokumentumot. A dokumentumtervezetet — amely a szovjet könyvtárügy történetében első ízben valamennyi könyvtártípus általánosítható fejlesztési problémáinak megoldásához nyújt komplex programot — a szovjet Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Igazgatóságának vezetője, V. V. Szerov által irányított, szakemberekből álló munkacsoport készítette elő és az Állami Tárcaközi Könyvtárügyi Bizottság vitatta meg.

A terv céljait az SZKP legutóbbi kongresszusának határozatai szabják meg. Ennek megfelelően a legfőbb cél: a könyvtárak *ideológiai és tájékoztatási szerepének erősítése*, ezen belül mind a kommunista nevelés, mind a tájékoztatás továbbfejlesztésében lényeges feladatok várnak a nyilvános könyvtárak valamennyi fajtájára: gondoskodniuk kell a lakosság minden rétegének politikai és tudományos informá-

ciókkal való ellátásáról. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a könyvtári és az információs rendszer együttműködése, a társadalomtudományi s ezen belül a kulturális és művészeti információs tevékenység, valamint a könyvtárak és a tömegkommunikációs intézmények közötti együttműködés továbbfejlesztése. A könyvtári munka minőségének, a könyvtári állományok kihasználásának megjavításával elő kell segíteni az egész lakosság tudományos-műszaki színvonalának, általános műveltségének emelését és a szabad idő értelmes eltöltését.

A szervezeti jellegű célok között első helyen a könyvtári rendszer további integrálása szerepel, amit a hálózatok továbbfejlesztésével, a nagy területi egységek — régiók — különböző felügyeletű könyvtárjai közötti együttműködés kötelezővé tételével, egy-egy város, járás, kerület, köztársaság egységes ágazatközi könyvtári-bibliográfiai alrendszerének kialakításával kell elérni. Sürgősen elérendő célként jelöli meg a dokumentum — valamennyi könyvtártípus esetében — a fő könyvtári és bibliográfiai munkafolyamatok gépesítését.

Halaszthatatlan feladat — különös tekintettel a szovjet könyvtári rendszer egyre növekvő méreteire — az irányítás tökéletesítése.

A főbb feladatok

Irodalompropaganda. Az irodalompropaganda színvonala elmarad a korszerűség diktálta követelményektől, holott e téren mind nagyobb feladatok hárulnak a könyvtárakra. Épp ezért a szovjet könyvtárügy ötéves tervének okmánya kiemelt — legelső — feladatként határozza meg az ideológiai-politikai, tudományos-műszaki, valamint a mezőgazdasági irodalom propagandájának, az olvasóvá nevelés módszereinek gyökeres megjavítását, s hangsúlyozza, hogy a jelenleginél célzottabb, aktívabb rétegpropagandára van szükség. A könyvtárak sajátos propagandaeszközei a bibliográfiai, épp ezért tovább kell fejleszteni az ajánló bibliográfiák, kurrens és retrospektív bibliográfiai rendszereit, gondoskodni kell össz-szövetségi nyomtatott központi katalógusok kiadásáról. Ezzel párhuzamosan még hatékonyabbá kell tenni a könyvtárközi kölcsönzést (az átfutási idők csökkentésével), s mind szélesebb körűvé a reprográfiai és a mikromásolatok használatát.

A könyvtári rendszer továbbfejlesztése. A könyvtárfejlesztési tevékenységet mindekenélőtt azokban a körzetekben kell előmozdítani, amelyekben a népgazdasági terv gyorsított ütemű gazdasági fejlődést irányoz elő (Szibéria, Távols-Kelet, Közép-Ázsia stb.). 1980-ig összesen több mint hater az új nyilvános könyvtár megnyitására kell gondoskodni, de természetesen továbbfejlődnek a tudományos és szakkönyvtári hálózatok is (például a tervidőszak végéig kiépülnek az orvosi szakkönyvtári hálózat területi alközpontjai). A tervciklus végéig — négyezer nyilvános és háromezer szak-szervezeti centralizált rendszer létrehozásával — lényegében befejeződik a központosítás első üteme és kísérletek formájában kezdetét veszi a második szakasz: az állami nyilvános, a szakszervezeti, a gyermek- és ifjúsági, valamint az iskolai könyvtárak közös — centralizált — rendszereinek kialakítása. Az ország társadalmi-gazdasági és demográfiai változásainak megfelelően tovább folytatódik a kis (3—400 lakosú) falvak könyvtárainak összevonása, kölcsönzőállomások és mozgókönyvtárak létesítése.

A könyvtári állományok minőségének megjavítása. A gyarapítás továbbfejlesztésével egyidejűleg (amihez a könyvtárak a jövőben fokozottabb módszertani támogatást kapnak, és bővül az ún. „könyvtári könyvkiadás” is) a könyvtárak kötelesek megtisztítani állományukat az elavult és a gyűjtőkörükbe nem tartozó könyvektől. Az egyes településtípusokra — város, járás — ki kell dolgozni és meg kell valósítani a különböző fenntartási és felügyeletű könyvtárak egyeztetett gyarapító tevékenységét, ágazati és területi állományokat kell kialakítani, létre kell hozni a nem publikált irodalom, a szabványok, szabadalmak területi állományait. Az ötéves terv folyamán előbbre kell lépni a tárolókönyvtár-rendszer megvalósításában: a tárolókönyvtári funkciókkal megbízott könyvtárak kötelesek átvenni a többi könyvtár ritkán használt állományrészeit. Fontos és megoldásra váró feladat, a fizetett és az ingyenes kötelespéldányok arányos elosztása az ország különböző régióiban.

A könyvtárügy irányításának továbbfejlesztése. Az állami irányítás összehangolásának legfőbb eszközévé az Állami Tárcaközi Könyvtárügyi Bizottság válik. Elengedhetetlen a könyvtárak tevékenységének új jogi szabályozása, a jogszabályokat — az érdekelt főhatóságok egyetértésével — a SZU Kulturális Minisztériuma és a SZU Minisztertanácsa mellett működő Tudományos és Műszaki Bizottság dolgozza és adja ki.

A dokumentum szerint minőségileg új színvonalra kell emelni a könyvtári tevékenységét: a könyvtárak egész ideológiai és információs tevékenységét komplex,

távlati tervek alapján kell kialakítani, ágazatonként és területenként könyvtárfejlesztési programokat kell kidolgozni, és hozzá kell látni a könyvtárfejlődési prognózisok összeállításához (amelyek az éves és a távlati tervek alapjául szolgálhatnak), tovább kell fejleszteni a tervmutatók rendszerét, és végül egységesíteni kell a különféle főhatóságokhoz tartozó könyvtárak nyilvántartási és beszámolási rendszereit.

A minisztériumok, egyéb főhatóságok kötelesek megjavítani a felügyeletük alá tartozó könyvtárak irányítását, ellenőrzését, célszerűen felhasználni a könyvtárfenntartásra rendelkezésre álló eszközeiket. A tudományos-műszaki információs szervek keretében működő könyvtárak ellenőrzésének továbbfejlesztéséért — tekintet nélkül arra, hogy az adott könyvtár melyik főhatósághoz tartozik — a SZU Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottság a felelős.

A dokumentum előírja a könyvtárak társadalmi irányításának és ellenőrzésének kiterjesztését, mégpedig nem csupán a könyvtárak társadalmi tanácsainak aktivizálásával, hanem a könyvtárak beszámolási-számadási kötelezettségének kiterjesztésével is (az olvasók, a fenntartó közösségek, párt- és állami szervek előtt).

Fejleszteni kell a módszertani munkát, mindenekelőtt a két vezető módszertani szervezet — a Lenin Könyvtár és a GPNTB (Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár) — felelősségét kell megnövelni, de ki kell terjeszteni a különféle területi könyvtárak módszertani tevékenységét is, főként azonban elő kell irányozni az ország valamennyi könyvtárára kiterjedő egységes módszertani irányítás jogszabályi megalapozását.

A könyvtári kutatómunkát a legidősebb — a pártkongresszus határozataiból és a könyvtárakról szóló párthatározatból következő — feladatokra kell koncentrálni. Ilyenek: a könyvtár szerepe a kommunista nevelésben, az ideológiai nevelőmunka feladatai a könyvtárakban, a különféle típusú könyvtárak helye az információs rendszerben stb.

A megnövekedett feladatokhoz mérten fejleszteni kell a szakemberképzést. Számbelileg is: 1980-ig több mint százezer könyvtáros képzését irányozzák elő, közülük 33 ezer egyetemi-főiskolai végzettséggel rendelkezik majd. Minőségileg új elem az „idegen” szakképzettségük fokozott mérvű foglalkoztatása a könyvtárakban: irányítási szakemberek és közigazdászok (elsősorban a centralizált rendszerekben), nyelv- és szakosok (tudományos könyvtárakban) stb. A tudományos szakember-utánpótlás érdekében a tudományos fokozatúak számának lényeges növelését irányozzák elő.

Könyvtárépítés és -berendezés. A terv számunkra elképesztő méretű és mértékű könyvtárépítési programmal számol. Hogy csak a legnagyobbakat említsük: új épülethez jut a GPNTB, elkészül a Lenin Könyvtár raktárépítkezésének harmadik üteme, új épületbe kerül a Szaltükov-Scsedrin Könyvtár, az Örmény, az Üzbég, a Lett SZSZK köztársasági (nemzeti könyvtári funkciójú) könyvtára, 30 (!) kerületi (azaz: megyei) könyvtár, továbbá számos köztársaság egyetemi, akadémiai és műszaki könyvtárainak hosszú sora.

Mennyiségileg megnövelik és kiterjesztik a könyvtári berendezések, szervezés-technikai eszközök, reprográfiai berendezések gyártását. Az új berendezésekkel — az elfogadott normatíváknak megfelelően — elsősorban a centralizált rendszereket kell ellátni. A terv értelmében évi 300—350 darabra kell bővíteni a bibliobuszok gyártását.

1980-ig fontos lépések történnek a könyvtárak komplex gépesítése terén: megkezdődik a Kulturális Minisztérium felügyelete alá tartozó könyvtárak, a Lenin Könyvtár és az ágazati kulturális-művészeti információs rendszer automatizálása, és befejeződik a GPNTB, valamint a műszaki könyvtárak komplex gépesítési terveinek kidolgozása.

Zircz Péter

A TIT VII. országos küldöttgyűlése

1977. július 2—3-án a 27 és félezer TIT-tagot képviselő 421 küldött és 11 külföldi társintézmény képviselőinek részvételével zajlott le a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat VII. országos küldöttgyűlése.

Az országos elnökség beszámolója szép eredményekről adott hírt. A nagy múltú társulat az MSZMP XI. kongresszusának s az azóta született fontos KB-határozatoknak ösztönzésére tovább növelte hatókörét, előadásainak s tagjainak számát. Tovább erősítette kapcsolatait a közművelődésben érdekelt üzemekkel, társadalmi szervezetekkel, mozgalmakkal, intézményekkel, köztük a könyvtárakkal is.

A Társulat munkájában egyre jobban figyelembe vette a társadalom alapvető osztályainak, művelődésügyi szempontból is kiemelten kezelt rétegeinek sajátos igényeit. A központi választmányok által készített tematikák jól szolgálták mind a társadalom-, mind a természettudományi ismeretterjesztést. Ezek, s a választmányok által készített előadói segédanyagok, a Társulat folyóiratai a némileg gyérülő számban megtartott előadói konferenciákkal együtt az előadók felkészüléséhez, ismereteik „karbantartásához” kitűnő segítséget nyújtottak.

Könyvtáraink — még a megyeiek is — a TIT központi kiadványaihoz csak esetenként jutnak hozzá, pedig nagyon hasznos lenne, ha ezek helyet kapnának a kiemelt polcokon is azoknak a könyveknek, folyóiratoknak a társaságában, amelyek a további önművelés lehetőségét szélesítik az adott tárgykörökben. (A TIT kiadványait lapunk áprilisi számában ismertettük. — A szerk.)

Gazdagodtak a tudományos ismeretterjesztés formái és módszerei is. A hagyományos, de nélkülözhetetlen egyedi előadások rovására nagyobb helyet kaptak a tematikailag egymásra épülő rendezvények, a sorozatok, a visszacsatolást közvetlenül is biztosító, kötetlenebb formák. A komplex sorozatok, a különféle szabadegyetemek, a nyári egyetemek rendszere, a tudománybarát-körök működése, a mind nagyobb teret hódító országjárások értékes és változatos színfoltjai a TIT munkájának. Jó érzés arra gondolni, hogy az országjárások szervezői és részvevői egyaránt támaszkodnak a könyvtárak által nyújtott ismeretekre. Szolnok megyében például mezőtúri gyakorlatnak hívják a túrák előtt és után a városi könyvtárban tartott előkészítő, illetve értékelő előadásokat, megbeszéléseket.

Az országos elnökség jelentése jogosan utalt a szemléltetés korszerűsödésére, a szemléltetett előadások számbeli gyarapodására. 1972 óta az ilyen előadások aránya 56 százalékról 80 százalékra nőtt. Amikor szívesen emlékezem arra, hogy nálunk, Szolnokon ötödik éve változatlan sikerrel folyik az ifjúsági szabadegyetemi előadássorozat, amely népszerűségét az élő szemléltetés magas színvonalának is köszönheti, nem hallgathatom el azt sem, hogy a kisebb helyeken az elemi szemléltetési eszközök is hiányoznak, és sokszor az annyira szükséges tiszteletdíjak kifizetése ugyancsak gondot okoz.

A kiemelten kezelt rétegek körében folyó ismeretterjesztés helyzetének szintén kedvező a mérlege. A tevékenység 40 százaléka a fizikai dolgozók, ugyancsak 40 százaléka az ifjúság körében bonyolódott le. Ám a törekvések ellenére sem épül még a munkahelyi ismeretterjesztés kellőképpen az ottani közösségekre, elsősorban a socialista brigádokra.

Szervezetileg a társulat erősödését jelzi a társadalomtudományi szakosztályok létszámának 39, illetve a természettudományiak létszámának 57 százalékos növekedése. A kellenél kevesebb a falusi tagok száma annak ellenére, hogy éppen a legutóbbi években felgyorsult a helyi szervezetek, illetve csoportok kiépülése. Szolnok megyében meghonosodott az a gyakorlat, hogy a községi szervezeteknek, csoportoknak, illetve a TIT és a pártpropagandisták klubjának több helyen a könyvtárak adnak otthont. Az is természetes, hogy a társulat helyi, járási, megyei társadalmi tisztségviselői között nem egy könyvtáros is helyet kapott.

A küldöttgyűlés aktivitását mutatja, hogy az előterjesztést követő vitában a testvérszervezetek küldötteivel együtt ötvenen mondták el véleményüket, s tettek javaslatokat. Szakmánk megbecsülésének jele, hogy két könyvtáros is szót kapott, jól lehet az idő rövidsége miatt számos küldöttnek le kellett mondania hozzászólásáról.

A küldöttgyűlés súlyát érzékelteti, hogy a vitában *Pozsgay Imre* kulturális miniszter és *Kornidesz Mihály*, az MSZMP KB tudományos, közoktatási és kulturális osztályának vezetője is részt vett. Gondolataikat az országos lapok annak idején részletesen ismertették. Itt csupán arra utalok, mennyire fontosnak ítélte kulturális kormányzatunk vezetője a TIT szellemi alkotóműhely jellegét, az ismeretterjesztésnek a gyakorlatot az elmélettel szembesítő s ezzel is az emberi tudást gyarapító jelentőségét. Külön hangsúlyt kapott a TIT társadalmi jellegének megerősítése mellett az

együttműködés szükségessége annak a gondolatnak a jegyében, hogy a szocializmusban megteremtett intézményeket valóban cselekvő intézményekké kell fejlesztenünk.

Egyébként mindkét felszólaló könyvtáros példákkal erősítette a TIT és a könyvtárak gyümölcsöző együttműködésének fontosságát.

Kornidesz Mihály a TIT munkáját elismerően értékelő felszólalásában egyebek között az erők célirányosabb összefogására hívta fel a figyelmet hangsúlyozván, hogy a TIT feladatai szorosan kapcsolódnak a közművelődés intézményrendszereihez. Kiemelte az ismeretterjesztő könyveknek, a filmeknek, a tv, a rádió ismeretterjesztő előadásainak és a szóbeli ismeretterjesztésnek egymásra utaltságát.

A küldöttgyűlés Ortutay Gyula akadémikusnak, a Társulat elnökének zárszava után elfogadta a beterjesztett és a vita alapján kiegészített határozati javaslatokat, amelyek elvi síkon körvonalazzák a társulat újabb 5 évet átfogó munkáját.

E határozatok az aktivizáló módszerek és formák továbbfejlesztésére, az előadók rendszeres tudományos felkészítésére, a komplex előadásorozatok számának gyarapítására hívják fel a figyelmet, s leszögezik, hogy továbbra is a kiemelt rétegek, főleg a munkásifjúság, a szocialista brigádok, az ipari és a mezőgazdasági üzemek munkahelyi közösségeire irányítja fő figyelmét a TIT. A társulat a lakosság önművelés iránti igényének felkeltésére és kielégítésére a szervezeti élet szélesítésével, az értelmiség legjobbjainak bevonásával és közéletiségének erősítésével is törekszik.

Az ismeretterjesztő munka társadalmi megbecsülésének, az írásos és a szóbeli ismeretterjesztés összhangjának, a más közművelődési szervezetekkel és intézményekkel való szorosabb együttműködésnek a fokozására irányuló törekvést kell mindenképpen hangsúlyoznunk a határozat szövegéből.

A küldöttgyűlés a társulat tisztségviselőinek megválasztásával ért véget. A társulat elnökéül — újból — *Ortutay Gyulát*, alelnökének *Köpeczi Bélát*, *Osztrovszky Györgyöt* és *Soós Gábort*, főtitkárának pedig *Kurucz Imrét* választották meg. Az országos elnökség tagjai között szakmánk képviselője is helyet kapott.

S z u r m a y E r n ő

Láttuk,

mert megkaptuk tizennégy megye ünnepi könyvheti meghívóit. Ezek a megyénként 25—60 rendezvényre — író-olvasó találkozóra, irodalmi estre, szerkesztőségi ankétára, rendhagyó irodalomórára, kiállításra stb. — invitáló nyomtatványok a gyakran méltánytalanul befelé fordulóval vádolt könyvtárak tömeges méretű és dinamikus társadalmi kapcsolatteremtő munkájának kézzel fogható bizonyítékai, ezért fontos, hogy mindenkor célba érjenek. A fő cél természetesen az olvasó tájékoztatása, az olvasóé, akiért minden történik, akiért a könyvtárak vannak. De a meghívók egy kisebb hányadának el kell jutnia több olyan emberhez is, akiről a könyvtár eleve sejti vagy tudja, hogy egyidejű más lekötöttsége, elfoglaltsága, a földrajzi távolság miatt, vagy más okból valószínűleg nem lesz ott rendezvényein. Ilyenek például a különféle rendű-rangú fenntartók, főhatóságok, társintézmények, szervezetek, sajtószervek képviselői és az adott terület ún. „közéleti személyiségei”. Olyanok tehát, akiknek véleménye, megnyilatkozásai a társadalomnak a könyvtárakról, könyvtárügyről kialakított képét, „közmegejtélését” lényegesen befolyásolják, és kihatnak a könyvtárakkal kapcsolatos döntésekre. Az ő rendszeres tájékoztatásuk a könyvtári életmegnyilvánulásokról tehát akkor is elsődrendű feladat, ha külön fáradtságot ró a nagyobb akciók idején amúgy is túlterhelt könyvtárosokra. Ezért sajnáljuk, hogy nem láttuk Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Zala megye könyvheti meghívóit, noha bizonyosak vagyunk benne: minden megye készített ilyeneket, s ezek sem voltak tartalmilag szegényebbek, formailag igénytelenebbek a Könyvtárosnak megküldötteknél. Am attól tartunk, hogy az adott megyék szempontjából még a Könyvtárosnál fontosabb címekre sem jutott a könyvheti meghívókból!

A jövőre vonatkozóan azonban nemcsak a felsorolt megyéknek, hanem a többinek, sőt más könyvtáraknak — nagyoknak, kicsiknek — egyaránt szeretnénk javasolni: vizsgálják felül most, később pedig rendszeresen (félévenként, évenként) meghívóik, kiadványaik postázási jegyzékeit. Tapasztalataink szerint ugyanis ezek többsége elavult, hiányos, hibás, gyakran több kárt okoz, mint amennyi hasznot hoz.

Dinamikus olvasóportrék

Somkutiné a nyizsegorodi állomáson

A peronon járkáló két szobalány utánafordult, és fennhangon tett megjegyzést ruhájára. A fiatal emberek nem hagyták békén. Az arcába néztek, és természetellenes hangon és nevetve kiabáltak valamit. Az állomásfőnök, ahogy elment mellette, megkérdezte, utazik-e. Egy kvasz-árus fiú le nem vette róla a szemét. Istenem, hová menjek, gondolta Anna, mind messzebb és messzebb menve a peronon. A végében megállt. A hölgyek és a gyerekek, akik egy szemüveges úr elé jöttek, s hangosan nevettek, amikor egy vonalba került velük, megnézték és elhallgattak. Meggyorsította lépéseit, és elhúzódtól tőlük, a peron szélére. Egy tehervonat épp akkor ért oda. „Jaj!”, hallatszott a háta mögül. Egy furcsa, kétségbeesett hang. Anna megfordult. Egy negyven körüli nő rohant feléje, ügyel-bajjal átfurakodta magát a szemüveges urat fogadó társaságon, majd a térdéhez szorítva fel-felcsapódó, feltűnően rövid, virágos mintájú pongyoláját, elfúlva kiabált „Annuskám, vigyázzon! Mit csinál?” Anna a kocsi aljára nézett, a csavarokra és a láncokra, a lassan gördülő első vagon öntöttvas kerekeire, majd megint a pongyolás asszonyra. „Tudom, mit akar, tudom, tudom, tudom!” — kiabálta a pongyolás asszony, s rekedtes hangja sírásba fulladt. Anna próbálta eltalálni az első és a hátulsó kerekek közt a távolság közepét, és azt a pillanatot, amikor ez a közép szembekerül vele. „Nekem is megvan rá az okom, de higgye el, nem érdeklik meg ezek a rohadtak” — szipogta a pongyolás asszony, és levette szemüvegét, hogy megtörölje. Ekkor a sötét felől egy darabos férfihang hallatszott. Egy nevet kiabálhatott, egy számára már csaknem közömbössé váló nevet. „Somkutiné vagyok, Somkuti Józsefné” — mondta gyorsan az asszony, és sután a kezét nyújtotta. „Ne haragudjon, a férjem. Egy pillanat. Csak egy pillanat. Valamit megint nem talál. Bocsánat. Azonnal visszajövök. Tessék erre addig vigyázni, jó?” Egy könyvet nyomott a kezébe, furcsa idegen nyelven írott könyvet, a fedelén is, benne is mintha saját nevét látta volna. Most már tisztán hallotta a férfi szavát is. „Bomolsz, mi? A rohadat könyved, mi? Se látsz, se hallasz, mi? Meg is dögölhet az emberiség, mi?” Fertelmesen üvöltözött ez a Somkuti József. „Oda” — mondta magának Anna. Az első vagon alá akart esni, amikor egy vonalban lesz vele. De a vörös társoly, amelyet a karjáról éppen leakasztott, meg a rábizott könyv visszatartották, elkészt. Meg kellett vánnia a következő kocsit. Olyan érzés fogta el, mint amikor a fürdőben a vízbe készült menni. Keresztet vetett magára. „Jézusom!” — hallotta a pongyolás asszony sikoltozását. „Annuskám! Jézusom! Állítsák meg! Jaj, most mi lesz velem? Józsi! Józsi, te gyilkos!”

A szemüveges urat fogadó hölgyek és gyermekek mit sem vettek észre a történetekből, csak ezt az idétlenül öltözött asszonyt figyelték, kezében az olvasószemüveggel. A szobalányok összekuncogtak, a kvasz-árus fiú az állomásfőnökért rohant. „Hát nem érted Józsi, hogy ez temiattad történt?” — motyogta a pongyolás asszony. Egy, még az asszonynál is hiányosabb öltözetű, borostás férfi támolygott elő a sötétségből. Amikor meglátta a tehervonat felé kapkodó asszonyt, felbódult: „Hildus, az anyád jószágos keservit, mit keresel te itt?” Az asszony lassan megfordult, feltette olvasószemüvegét. „Ezt jól elintézted!” — mondta halkán a férfinak.

Somkutiné „ilyen” könyveket kér

Somkutiné egy hét múlva visszaviszi a a könyvtárba az *Anna Karenina*-t a *Mondják meg Zsófikának* és a *Ketten a halál ellen* társaságában. Közli, hogy tetszettek, és „ilyen” könyveket kér. Mit tehet a könyvtáros, ha nem ellenkezik elveivel, hogy ilyen kéréseket teljesítsen? A legegyszerűbb lenne azt mondania, hogy a polcok telve vannak „ilyen” könyvekkel, válogasson a kedves olvasó. Kockázatosabb, de még mindig eléggé egyszerű lenne ráfogni bizonyos könyvekre, hogy éppen olyanok. E két eset abban rokon, hogy a könyvtáros és az olvasó között nem jön létre érdemi párbeszéd, még a szándéka sem. A párbeszédhez szerepcserére volna szükség, ehhez pedig elegendő információ kellene Somkutiné különböző „olvasói szerepeiről”.

Mit tudhat a könyvtáros Somkutinéről? A személyi nyilvántartásból megtudhatja nemét, születése helyét, életkorát, anyja nevét, lakcímét, munkahelyét és foglalkozását. Nevéből valamelyes biztonsággal következtethet családi állapotára. Nem tudhatja meg azonban iskolai végzettségét és azt, hogy vannak-e gyermekei, sőt minden kétséget kizáróan még családi állapotát sem. Nem kell bizonygatni, hogy (például az *Anna Karenina* olvasójának esetében) milyen fontos információ a családi állapot. A személyi nyilvántartásban szereplő adatok fontosságát sem szabad lebecsülni. A születési hely és a lakóhely, valamint az olvasmány helyszínének azonosága fontos tényezővé erősödhet fel, ugyanígy az olvasó és az olvasmány hősné

azonos foglalkozása. (Nem oda akarok kilyukadni, hogy lakatosnak lakatosról, a törökszentmiklósiaknak Törökszentmiklóson vagy vidékén játszódo regényt ajánljunk, csak arra, hogy az olvasó viselkedésének magyarázatában ezek a tényezők is fontos szerepet kaphatnak.) Somkutinérol megtudjuk, hogy Tápiószecson született, 42 éves, anyja leánykori neve Balog Irén, az ő leánykori neve Gabonyi Hilda, Pesterzsébeten lakik a Lóvasút utca 5/B számú házban, és a Kőbányai Acélszerkezet Gyárban dolgozik minőségellenőrként.

És most olyan könyveket kér mint az *Anna Karenina*, a *Mondják meg Zsófikának* és a *Ketten a halál ellen*. Csak annyit tudunk, hogy ezek a könyvek valamiképpen Somkutinérol szóltak. Azt már nem, hogy melyik szólt róla leginkább, és hogy melyikben mi volt az, amit közel érzett magához, vagy azonosnak érzett magával. Ez a három mű így együtt sokkal többet jelent, mint akármelyik egyedül. Az *Anna Karenina* lehetséges „olvasatainak” körét a másik két olvasmány lényegesen szűkíti. Más volna a helyzet, ha az *Anna Karenina* mellett, mondjuk, az *Érzelmek iskolája* meg a *Kurtizánok tündöklése és bukása* állana, és megint más, ha az *Iszony* és a *Csoportkép hölgyel*. Igen ám, de nincs kizárva, hogy Somkutiné ezeket a regényeket is olvasta. Könnyebb volna a dolgunk, ha többet ismernénk Somkutiné olvasmányai közül? Nem az volna a legkönnyebb, ha Somkutiné elénk tenne egy listát, rajta élete össze olvasmányaival? Lehet, hogy könnyebb volna, lehet, hogy nehezebb. Kiderülne, hogy Somkutiné sem Flaubert-től, sem Németh Lászlótól egy sort sem olvasott, de nem derülne ki, hogy az *Anna Kareninát* már másodszer olvassa, és az sem, hogy mikor és milyen olvasmánykörnyezetben olvasta a *Bűn és bűnhődést*. Ha az olvasmányok időrendben sorakoznának, és ismernénk az olvasás időpontját is, kétségkívül könnyebb volna helyzetünk, de álmodhatunk-e ilyen listákról? Igaz, van az országban legalább félszázézer olvasónapló. Ha ezeket tulajdonosaik egyszer, mondjuk, két hétre kölcsönadnák a könyvtárosoknak és az olvasáskutatóknak... Beérnénk a könyvtári olvasmányok naplójával is! Egy-két helyen — például Jászberényben — évekre visszamenően meg tudnák állapítani, hogy mit kölcsönzött a könyvtárból Somkutiné. Igaz, Somkutinének otthon is vannak könyvei, vásárol is, kölcsönbe is kap, ezeket sem szabad kihagyni a számításból, de a tapasztalatok arra mutatnak, hogy elég kevés az olyan olvasó, aki egészen más típusú könyveket visz haza a könyvtárból, mint amilyenek otthonában vannak. Értékes, de nehezen kezelhető és értékelhető információ egy ötven—száz olvasmány tartalmazó lista, még akkor is, ha időrendben sorolja fel az olvasmányokat. Ötven—száz hasonlóan tűnő olvasmány ugyanis eléggé különböző „olvasat-alakzatokat” alkothat.

Apropó, olvasat-alakzatok! Egy pillanat türelmet kérünk Somkutinétől. Leemeljük a polcrol Gondos Ernő *Ízlésalakzatok* című könyvét, kikeressük az *Anna Karenina* címszót, hogy megtudjuk, melyek azok az olvasmányok, amelyeknek „olvasatai” hasonlóak ennek a műnek az olvasatához.

A *Háború és béke*, az *Ivan Iljics halála*, a *Vörös és fekete*, a *Tűzistennő Hawayban* és a *Komédiások* (Hollós Korvin Lajos regénye) szerepel az *Anna Karenina* „rokonai” között. Ez az alakzat nem is különbözik olyan nagyon Somkutiné legutóbbi olvasmányainak együttesétől. Mégis ajánlhatjuk nyugodt szívvel Somkutinének az *Ivan Iljics halálát*? Nem, Gondos könyve csak irányzatokat jelöl. Somkutiné valamelyik irányban eltér ettől az átlagtól, de nem tudjuk, melyik irányban és mennyire. Valószínűnek látszik, hogy az *Anna Karenina* olvasatától leginkább eltérő olvasatú műveket — Golding, Capek, Mándy Iván és Lem regényeit — csak kevéske reménnyel ajánlhatnánk Somkutinének. Ámbár, ki tudja.

Maradna a legkézenfekvőbb megoldás: megkérdezni Somkutinétől, hogy mit ért azon, hogy „ilyen könyveket”. Csakhogy erre a kérdésre roppant nehéz válaszolni, és legalább ilyen nehéz a válaszok értelmezése, hiszen az olvasók erre a kérdésre ilyesmiket mondanak: „hát, ilyen szép könyveket”, „ilyen jó könyveket”, „amiben ilyesmi van”. A további firtatásra így „konkretizálódnak” ezek az igények: „amiben érzések vannak”, „amiben az én sorsomat lehet olvasni”.

Ha egy kartotékon Somkutinérol mindaz megtalálható volna, ami szükséges ahhoz, hogy „olyan könyveket” tudjunk neki ajánlani, sóhajtának fel kollégáink, és felteszik a kérdést:

Hogyan készítsünk olvasóportré Somkutinérol?

Olvasótervet már készítettek Somkutiné számára. Húsz évvel ezelőtt, amikor még betanított maros volt a rákoscsabai Finomszerelvénygyárban. Egy tőbent, hogy ama bizonyos szakszervezeti könyvtár könyvtárosa elképzelve magának az ideális olvasót, és az ő szintjére kívánta elvezetni Gabonyi Hildát, méghozzá potom másfél év alatt. Ebben a tervben Gabonyi Hilda mint a feladat végrehajtója szerepelt. A „hová?” nem engedte szóhoz jutni a „honnant?”-t. Minket már a „honnant?”

is érdekel. Erre a kérdésre válaszolna az olvasóportré. Készültek már ilyenek is, többek között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kutatóműhelyében. Az „Olvasás-
elemző vizsgálatok” című sorozatban 50 fiatal olvasó portréja címmel meg is jelent egy füzet. Módszertani segédletként és vitaanyagként adták közre.

Maguk a portrék azonban csak részben felelnek meg az említett követelményeknek. Az ötven szép kerek szám, elegendő ahhoz, hogy belássuk, az olvasók sokféleek, de az nemigen derül ki, miféleképpen, hogy miféle rétegeket, típusokat, problémákat képvisel ez az ötven. Más bajuk is van ezeknek az olvasóportréknak: bennük csak olvasmányokról, olvasási szokásokról, vagyis csak az olvasás jelenségeiről esik szó, mozgatókról (az olvasó életpályájáról, életmódjáról, értékrendjéről, személyiségéről) nem. Somkutiné nem lakást, nem fizetésemelést, nem összeköttetést, hanem „olyan könyveket” kér. Akkor miért nem elegendő az olvasóportréhoz csak az olvasó portréja? Azért, mert ahhoz, hogy Somkutiné úgy érezze, hogy az ilyen, vagy olyan könyvről szó, akár a mesében, három feltételnek kell teljesülnie: 1. a mű világa és Somkutiné világa mutasson hasonlóságot, méghozzá *nem tematikus*, hanem *lényegbéli* hasonlóságot, 2. értsen valamelyest — legalább középfeladók folkon — a művek nyelvén, 3. ismerje fel, fedezze fel, döbbenjen rá, hogy érdeke elolvasni azt a művet, hogy közé van hozzá. Ahhoz, hogy felmérhessük, mennyiben vannak meg Tolsztoj és Somkutiné párbeszédének, vagyis az író és olvasó társzereplőségének a feltételei, ismerni kell Somkutiné olvasószerepét meghatározó fő- és mellékszerepeit. Tudomást kellene szerepeltetni arról, hogyan lépett be az olvasás, a könyv, az irodalom Somkutiné életébe, hogy mihez, mi ellen és mi helyett olvas könyveket, regényeket, Tolsztojt és az Anna Kareninát. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársainak olvasóportréit olvasásközpontú olvasóportréknak nevezhetjük. Nemcsak az hiányzik belőlük, amihez, ami ellen és ami helyett olvas az olvasó, de hiányoznak a művelődés és a szórakozás egyéb formái, tartalmi is. Az olvasásközpontú olvasóportréból nem tudhatjuk meg azt, hogy Somkutiné az olvasmányon kívül még milyen formában találkozott az Anna Kareninával, s hogy a filmváltozatban Annát játszó színésznő alakja mennyiben befolyásolta a regény másodszori olvasásakor. A Könyvtárosban az „Olvasó-szerepben” sorozatban megjelent írásaimat azért neveztem *dinamikus* olvasóportréknak, hogy érzékeltessem az alakuló életpályát, a változó életvitelt és ízlés figyelembevételének fontosságát. Ezek az olvasóportrék két-három év alatt készültek. Forrásul szolgáltak könyvtárosok megfigyelései, a különféle kérdőívek és tesztek segítségével összegyűjtött adatok és egy lakáson készített — magnószalagra rögzített — ún. interjú interjú. Ez az adatbázis képet adhatott az olvasó életpályájáról, szociális helyzetéről, életkörülményeiről és értékrendjéről, személyiségéről, művelődési szokásairól, irodalmi olvasottságáról és ízléséről, olvasói beállítódásáról és viselkedéséről. Minderről változásában, mozgásában.

Ilyen „dinamikus olvasóportré” nem kis fáradtsággal és megfelelő hozzáértéssel Somkutinérel is készíthető, de megtudhatjuk-e belőle, hogy mi történt vele a nyizsegódi vasútállomáson, s hogy mi fog vele történni a Varázshegyen? Aligha. Mégis érdemes megpróbálni.

Minden olvasónkról ilyen olvasóportré elkészítését remélni naiv utópia, még az olvasásközpontú olvasóportrék általános bevezetését is értelmetlenség volna megkövetelni. Akkor miért szorgalmazom mégis, hogy fogjanak hozzá a könyvtárosok olvasóportrék készítéséhez? Azért, mert van mit javítani olvasóismeretünkön. Az olvasáskutatás eredményeit az a könyvtáros sem tudja megfelelően alkalmazni, aki még nem találkozott a kutatók által feltárt összefüggések, típusok, tendenciák megtestesüléseivel. Az olvasóportré-készítés készségének elsajátítását tekintse feladatának a könyvtáros. A könyvtarospályára készül és a pályára kerülők számára is igen hasznos módja lehet az olvasói világ megismerésének az olvasóportré készítése. Még egyet ne feledjünk el, az olvasó iránt nem közömbös könyvtáros több száz „spontán portré” készít — gondolatban — munkája közben. Ezeknek a helyenként nagyon éles, egészében azonban vázlatos és hiányos arcképeknek tudatos, módszeres és szakszerű kiegészítése viszonylag kevés befektetést igénylő és nagy nyereséget ígérő vállalkozás. Hogy mi történik, hogy mi történhet Somkutinéval és társaival a nyizsegódi vasútállomáson, ez nagyobb részt még a kutatók előtt is titok marad. A könyvtárosok készítette több ezer olvasóportréban felhalmozódott tudás nagyságrendje csak e titkokéhoz volna mérhető, akkora pedig feltétlenül elegendő, hogy Somkutiné nem akármilyen, hanem „éppen olyan” könyveket kapjon.

Kamarás István

Eljutnak-e a könyvtárba?

A nem hivatásos kiadók termékeinek terjesztése

Alig-alig jutnak el a könyvtárakba a nem hivatásos kiadóknak a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő termékei, amelyek gyakran igen fontosak, információkban gazdagok, új kutatási irányokat reprezentálnak. Még a felsőfokú könyvtári ellátást nyújtani hivatott „A”-típusú könyvtárak is csupán kis hányadukat képesek beszerezni, 1972-ben például az említett kiadók által megjelentetett szociológiai irodalom 13, a marxizmus—leninizmus klasszikusaitól származó művek 12, az agrárpolitikai és a jogi munkák 10 százalékát tudták megszerezni.

Az alacsony beszerzési arányok oka: ezeket a kiadványokat nem terjeszti a Könyvtárellátó, emiatt csak körülményesen lehet hozzájuk jutni, továbbá az Új Könyvek füzetei sem említik őket, így tudomást szerezni is sokkal nehezebb róluk. A legteljesebb áttekintést a Magyar Nemzeti Bibliográfia adja, ez azonban nagy késésekkel jelenik meg — amikorra esetleg elfogytak a kiadványok —, ráadásul a nemzeti bibliográfia csak címleírásokat tartalmaz. (Felderíti a kiadót, de nem említi a terjesztőt — ez természetesen nem is feladata a bibliográfiának.) A Könyvtárellátó 1976-ig megjelentetett *Tájékoztató a könyvesbolti forgalomba nem kerülő kiadványokról* c. füzetsorozata szintén csak a kiadókat regisztrálta (igaz, postai irányítószámmal, levélcímmel), s emiatt nem felelt meg mindenkiben a könyvtárak várákozásának. (Sokszor csak hosszadalmas levelezgetés után derült ki, hol lehet hozzájutni a kívánt kiadványhoz — ha az addigra éppen el nem fogyott.) Ez a sorozat a kiadványok szűkebb körére terjedt ki, mint a nemzeti bibliográfia, és válogatási szempontja nem volt elég világos, továbbá hiányzott belőle a kiadványok tartalmi ismertetése, értékelése is. Mindamellett a füzetsorozat hasznos volt a könyvtárak számára, mert így is sok segítséget nyújtott az állomány hiányainak felderítéséhez.

A Könyvtárellátó és a KMK közös kiadványa, az *Új Könyvek* az évek során mind sokoldalúbban használható tájékoztatói eszközzé vált. A fő sorozaton kívül olyan kiegészítő sorozatai is megjelennek, mint a nemzetiségi irodalom füzetei vagy az új külföldi kézikönyvekről tájékoztató sorozat. A hanglemezekről és a kottákról is informál egy-egy speciális füzetsorozat, a vizuális dokumentumokról pedig próbaszámot készülnék kiadni. Ezeknek a sorozatoknak belső szerkezete többé-kevésbé hasonló. A címleírást ismertetés és értékelés, a szerzőre és munkásságára utaló, a rokon jellegű művekkel felsoroló jegyzet, továbbá a beszerzési ajánlásra vonatkozó jelzet egészíti ki. Ezt figyelembe véve kézenfekvő volt az ötlet, hogy a nem hivatásos kiadók termékeinek rendszeres ismertetése is ehhez a rendszerhez kapcsolódjék, ennek váljék részévé.

A társadalmi igény és a megvalósításához szükséges — anyagi, személyi stb. — feltételek között azonban pillanatnyilag jókora szakadék tátong. Az Új Könyvek apparátusa már jelenleg is túlterhelt, a mennyiségi növekedés előbb-utóbb a színvonal romlásával járna együtt. Ezért a szerkesztőség úgy határozott, hogy csak egy próbaszámot állít össze a nem hivatásos kiadók termékeinek ismertetésére a könyvtárak igényeinek felmérése, a kívánatos formák kikísérletezése céljából.

A próbaszám a kiadó intézményektől kért tiszteletpéldányok alapján készült, de kiegészült néhány olyan kötelezpéldány leírásával is, amelyet az Országos Széchényi Könyvtárnak küldtek be. Módszertani újdonsága az volt, hogy — tekintettel a kiadványok beszerzésének nehézségeire — a szerkesztőség minden esetben felkutatatta a terjesztőt is, s az ismertetés végén feltüntette a postai címet. Ha a kiadvány olyan kis példányszámban jelent meg, hogy értelmetlen lett volna megvételre ajánlani, a szerkesztők megtudakolták a terjesztőtől, milyen jellegű könyvtáraknak juttatták el az adott művet, s ezekre a könyvtárakra is utaltak mint lehelyre. (A válaszlevelekből kiderült, hogy ezen a téren félreértések is előfordultak: többen e könyvtárakból akarták megvásárolni az ott csak „hozzáférhető” műveket.)

A próbaszámot a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1976 júniusában küldte szét az „A”- és a „B”-típusú tanácsi, a szakszervezeti központi, továbbá az iskolai könyvtáraknak és természetesen az ismertetett kiadványok megjelentetőinek is. A füzet kedvező visszhangot váltott ki. A 28 válaszlevélből mindössze egyetlen volt elutasító, kettő pedig közömbös. A könyvtárosok dicsérték a recenziókat (bár néhányan terjedelmüket túlzottnak találták), meg voltak elégedve a beszerzési címek, az árak közlésével, a címleírásokkal, a tárgyszavakkal, a jelzetekkel. (A próbaszám összeállításában, a címleírás, szakozói és más „szakmunkák” elvégzésében az Új Könyvek apparátusának munkatársai, szakértői vettek részt.) Általános tapasztalat

volt, hogy a próbaszám alapján jól lehetett rendelni, s a megrendelt könyvek késedelem nélkül (általában 1—2 héten belül) meg is érkeztek a könyvtárakba.

A kritikai észrevételek közül némelyik egyoldalúnak találta a választékot. Ez összefüggött a kiadóktól kapott tiszteletpéldányok esetlegességeivel, valamint azzal, hogy — első számról lévén szó — néhány régebbi kiadványt is célszerű volt ismertetni. Amellett a kiadvány egyszeri megjelenése torzította a képet: feltehető, hogy a szakmai kiadványok arányai a rendszeres megjelenés során kiegyenlítődnek.

Több könyvtárban megfigyelték, hogy a próbaszám alapján rendelt műveket nemigen keresik az olvasók. Ez is természetes, hiszen nem népszerű művekről, hanem szűkebb körű érdeklődésre számító szakirodalomról van szó, e művek sem időszzerűségükkel, sem külső kiállításukkal, látványukkal nem keltenek tömeges érdeklődést. Beszerzésük sokkal inkább az állománykiegészítést szolgálja, érdemi használatuk pedig a különféle témakörök szakirodalmának visszamenőleges összegyűjtése, a tájékoztató munka során várható.

A válaszlevelek egy része érintette a próbaszám és az egyéb információk szolgáltatások viszonyát. Egyrészt összehasonlították ezeket a beszerzési forrásokat, másrészt javaslatot tettek összehangolásukra, esetleges összevonásukra. Néhányan kifogásolták, hogy a próbaszám használata esetén is át kell nézni a nemzeti bibliográfiát (mivel a füzet sem vállalhatta a kiadványok teljes körének ismertetését). Volt olyan vélemény is, miszerint meg kellene szüntetni a Könyvtárellátó tájékoztatóját (mivel a dokumentumoknak megközelítőleg ugyanolyan köréről tájékoztat, mint a próbaszám, de kevesebb szolgáltatást nyújt).

Milyen szolgáltatásokról lehet szó?

Kívánatos lenne

- a teljes magyar kiadványtermés megvizsgálása;
- tisztán könyvtári szempontok érvényesítése a válogatásban;
- a könyvtárakat érdeklő művek kielégítő tartalmi feltárása;
- a szerzőkre, közreműködőkre, valamint a kapcsolatos legfontosabb irodalomra vonatkozó megjegyzések közlése;
- a szakjelzetek és a tárgyszavak használata;
- a művek értékelése, felhasználhatóságuk, használati körük jelzése;
- beszerezhetőségük jelzése, illetve a beszerzésben érdekelt könyvtárak típusának megjelölése;
- beszerezhetőségük esetén a megrendelési cím és az ár feltüntetése;
- nem kapható kiadványok esetében a lelőhely közlése (a könyvtárközi kölcsönzési kérések megkönnyítése végett).

Ami a rendszer felépítését illeti, két lehetőség kínálkozik. A legelőnyösebb az Új Könyvek fősorozatának fokozatos kibővítése lenne a nem hivatásos kiadók többségének megnyerése által: adják át kiadványaikat terjesztésre a Könyvtárellátónak (ez a kiadóknak is előnyös volna, s a Könyvtárellátó is feltehetően hajlandó lenne ezekkel a kiadványokkal foglalkozni). Az Új Könyvek ilyen kibővítése mintegy az ajánló nemzeti bibliográfia megvalósítását jelenthetné. Mint ismeretes, a hivatásos kiadók terveit előzetesen tág kört képviselő minősítő bizottság értékeli, megkönnyítvén ezáltal a Könyvtárellátó rendeléseit, s bizonyos visszajelzést adván a kiadóknak is (a könyvtárak várható vásárlásának nagyságát, adatait illetően). Hasznos volna, ha ki lehetne terjeszteni az előzetes minősítést a nem hivatásos kiadók kiadványterveire is (ez módosíthatná a példányszámot, és javítaná a beszerzés esélyeit).

A másik választási lehetőség az, hogy a jelenlegi fősorozat mellett kiegészítő füzet adjon bő válogatást a nem hivatásos kiadók termékeiről (nem a tiszteletpéldányokra, hanem a kötelempéldányokra alapozva). A rendszer egységességét ebben az esetben is a szerkesztői és közreműködői gárda azonossága s így az egységes elbírálás biztosítaná. Sajnos, egyelőre még ennek a kevésbé hatékony változatnak is súlyos akadályai vannak. A szerkesztőség nem rendelkezik teljes kötelempéldány-sorozattal (amely a megbízható válogatás alapja lehetne). Az Új Könyvek apparátusa is elégtelen egy ilyen vállalkozás megindítására (mostoha munkakörülményeihez, túlterheléséhez még olyan, rendkívüli kötelesek is járulnak, mint az eddigi évfolyamok összesített törzsanyag-jegyzékének összeállítás). Egy sereg pénzügyi (például a rövid recenziók díjazása), szervezési (a kötelempéldányokhoz való hozzájutás) és egyéb feltétel teljesítése nélkül a vállalkozásba fogni felelőtlenség volna.

Sajnálatos, hogy időközben — félreértés folytán, előzetes konzultáció nélkül — a Könyvtárellátó megszüntette eddig folyamatosan megjelentetett tájékoztatóját, így a könyvtárak informálásában úr keletkezett. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ a jelenlegi helyzetben nem vállalkozhat olyan füzetsorozat megindítására és fenntartására, amely képes lenne betölteni ezt az űrt. A probléma megoldását csak az anyagi források, valamint a személyi és a szervezeti feltételek tervszerű fejlesztése tehetné lehetővé.

M á n d y G á b o r

Bevezetés az informatikába II.

Az informatika mint tudományág

Előző számunkban megvilágítottuk a tudományos információ s az informatika általános társadalmi szerepét, jelentőségét. A következőkben az informatikát mint sajátos tudományos szakterületet vizsgáljuk.

Az informatika területén az utóbbi évtizedekben igen komoly tudományos tevékenység alakult ki a fejlett országok többségében. Kutatási intézmények létesültek, sok magas színvonalú szakfolyóirat indult meg, számos alapozó, jól rendszerzett monográfiát készítettek, a legnevesebb könyvkiadók több informatikai sorozatot jelentetnek meg, és folyamatban van az informatika kb. 30—40 kötetre tervezett enciklopédiájának kiadása. Ennek ellenére az informatikának mint tudománynak, önálló diszciplínának, akadémiai s egyetemi stúdiumnak az elismerése és hovatartozása — sok tekintetben — még mindig vita tárgya. A tudományos életben nem jött létre általánosan elfogadott megegyezés (konszenzus) arra nézve, hogy teljesen önálló, elméletileg megalapozott tudományág-e az informatika, milyen sajátos kutatási területek tartoznak hozzá, s ezek közül melyik tekinthető alapvetőnek?

Az informatika körüli tisztánlátást nagymértékben zavarja a „terminológiai korruptió”, vagyis a szaknyelvnek, a szakkifejezéseknek az a zűrzavaros, nemegyszer felelőtlen használata, amelynek az informatikai szakirodalomban lépten-nyomon tanúi vagyunk, és hatása alól jóformán senki sem tudja teljesen kivonni magát.

Az informatikát, az informatikai kutatást illetően két szélsőséges álláspontot figyelhetünk meg a szakirodalomban. Az egyik szerint a már meglevő (elsősorban számítógépes) információs rendszerek kielégítően működnek, s a fő feladat az, hogy a legkorszerűbb eszközökkel mennél több információs rendszert tervezzünk és szervezzünk. E nézet szerint tehát elsősorban a technikai, technológiai s a hozzájuk kapcsolódó rendszerszervezési, rendszertechnikai kérdések a döntőek.

A másik szélsőséges vélemény szerint az információs rendszerek egyáltalán nem jól (a legjobb esetben is csak közepesen) működnek, s ennek alapvetően az az oka, hogy az informatikai kutatások nem a legfontosabb kérdésekre irányulnak, sőt még odáig sem jutottak, hogy fel tudják tenni a valóban lényeges, a kétségtelenül helyes kérdéseket. Ezért az informatika egyelőre olyan, mint a „homokra épült ház”, s ez abból adódik, hogy az informatikát alkotó tudományos építőelemek annyira szerteágazóak, olyan heterogének, hogy szerves egésszé alakításukhoz olyan génusz rendező erejére volna szükség, amilyen például Dalton volt, aki a kémiai atomelméletet megteremtette. De hát az informatikának mind ez ideig nem született ilyen génusza!

Ezek az álláspontok annak a tünetei, hogy az informatika kifejlődésben, felnövekedésben levő tudományág, ezért nincs még egységes arculata, illetve arcvonásai a növekedés dinamikájának megfelelően elég gyorsan változnak. Ezért az idézett szélsőséges véleményeket szinte „természetesnek” tarthatjuk az informatika esetében, amely tulajdonképpen most bukkan fel, most kezdi meg önálló életét a tudományok sokaságában.

Nyilvánvaló, hogy az informatika „lábra fog állni”, meg fog erősödni, mert — amint már utaltunk rá — a rendezett információk felhasználása iránt olyan nagy a társadalmi igény a tudományos, a műszaki, a gazdasági és a kulturális élet minden területén, hogy ennek kielégítése jelenleg már elképzelhetetlen az informatika, az informatikai kutatások rohamos fejlődése, fejlesztése nélkül.

Az információ fogalma az informatikában

Kétségtelen, hogy az informatika alapvető tárgya — meghatározott értelemben, bizonyos korlátok között — az „információ”. Ha az informatikát jellemezni akarjuk, elkerülhetetlenül az információ fogalmába ütközünk. Az informatikát illetően elsősorban a tudományos információ fogalmát kell a középpontba állítanunk, mivel az informatikát úgy tekinthetjük, mint a tudományos információ életjelenségeivel, sajátosságaival, törvényszerűségeivel, folyamataival foglalkozó kutatási szakterületet.

A „tudományos” szót a legtágabb értelemben kell vennünk, és mindenekelőtt arra kell vonatkoztatnunk, hogy a tudomány, a tudományos eredmények hogyan fejtik ki hatásukat a társadalomban. Ez a szempont különösen fontos a szocialista társadalomban, ahol a tudományos kutatást, a tudományos eredményeket az egész tár-

sadalom érdekében kell felhasználnunk, amint ezt a MSZMP KB tudomáspolitikai irányelvi is nyomatékosan hangsúlyozzák.

A tudomáspolitikai irányelvek utalnak arra is, hogy „tudományos eredményeink realizálódnak a termelőerők anyagi elemeiben, tudományos ismeretek termékenyítik meg a legfontosabb termelőerő, az ember munkakészségét, termelési tapasztalatait, s egyre inkább tudományos alapokra helyeződik a termelés irányítása és szervezése is”. Mindez azt jelenti, hogy a tudomány s ennek folytán a tudományos információ messze túlterjed magán a tudományon, mélyen behatol más tevékenységi területekre is. S ebből az következik, hogy a tudományos információ fogalmát is széleskörűen kell értelmeznünk, nemcsak a tudományon belül áramló, hanem a tudománytól más területek felé és ezektől a tudomány felé „közlekedő” információkat is ide kell értenünk.

Tartalmi tagozódás szempontjából a tudomáspolitikai irányelvek a következő öt tudományágat jelölték meg: természettudományok; műszaki tudományok; mezőgazdasági tudományok; orvosi tudományok; társadalomtudományok.

Ezeket a tudományágakon belül megkülönböztethetjük a különféle tudományterületeket (diszciplínákat), amelyek a tudományok szakosodása (specializációja) során igen nagy számban jöttek létre, és az interdiszciplináris, több szakterületet egyesítő, integráló tudományágakat és szakterületeket, amelyek főként az utóbbi időben alakultak ki, és a tudományos kutatás szervezésében is egyre nagyobb szerepet játszanak. Ezek a tudományok, tudományterületek hozzák létre és használják fel a tudományos információkat, amelyek — amint már céloztunk rá — egyéb tevékenységi körökben is kifejtik társadalmi hatásukat.

Jóval nehezebb feladat a „tudományos információ” kifejezésben magának az információ fogalmának az értelmezése. E tekintetben valóban szembekerülünk azzal a terminológiai zűrzavarral, amiről az előbbieken említett tettünk. Tanulmányunk keretében nem kísérhetjük meg a fogalom tisztázását, s talán a „tudomány mai állása szerint” ma még nem is lehetséges a probléma teljes körű megragadása és megnyugtató, vagyis tudományosan bizonyított megoldása. Ezért az információ fogalmára vonatkozó megállapítások inkább csak munkahipotézisnek, mint kétségbevonhatatlan állításnak tekinthetők.

Első cikkünkben említettük, hogy az információk voltaképpen a problémákból származnak. S ha még egy lépéssel „beljebb” megyünk, azt mondhatjuk, hogy a problémák (a társadalmilag meghatározott, de ugyanakkor egyéni) gondolkodásból erednek. Az információk alapforrása tehát a gondolkodás, a gondolkodó ember, aki új vagy újra rendezett ismereteket hoz létre, problémamegoldó gondolkodásának eredményeként. A gondolkodásból született ismeretek akkor válnak információkká, amikor közlésre, mások által való megértésre, befogadásra alkalmas jelekkel, például szövegek formájában rögzítésre kerülnek. Az anyagi, fizikai közegeken, „hordozókon” különféle jelekkel, jelrendszerekkel kifejezett, rögzített potenciális (lehetőség szerinti) ismeretek az információk.

Ilyen értelemben tehát az információ nem azonos az ismerettel, mert az mindig valakinek az ismerete, s az információhordozón a „hordozott információ”, vagyis a potenciális ismeret (gondolat) csak akkor válik valóságos ismeretté, ha ez valakinek az intellektusába, tudatvilágába behatol, s ott rendező erejű, tudását gyarapító vagy azt átalakító gondolati tényezővé válik.

Az információk keletkezésekor és befogadásakor a gondolkodás s a megismerő, ún. kognitív folyamatok alapvető szerepet játszanak. E két végpont között megy végbe mindaz a folyamat, amely lehetővé teszi, hogy az ismeretek, gondolatok információkká váljanak, így például különféle dokumentumokban jelenjenek meg, s ezáltal részt vegyenek a társadalmi érintkezés (kommunikáció) folyamataiban. Az informatika alapvető tárgya tehát végső fokon a tudományt érintő társadalmi kommunikáció vizsgálata, és a minél hatékonyabb kommunikáció előmozdítása az információk dinamikusan, célra- és személyre orientáltan kialakított áramoltatási rendszereinek megteremtésével.

Az informatika meghatározása, értelmezése

Mivel az informatika a társadalmi, tehát az emberek közötti kommunikáció egyik sajátos területével, problematikájával foglalkozik, társadalomtudománynak tekinthetjük. A már kifejtett szempontok alapján az informatika tartalmi körét, főbb kutatási szempontjait a következőkben határozhatjuk meg:

Az informatika a tudományos információ és kommunikáció jelenségeit vizsgáló az utóbbi két évtizedben önállósuló tudományág. Kutatja, elemzi a tudományos információ keletkezésének, rögzítésének, szemiotikai (az alkalmazott jelrendszerre vonatkozó) ábrázolásának, gyűjtésének, tárolásának, keresésének, a forrástól a fel-

használóig történő továbbításának folyamatait, törvényszerűségeit, módszereit és eszközeit. Vizsgálja a tudományos információk optimális és dinamikus társadalmi hasznosításának feltételeit, az információk felhasználásának személyi, szervezeti, technikai vonatkozásait. Tanulmányozza az ismeretek rögzítésére, leírására, szimbolizálására (jelölésére) alkalmas információs nyelveket, eszközöket, a különféle kódok, kódrendszerek (természetes és mesterséges nyelvek) kialakítását, használatát. Kutatja a leg-hatékonyabb információátviteli, keresési, átviteli eljárásokat, továbbá az információk kezelésének és feldolgozásának automatizálására szolgáló eljárásokat, eszközöket, rendszereket, a számítógépes információkereső rendszereket és hálózatokat.

E tágan értelmezett informatikán kívül van az informatikának egy szűkebb értelmű meghatározása is. Ez elsősorban a nyugati országokban használatos, ahol az NSZK-ban elterjedt *Informatik*, a Franciaországban alkalmazott *informatique*, az angol-amerikai nyelvterületen előforduló *informatics* kifejezések, amelyek az informatikával rokonértelműnek tűnnek, szemantikailag (jelentésbelileg) szűkebb értelműek, mert kizárólag az automatizált (számítógépes) információfeldolgozásra, információs tevékenységekre, információs rendszerekre vonatkoznak. Egyébként az informatikának ilyen értelmű használata a magyar szakirodalomban is egyre gyakoribbá válik. Az informatikának ebben a kettős értelemben való használata is egyik megnyilvánulási formája az említett terminológiai zavarnak.

A tágabb értelemben használatos az informatika kifejezés a Szovjetunióban, az NDK-ban, Csehszlovákiában. Maga a kifejezés egyébként szovjet szakemberektől származik, és Mihajlov—Csornüj—Giljarevszkij alapvető informatikai kézikönyve alapján vált ismertté világszerte.

A hazai szóhasználatban gyakran előfordul a „tájékoztatótudomány” kifejezés is, újabbak pedig (az angol-amerikai information science-nek és a német Informationswissenschaft-nak megfelelő) „információ-tudomány” megnevezés. Nem vállalhatjuk most ezeknek a kifejezéseknek pontosabb szemantikai, azaz jelentéstani kifejtését, sem azt, hogy használatuk jogosságát elemezzük, inkább csak jelezzük meg-létüket, és egyben felhívjuk a figyelmet arra, hogy az informatikai szaknyelv szabványosításában, a szakkifejezések egységes használatában milyen sok teendő vár ránk. Megjegyezzük még, hogy az egészen tág értelemben vett informatikára vonatkozóan a szakirodalomban néha előfordul az „informatológia”, s egészen ritkán az „informatika” kifejezés is.

Első közleményünkben foglalkoztunk a társadalmi információval, az információ-nak a társadalom irányításában betöltött szerepével. Ezzel kapcsolatban megem-lítjük, hogy az informatikát mint társadalomtudományt egyesek az általános rendszerelmélet részének tekintik, ezen belül a szervezés- és vezetéstudományhoz is kap-csolják, kiemelve a különféle társadalmi alakulatok, struktúrák (rendszerek) irányí-tásában, vezetésében-szervezésében egyre fontosabbá váló helyzetét, szerepét.

Az informatika tudományterületei, határtudományai, kutatási területei

Sokféle elgondolás, kísérlet született az informatikát megalapozó és a hozzá kap-csolódó diszciplínák, tudományterületek rendszerbe foglalására. Példaként a követ-kezőkben (helyenként kisebb módosításokkal) bemutatjuk azt az informatikai okta-táshoz alapul szolgáló rendszerezést, amelyet a berlini Műszaki Egyetemen G. Kissel, H. W. Schober és G. Wersig dolgozott ki. Ennek vázlata a következő:

I. Alapvető tudományágak, amelyek a magas fokú általánosítás elméleti szempont-jait adják:

1. Általános kommunikációelmélet, amely az információközlési folyamatok tör-vényszerűségeit, modelljeit vizsgálja s állapítja meg.
2. Rendszerelmélet, amely a társadalomban működő különféle rendszerek (kö-zöttük az információs rendszerek) viselkedésének általános törvényeit, mo-delljeit elemzi és írja le.
3. Kibernetika, ezen belül elsősorban a társadalmi kibernetika, amely a társa-dalmi cselekvés, gondolkodás „vezérlésének” és a visszacsatolási folyamatoknak általánosítható törvényszerűségeit határozza meg.
4. Döntéelmélet, amely általánosítható megállapításokat ad a döntési folyama-tokban résztvevő személyek magatartásáról, a döntéshez kapcsolódó informá-ciók, információs helyzetek, körülmények sajátosságairól, hatásáról.
5. Matematika, például a matematikai (szimbolikus) logika, amely különösen az információk formális ábrázolásához szolgálat alapot.

II. Tudományágak, amelyek a szervezett kommunikáció rendszereinek sajátos típusaira vonatkoznak:

1. Dokumentáció- és információtudomány, amely a szakmai (természettudományi, társadalomtudományi stb.) információs folyamatokkal és rendszerekkel foglalkozik.
2. Könyvtártudomány, amely a különféle könyvtárak működéséhez kapcsolódó információs folyamatokat és rendszereket vizsgálja.
3. Könyvtudomány, amely a könyvekhez és egyéb írott dokumentumokhoz, ezek kiadásához és terjesztéséhez kapcsolódó információs folyamatokat elemzi.
4. Levéltártudomány, amely a levéltárak működésével, a levéltári dokumentumokkal összefüggő információs folyamatokat tanulmányozza.
5. Publicisztikai tudomány, a tömegkommunikáció elmélete, amely a tömegtájékoztatás sajátos információs folyamatait tárja fel.
6. Információpedagógia, amely az ismeretek közlését, tanítását-tanulását úgy értelmezi és vizsgálja, mint információs rendszert.

III. Tudományágak, amelyek az előzőekben vázolt tudománystruktúra egyes elemeire vonatkoznak:

1. A nyelvtudomány és szemiotika azon szakterületei, amelyek az információk közlésére szolgáló jelek, jelrendszerek, mesterséges nyelvek, információkereső nyelvek, kódok és kódrendszerek stb. vizsgálatával foglalkoznak.
2. Információtechnológia, amely a technikai eljárások és eszközök, gépek és gép-rendszerek bevezetését és alkalmazását vizsgálja a különféle információs rendszerekben.
3. Információgazdaságtan, amely egyrészt az információs rendszerek, szervezetek üzemgazdasági problémáival, másrészt az információs rendszerek népgazdasági szempontjaival, hatásaival foglalkozik.
4. Információpolitika, információjog, amely az információs rendszerek létesítését, működését érintő politikai és jogi problémákat vizsgálja országos, nemzetközi, ágazati (tudományági) regionális és intézményi, vállalati szempontból.
5. Információsociológia, amely az információs folyamatok, tevékenységek, rendszerek társadalmi hatásait, feltételeit, viselkedésük jellegzetességeit elemzi.
6. Információlélektan, amely az információközlés, az információk, illetőleg az ismeretek átadásának és befogadásának individuális, személyek közötti problémáit tanulmányozza.
7. Információesztétika, amely — egyebek között — azzal foglalkozik, hogy az információs termékek „formatervezése”, az információk megjelenítésének, bemutatásának, stílusának művészi, esztétikai hatásai milyen szerepet játszanak a befogadásban, megértésben.

Azért választottuk az informatikához kapcsolható tudományterületeknek ezt a felsorolását, mert ez egyrészt jól mutatja a tudományos spektrum gazdagságát, sokszínűségét, másrészt pedig eléggé meggyőzően illusztrálja azt is, hogy a társadalomtudományi szakterületek milyen fontos szerepet játszanak az informatikában. Az informatika diszciplináris, interdiszciplináris problémáinak megvilágításához, rendszeréhez lényegesen hozzájárul a hazai szakirodalom is, elsősorban Szentmihályi János, Szepesváry Tamás és Vajda Erik tanulmányai. (Lásd főként az első helyen közölt szakirodalmi hivatkozást!)

Informatika és könyvtártudomány

Vannak, akik úgy vélik, hogy a tágabb értelemben vett információs tevékenységekben három fejlődési fokozatot képvisel a könyvtártudomány (vagy pontosabban, szerényebben szólva a könyvtári tájékoztatás), a dokumentalisztika (az információk dokumentációs feltárása) és az informatika (elsősorban a számítógéppel segített információs szolgáltatás). Ez a három terület jelenleg annyira átcsap egymásba, oly nagy mértékben összefonódik, hogy elválasztásuk sok esetben szinte lehetetlen, legalábbis a tudományos szférába tartozó könyvtári tájékoztató, dokumentációs és információs tevékenységeket illetően. Erre a kérdésre az információs rendszerek és szolgáltatások tárgyalásakor a későbbiekben még visszatérünk, most csak egy-két általános problémát érintünk.

Amint említettük, a tudományos ismeretek közlése, hasznosítása csak akkor lehetséges, ha ezek fizikai információhordozókon megfejthető jelek, szimbólumok segítségével testet öltenek, vagyis valamilyen dokumentummá válnak. S ezek a doku-

mentumok túlnyomó többségükben könyvtárakban vannak tárolva, ennek folytán a *könyvtárak alapvető láncszemei az információs folyamatoknak*. Természetesen az eredeti dokumentumokról (könyvek, folyóiratok, kutatási jelentések stb.) van szó, mert a tájékoztatásban az elsődleges dokumentumokat helyettesítő információs termékek, másodlagos dokumentumok (címléírások, referátumok stb.) nemcsak a könyvtár polcain, katalógusfiókjaiban, hanem a számítógépek „memóriájában” is tárolhatók. De ezek a memóriák (például mágnesszalagok) is részei lehetnek ma már a könyvtári állománynak, segítik a gyors tájékozódást, információkeresést, s ha a polcokon meg is található azok a dokumentumok, amelyekre a memóriába bevitt adatok utalnak, akkor a „hagyományos” és az „új” technika, feldolgozás remekül együttműködhet, együtt valósulhat meg.

Másik alapvető szempont az informatika és a könyvtár viszonyában, hogy a könyvtárnak elsősorban releváns olvasnivalót, tanulmányozásra alkalmas „szövegeket” kell szolgáltatnia az olvasóknak, a felhasználóknak. Nem érthetünk egyet azzal a véleménnyel, hogy a szakemberek, főleg a mérnökök, technológusok számára az olvasás csak valami „szükséges rossz”, amire azért kényszerülnek rá, mert csak ennek árán juthatnak az éppen szükséges információk, helyesebben adatok birtokába.

A tudományos műveltség, kulturáltság fokozása érdekében a könyvtárosok alapvetően fontos feladata, hogy mennél több szakember legyen rendszeres olvasó, tehát a könyvtárak látogatói valóban olvasók s ne „csak” információfelhasználók legyenek. Úgy véljük, hogy ennek előmozdítása az informatikához kapcsolódó könyvtári kutatások egyik legfontosabb feladata.

Györe Pál

I R O D A L O M

Az informatika egyes elvi kérdései. (Cikkgyűjtemény) Bp. 1972. OMKDK 183 1. (A tudományos tájékoztatás elmélete és gyakorlata 19. sz.)

Mihaštov, A. I.—Csornűj, A. J.—Giljarevszkij, R. S.: Osznovű informatiki. 2. izd. Moszkva, 1968, Nauka.

Kisell, G.—Wersig, G.: Der allgemeine Bezugsrahmen informationswissenschaftlicher Forschung. = TUB Zeitschrift der Technischen Universität Berlin. 3. k. 1971. 566—568. 1.

Schober, H. W.—Wersig, G.: Informationswissenschaften — was ist das? = TUB Z. 3. k. 1971. 569—575. 1.

Proceedings of the International Seminar on Education in Information Science. Veszprém, 1972. Bp. 1974. OMKDK—FID 189 1.

Lapozgató

● A szlovák könyvtárosok lapja, a ČITATEL júniusi számában cikket közöl *Knihovničke informačné služby v Maďarsku* (Könyvtártudományi információs szolgáltatás Magyarországon) címmel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárának és tájékoztatási osztályának tevékenységéről. A cikk szerzője *Margita Buociková*.

● *HARMINC ÉV VENDEGJÁTÉKAI 1945—1975 a címe a Színháztörténeti Füzetek 62. számának. A Magyar Színházi Intézet sokszorosításban közreadott adattára, melyet Alpár Agnes állított össze, mind a külföldi együttesek hazai vendégjátékait, mind a magyar társulatok, együttesek külföldi fellépéseit számbaveszi, a visszakeresést pedig kétféle mutatóval is megkönnyíti. Mivel a kiadvány mindössze háromszáz példányban jelent meg, jó lenne, ha az érdekelt könyvtárak minél hamarabb lépéseket tennének e fontos tájékoztatási segédlet megszerzésére.*

● Az ÚJ SZÓ, a szlovák kommunista párt magyar nyelvű központi napilapja június 5-i számában közli Balázs Bélának, a lap rovatvezetőjének A CSEMA-DOK és a népművelés c. írását, amely szóban is elhangzott a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesületének XII. közgyűlésén. Balázs Béla felszólalásában ismét javasolta, hogy az Egyesület szervezze meg a saját munkájával és a csehszlovákiai magyar dolgozók életével kapcsolatos tervszerű kutatómunkát, amelynek alapja a korszerű dokumentáció kiépítése, a dokumentumok tudományos igényű gyűjtése és feltárása lehetne — amint már korábban is kifejtette (I. a Könyvtáros 1974. dec. számának 735—736. lapján).

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

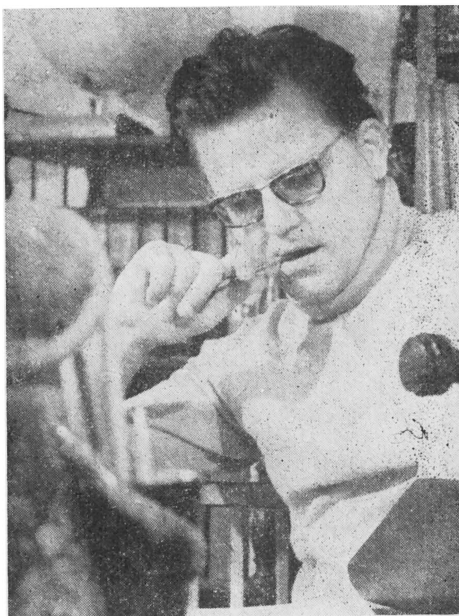
A gorillától az ugor-török háborúig

Életem első könyve: valami ócska lexikonkötet. Azt nyúztam, nyálgattam, hajto-gattam, míg rá nem bukkantam egy színes nyomású, nagy gorillaképre; annál megállapodtam, s bámultam kiguvadt szemmel, végül hangosan elbőgtem magam. Addig bőgtem, míg el nem vették előlem a könyvet. Ha visszakaptam, kezdődött a játék előlről.

Később anyám hozott nekem néhány könyvet — kidobott kacatokat — valami budai villa padlásáról. Múlt századvégi Verne-sorozat néhány darabjára, a Benedek-féle *Magyar mese- és mondavilág* két nyűtt kötetére, egy saláta Robinsonra emlékszem, és egy nagyalakú mesés-könyvre, amelynek címét immár sohasem tudhatom meg: mind a fedele, mind belső címlapja hiányzott ugyanis. Az olvasást Verne *Észak a Dél ellen* című regényén gyakoroltam. E könyvhöz kapcsolódik egy olyan emlékem, amelynek csodaízét még ma is érzem. Vasárnap délelőtt volt, hasmánt fekdtem az ágyon, és olvastam: hangosan, szótagolva, ujjammal kísérve a sorokat, ahogy az iskolában tanultam. Anyámat idegesíthette a monoton mako-gás, mert rámszólt: olvass magadban! Csak bámultam: hogyan magamban? Úgy, hogy nem mondd ki, csak fejben olvasod a szavakat... Megpróbáltam, és — őszinte megrökönyödésemre — sikerült!

Robinson történetével sehogy sem voltam megelégedve. Miféle ember ez? Soha nem alszik, szükségét se végzi, alig eszik-izsik valamit. Ilyen ember nincs. Lehet, hogy az egész történet merő hazugság? Különösen szerettem viszont a csonka mesés-könyvet. Igaz, kinos élményem is fűződik hozzá. Akkor már elég folyamatosan írtam, s valamennyi mese végére odabiggyeszttem valamiféle erkölcsi tanulságot. (Hogy miért, nem tudom.) Emlékszem, az egyik mese címe ez volt: *A sánta meg a vak sógor*; ennek végére ilyesmi került: A jó megkapja jutalmát, a rossz pedig a büntetését! Ezt a könyvet vette el tőlem egyszer házbeli kislány-pajtásom mamája — történetesen: tanító-nő —, s az urával együtt silabizálták nagy nevetések között fura kis kommentárjaimat. En meg szerettem volna el-szüllyedni.

Második elemista voltam, amikor olvasni kezdtem az *Egri csillagokat*. Ezzel a könyvvel ugyan megjártam, mert kölcsön-

SZÁRAZ GYÖRGY író

kaptam egy osztálytársamtól, és vissza kellett adnom, mielőtt kiolvashattam volna. Ez is olyanfajta családias, amelyik mindig emlékezetes marad. (Ahogy az marad az 1940-es karácsony, amikor végre megkaptam ajándékba: ezt a könyvet nemcsak olvasni, birtokolni is akartam!) Az *Egri csillagokkal* való ismerkedéssel egyidős egy másik „élmény”: egy tízfilléres ponyva, címlapján két sötétképzű férfi-úval; kezükben kártya, közöttük az asztalon hatalmas pisztoly. A mű címe: *A vadnyugat vámszedője*, szerzője: E. Thompson. Mondjam-e, hogy mély hatást gyakorolt rám?

Ettől kezdve, ha hozzájutottam, faltam a ponyvát. Ma is emlékszem a címekre: *Fehér asszony, fekete férfi*; *A szürkemedvék ösvényén*; *Texasi Jack visszatér*; *Halál a kormánykeréknél* (az utóbbi címlapján vicsgó, sofőrsapkás halálfej; napokig féltem az ágyban villanyoltás után). A cowboy-históriák sztereotíp fordulatai örökre megragadtak bennem: „Az éjben felugattak a Winchesterek, és Jefferson Cityben elszabadult a pokol...” Vagy: „A cowboy hangja csattant, mint a pisztolylövés: Hands up! Vége a játéknak!”

nak, Jack Bolton!" S gondolom, mi sem természetesebb, mint az, hogy sokáig gyakoroltam a cigarettasodrást „félkézzel, cowboy-módra”.

A zord tehenések után tüstént a verespíkáskos következtek bálványaim sorában. Ennek több oka is volt, elsősorban az, hogy nem hanyagoltam el a „magasabb” irodalmat sem. Ezt pedig az iskolakönyvtárnak köszönhettem. Afféle mozgókönyvtár volt ez; a kölcsönzés ugyanis aképpen történt, hogy tanítónőnk — Görög Ilonának hívták, mint a székely ballada hősnőjét — időnként behozott egy nyalábbal az elemi népiskolák számára egységesen durva vászonba kötött könyvekből, aztán sorba olvasta a címeiket. Kinek melyik kellett, annál nyújtotta a kezét. Így jutottam Móra, Gaál Mózes, Rákosi Viktor könyveihez, elsősorban is a *Hős fiúkhoz*, a *Korhadt fakeresztekhez*. S bárhogyan értékelem, értékeljük is ma ezeket a műveket, máig is tartó, el nem múló vonzódásomat 1848—49-hez ezek alapozták meg. És még valami. Az Otthon utcában laktunk akkor. A Tabán már eltűnt, de megvolt még szomszédunkban, a Hegyaljai út mentén a régi temető, az 1849-es ostromban elesett honvédek vaskerítéssel körbezett tömegsírjával. Belül vadrózsabokrok szövevénye, körös-körül méteres gaz: piros bogáncs, kékfejű katang: és dongózümmögéses csend. Nem tudtam szabadulni a hatásától: oda vittem, ott olvastam a *Korhadt fakereszteket*.

De akkortájt került hozzám — ez is anyám szerzeményeként — egy század-eleji, aranycirádás Petőfi-kiadás első kötete. Persze hogy belémragadt az *Egy gondolat bánt engemet*. De az igazi kedvencem — töredelmesen bevallom — nem Petőfi volt, hanem Péterfy Tamás „székely népköltő”. Hogy mi módon jutott hozzám „a szerző saját kiadásában” megjelent vékonyka füzet, nem tudom. De volt abban egy irgalmatlanul hosszú poema, ezzel a címmel: *Az utolsó negyvennyolcas honvéd*. Bevágtam elejétől végéig, még ma is tudom, ha töredékesen is. Ez volt aztán a versezet! Kezdődött pedig imígyen: „Él-e még a magyar nemzet? Él-e még a magyar nép? Ha él, jöjjön, hallgassa meg, Elmondom, hogy miként halt meg Az utolsó negyvennyolcas honvéd...” A költő szerint az ősz bajnok csak üldögél „valahol a Nagyalföldön, öreg-öreg padkán”, s így fogadja vendégét, „a világháború híres katonáját”, aki nem érti, miért is veszett el a háború, amikor „Előbb legázoltuk a kutya Szerbiát, Aztán letörtük az orosz armádiát!...” Ám az öreg tudja az okokat; ezek közül is a legjelesebb: Rákóczi hamvainak hazahozatala Rodostóból. Lám, „az átoksújtotta öreg kuruc költő” is, ki „sírt

bontott, szembeszállt A jó Istenével, Véget vetett életének A saját kezével!...” (Az olvasó bizonyára kitalálta: Thaly Kálmánról van szó. Én persze, nem tudtam, de a vers ettől csak még szebb, még sejtelmesebb lett számomra.) A vége különösen megható: „Beszéd közben csak hátradúlt, Mindörökre elszenderült Egy fehér aggastyán. Megmondta, hogy segítséget ne várjunk semhonnét! Így halt meg a legutolsó Negyvennyolcas honvéd!” Csoda-e, ha ezek után igen-igen megsértődtem, amikor jelentkezném, hogy a március 15-i ünnepélyen elmondom a verset, Görög Ilona rideg elutasításban részesített.

Aztán új otthon, s vele új iskola következett. Ugyanakkor ismerkedtem meg életem első igazi könyvtárával. A régi Budai Vígadó épületében — ott, ahol ma a Nép-művelési Intézet székel — volt a Fővárosi Könyvtár 6. számú fiókja, a „nagykönyvtár”. A „kiskönyvtár” — az ifjúsági részleg — bejárata az Iskola utcára nézett. Egy Héra-szemű hölgy intézte itt a kölcsönzés dolgait. Vastaghangú, vastagderekú segédjét Rózsi néninek hívtuk; alkönyvtáros, felvigyázó és takarítónő volt egy személyben. Ő ellenőrizte azt is, hogy át ne hágjuk a szabályt: a kiválasztott három könyvből legalább egy ismeretterjesztő jellegű legyen. (Az ő személyéhez fűződik életem első — s emlékezetem szerint egyetlen — vesztegetése. Akkor már nyakig voltunk a háborúban; elkunyeráltam néha anyámtól — nagyanyám dunavecsei küldeményeiből — egy-egy darab szalonnát, s vittem Rózsi nénihez. Attól kezdve az én könyveimet nem ellenőrizte, sőt: félretette nekem az alig-alig megkapható May Károly-köteteket.)

Anyám ekkor már tiltott a ponyvától. Csakhogy ez nem ment könnyen. Már csak azért sem, mert ott, a Corvin téren, a könyvtár tőszomszédságában virágzott

a konkurencia. A diszkúttal szembeni, megsüllyedt kis házban, vaspántos ajtó fölött — ma is megvan — apró cégtábla hirdette: *Böngézsde*. Benn pedig — spárgával átkötött régi képeslapcsomagok, ponyvagarmadák között — testes öreg hölgy trónolt; két fillérért adta a használt tizfilléres regényeket, ötért a felpengős, tízéért a pengős köteteket. S ha később visszavitte az ember a kiolvasott „árut”, kettőért vihetett egy újat. Anyám, mint említettem, szigorúan megtorolta, ha tan-könyvemben, vagy éppen könyvtári könyvben lapuló ponyvára bukkant. A megtorlás eszköze eléggé nőies — épp ezért duplán megalázó — volt; főzőkanál, nadrágülepre alkalmazva.

Mégsem ez tette, hogy ponyvaszenvedé-lyem hamarosan lelohadt. Egyszerűen meguntam a füzetes regényeket. Előbb a cowboy-históriákat, aztán a többit, leg-utoljára a *Kockás Pierre*-féle légióstörté- neteket. Viszont — főként a könyvtárból hozott Cooper, May, Donászy, Szürke Bagoly-könyvek hatására — ekkor már nyakig csücsültem az indiánromantiká- ban. Hamarosan kezembe került Fehér Szarvas főnök *Sziklás-hegyek varázslója* című köteté, ez aztán végleg betette a kaput. A nagyfőnökkel — aki voltaképp honfitársunk és az indián—magyar barátság lelkes apostola volt — még leve- leztem is. Sajnos, nem sokáig, pedig gyö- nyörű, nyomtatott-, rajzos lapokat kap- tam tőle; az egyikben békepipa, a kalumet pompázott, alatta jelmonddal: „A kalu- met a vörös ember hordozható kisoltá- ra!” Utolsó lapjára viszont már ezt írta: „Hau kola! A nagy Manitu a hadiösvény- re szólított!” Vagyis behívták katonának. Az én lelkesedésemet azonban ez sem csökkenthette: ekkor történt, hogy Duna- vecsén, a baromfiudvarban két keresztbe tett konyhakésre esküdtem: életemet az indián nép felszabadításának szentelem. Az eskü tanúja csak néhány tikácsoló tyúk, s egy pompázatos kakas volt, mégis

hű maradtam hozzá — majdnem egy esztendeig.

Az új szerelem némiképp összefügg az- zal, hogy „kinöttem” az iljúsági könyvtá- rat. Anyám megengedte, hogy ezután én járjak helyette a felnőtt-kölcsönzőbe. Két- három könyvet kért az olvasójegyként is szolgáló kérérfüzetben, azonfelül hozhat- tam magamnak, amit akartam. A Vízivá- rosban laktunk akkor, a Fő utcai török fürdő szomszédságában; és a Vár tövébe jártam iskolába. Persze, hogy a törökökbe szerettem bele. A nagykönyvtárból nya- lábszám hordtam haza a hódoltság korá- ra vonatkozó műveket, Vámbéryt olvas- tam, és — ma már számomra is felfogha- tatlan szívóssággal — átrágtam magam az *ugor—török háború* vitaanyagán, termé- szetesen lelkes törökpártiként. Szótárakat, nyelvtant kölcsönöztem, megvettem az Officina szemelvényes kis Korán-kötetét. Vázlatkönyvvel jártam a várost, megszá- lottan rajzoltam mindent, aminek köze van a törökökhöz: a Király-fürdő félhol- das kupoláját, Abdi pasa várbeli síremlé- két... Hogy Gül Baba türbéjének belsejét lerajzolhassam, heti zsebpénzemet — egy egész pengőt! — áldoztam, borraivalóként. Végül — ezt már Germanus Gyula *Allah akbar*-jának hatására — levelet írtam Abdul Latif, a budai török főpap Mecset utcai címére, s tudattam vele: megmási- thatatlan szándékom áttérni a mohamedán vallásra. Ki tudja, talán ma én is visel- hetném a büszke *hadzsi* címet, ha el nem költözünk Budapestről Rozsnyóra, apám szülőföldjére.

Ott azután — két sikerült dolgozat gyü- mölcseként — tizenhárom éves koromban magyartanárom szabad bejárását engedé- lyezett a paradicsomba: az iskola tanári könyvtárába. Azt hiszem, ez időtől szá- míthatom olvasói nagykorúságomat. Igaz, fegyelmezett olvasó azóta se lett belőlem. Most nézem egyetemi könyvtári olvasóje- gyemet: a nálam levő kötetek kölcsönzési ideje másfél hónapja lejárt...

Andruskó Károly exlibris-művész

Andruskó Károly festő- és grafikusművész, az ex libris hivatott művelőjét, két ország, Jugoszlávia és hazánk vallhatja magáénak. Úgy tartják számon a világon, mint a műfaj mind ez ideig legtermékenyebb alkotóját: könyvjegeinek száma ma már meghaladja a 2500-at. Másrészt különleges helyet foglal el a mai exlibris-művészetben azért is, mert mint munkásművész olyan témákat (munkaszimbólumok, munka- és munkásábrázolás stb.) tett szalonképesé a könyvjegyművészetben, amelyek ott korábban nemigen szerepeltek. Az egész világ gyűjtői, könyvbarátai ismerik, népszerűségét a munkáit bemutató kiállítások nagy száma s a róla szóló tanulmányok, cikkek sokasága bizonyítja.

Szegény kubikos család gyermeke lévén korán kényszerült munkába állni; életéből negyven évet nyomdászként dolgozott végig. Pályaválasztása szerencsés volt, mert a nyomdászat a művészetek édestestvére. Mégsem elégitették ki a csak szakmai művészeti lehetőségek: festett, rajzolt és képgrafikával is foglalkozott. Tehetsége megvolt hozzá, a szükséges technikai tudnivalókat pedig sok kísérletezés és buktató árán maga szerezte meg, és ma már fölényes biztonsággal bánik velük. A sokszorosító grafikai technikák közül először a linómetszés fortélyait sajátította el. A fekete-fehér hol drámai, hol lírai világában ma már teljesen otthonosan mozog, és a kezdeti, folthatásos metszőtechnikáról mindinkább a vonalas megoldásokra vált át, a technikát a mondanivalóhoz szabja. A festészet iránti olthatatlan nosztalgiája ma jobbra csak színes linómetszeteiben él; a 3-4 színű lapjai sem ritkák. A linómetszés után a fametszést tanulta meg. A fa nem olyan engedelmes anyag, mint a linóleum, keménysége biztos kezet kíván, de neki ez sem okozott nehézséget.

Művészetének titka könnyen megfejtethető. Azt a világot ábrázolja, amelyben él, művészi anyanyelve a realizmus. A szűkebb haza: a meghitt kisváros, a bácskai táj, a Tisza-part csendes zugai jelennek meg alkotásain, s benépesülnek a hétköznapi egyszerű embereivel:

kubikosokkal, munkásokkal, halászokkal. E lapok poézisét a szeretett tájhoz való kötődés mellett a munkásemberekkel való azonosulás, a beleélő képesség rendkívüli érzékenysége és főfoka erősíti, de élményközelbe tud hozni távoli tájakat, távoli embereket is. Inkább összegező mintsem részletező művész. Grafikai mappáinak, könyveinek száma csaknem száz, s a költészet iránti fogékonyságát több magyar (Petőfi, Arany, Vörösmarty, Madách, Illyés stb.), illetve külföldi (Longo, Villon, Goran-Kovačić stb.) költő műveihez készített metszetsorozata jelzi. Magyar városokat (Esztergom, Pécs, Kecskemét, Miskolc, Pápa, Szeged stb.), majd külföldieket (Lisszabon, New-York stb.) megörökítő, fametszetes minikönyvei (nemegyszer kézzel színezettek) nagy becsben állnak a gyűjtők előtt. Technikai felkészültségének csúcsteljesítménye „A kapa” c. mikrokötete, 5×5 milliméteres képméretű fametszetekkel. Ezek a világ legkisebb fametszetei. Andruskó Károly hamar megtanulta az ex libris-tulajdonosok jellemzésének, az ex libris lényegét kitevő perszonalifikációnak, megismerésének törvényszerűségeit, s ezt vagy a tájhoz kötöttségben, vagy a foglalkozási szimbolikában, vagy a lényeges egyéniségjegyek kiemelésében keresi és találja meg. A könyv, a könyvtár, a könyvnyomtatás is számtalan formában jelenik meg ex librisein, jelezvén e közvetlen szimbólum elkoptathatlanságát. Ex libriseinek egy része önálló mappa, illetve könyv formájában is megjelent. Az első ilyen gyűjteményét (Ex librisek. XII. Congresso Internazionale dell'Ex Libris Como 1968. Senta, 1968.) napjainkig még tizenkét hasonló követte. A hatvanéves művész ma is fiatalos hévvel dolgozik, utazik, kiállít, s szinte az egész világgal levelez.

Galambos Ferenc

Kérdezz — felelek

A könyvtári dolgozók munkabérének emelése

Többen kérdezték, hogy az 1977. szeptember 1-től hatályba lépett bérrendezések keretében a könyvtárosokat és a könyvtári dolgozókat mely rendeletek alapján és milyen feltételekkel kell béremelésben részesíteni?

A választ dr. Ferenc Győző minisztériumi tanácsos az alábbiakban közli:

A bérjogszabályokat a Művelődésügyi Közlöny 1977. évi augusztus 1-i, 15. száma tartalmazza.

A közművelődési intézmények dolgozóinak munkabérééről szóló 4/1977. (VII. 27.) KM—MüM számú együttes rendelet és a végrehajtására kiadott 202/1977. (M. K. 15.) KM—MüM számú együttes utasítás alapján kell besorolni a közkönyvtárak dolgozóit, ideértve az egyetemi és a főiskolai *központi könyvtárak* dolgozóit is.

Az említett jogszabályok hatálya nem terjed ki

- az általános iskolai és a középiskolai könyvtárosokra,
- a felsőoktatási intézmények *kari és tanszéki* könyvtárosaira,
- a vállalatok, a szövetkezetek és az egyéb jogi személyek szakkönyvtárosa.

A most felsoroltak közül

- az iskolai könyvtárosokat a 6/1977. (VII. 27.) OM—MüM számú együttes rendelet és végrehajtási szabályai szerint,
- a felsőoktatási intézmények kari és tanszéki könyvtárainak dolgozóit a 7/1977. (VII. 27.) OM—MüM számú együttes rendelet és a végrehajtásáról szóló 204/1977. (M. K. 15.) OM—MüM számú együttes utasítás alapján,
- a vállalatok, szövetkezetek és egyéb szervek szakkönyvtáraiban alkalmazottakat pedig az illető munkáltató szervre vonatkozó bérszabályok szerint kell besorolni.

Az új besorolások alkalmával a munkáltatóknak felül kell vizsgálniuk az eddigi besorolás (bérmegállapítás) helyességét, és *a szabálytalanul* más jogszabály alapján besoroltakat kötelesek a rájuk érvényes rendelet szerint átsorolni.

A szóban forgó bérrendeletek hatálya azokra a dolgozókra terjed ki, akik 1977. szeptember 1-én az intézménynél *munkaviszonyban* álltak, illetve ezt az időpontot követően léptek munkaviszonyba. A *megbízási jogviszony* keretében foglalkoztatott (tiszteletdíjas) könyvtárosokra és könyvtári dolgozókra a bérrendeletek nem vonatkoznak.

A munkaviszony alapján a törvényesnél rövidebb munkaidővel szerződötetett alkalmazottak, vagyis a *részfoglalkozás* (nem teljes munkaidejű első munkaviszony, illetve másodállás vagy mellékfoglalkozás) keretében tevékenykedő dolgozók személyi alapbérét a jogszabályban meghatározott *kötelező béremelés* összegének a megállapított munkaidejükkel arányos hányadával kell felemelni.

Azokat a dolgozókat is béremelésben kell részesíteni, akik az intézmény munkajogi állományába tartoznak, de a bérrendezés végrehajtásának időpontjában — szülési szabadság, gyermekgondozási fizetés nélküli szabadság, betegség, katonai szolgálat, külföldi tanulmányút stb. miatt — munkát nem végeznek.

Béremelés jár a felmondási idejüket töltő dolgozóknak is, kivéve, ha őket a munkavégzés alól 1977. szeptember 1. napja előtt véglegesen felmentették, és a felmondási időre járó bérüket a Munka Törvénykönyve végrehajtási rendeletének (Mt. V.) 32. §-a szerint kifizették.

A súlyos fegyelmi büntetés hatálya alatt álló, továbbá a korábbi felmondásuk vagy kilépésük miatt hátrányos elbírálás alá eső dolgozók kötelező béremelésének mérlegelési feltételeit, illetve korlátait a bérrendeletek végrehajtási utasításai külön határozzák meg.

Álnév — valódi név

A Könyvtáros 1977/6. számában recenzió jelent meg a „Gondolat” repertóriumáról. A recenzor hivatkozik Péter Lászlónak az *Élet és Irodalom* 1977. április 16-i számában megjelent írására, és ő is úgy ítéli meg, hogy az *Afrika ébred* című könyv szerzője nem Agárdi Ferenc, ahogy a repertóriumban szerepel, hanem Rátz Kálmán, s szóvá teszi: a repertórium nem utal arra, hogy az álnevek feloldását milyen forrásból merítette.

A bírálat egyik megállapítására saját szavaival válaszolok: „... az álnevek „nem írói nevek” csupán, hanem olyan személyiségek elrejtői, akik az adott időszakban saját nevükön nem publikálhattak.” Ez történt Agárdi Ferencel is. Valóban igaz, hogy a kiadvány Rátz Kálmán neve alatt jelent meg. *Lázár Vilmos* a *Gondolat* 1936. 1. számában recenziót írt a könyvről, s akkor nem fedhette fel, hogy Rátz Kálmán neve kit takar, de nyilvánosságra hozta a *Népszabadság* 1972. január 9. számában (vasárnapi melléklet). Úgy gondolom, ez mindenki számára egyértelmű választ ad a vitatott kérdésre. Idézem: „A Pesti Naplóban, a Budapesti Hírlapban, a Pester Llyodban Rátz Kálmán országgyűlési képviselő nevével jegyzett, másfél száz-

nál jóval több aktuális kül- és belpolitikai cikk, az „Afrika ébred” impozáns kötete, vagy az „Utópista szocialisták” marxista értékelését magában foglaló tanulmánygyűjtemény ugyanúgy Agárdi Ferenc tollából került ki, mint *Ambrozy Györgynek* — a Mária Terézia rend lovagjának — különböző polgári lapokban (Újság stb.) megjelent közel ötven náciellenes írása”.

Az *Élet és Irodalom* 1977. április 30. számában *Markovits Györgyi* Saját név vagy kölcsönzött című hozzászólása is megerősíti, hogy valóban Agárdi Ferenc a vitatott mű szerzője. Úgy látszik, ez az írás elkerülte a recenzor figyelmét.

Az álnevek feloldásáról még csak annyit, hogy a repertóriumok általában kutatók, szakemberek számára készülnek. A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetei *E* sorozat 1. szám: *Magyar szocialista irodalom. (Első kiadások 1945-ig)* című bibliográfia előszavában a következő olvasható: Az álnev-megfejtések forrásai a kutatók rendelkezésére állnak az Országos Széchényi Könyvtár *Zárolt kiadványok tárá*nak katalógusában.

Pálmai Magda

Álnév — fedőnév

Az *Élet és Irodalom* nem szaklap, így nem válaszolhattam Markovits Györgynek a lap április 30-i számában megjelent érvelésére, melyet ugyanott 16-án közölt észrevételeimre tett. Most Pálmai Magda védekezése alkalmat ad, hogy kifejtsem álláspontomat.

Rátz Kálmán nem álnév — ez volt a *Gondolat*-repertórium kapcsán tett megjegyzésem címe és lényege is. Nem az, amit Pálmai Magda most állít, mintha azt vontam volna kétségbe, hogy az *Afrika ébred* című könyvnek, bár borítóján Rátz Kálmán neve áll, *ne lehetne* a szerzője Agárdi Ferenc. Azt kifogásoltam, hogy a repertórium összeállítója *minden magyarázat nélkül* egyenlősítette Rátzot Agárdival, mégpedig *álnévként* tüntetve föl az előbbit. Holott először is a *fedőnév* csak látszólag, alakilag, formálisan hasonlít az álnévhez, valójában, tartalmilag lényegesen más, hiszen itt a szerző egy másik élő ember neve alá rejtőzik. Ha tehát az álnév indokolása nélkülözhetetlen,

hatványozottan megokolandó a fedőnév! Másodszor pedig semmiképpen sem elegendő egy másik kiadvány általánosan fogalmazott mondatára, "kivált nem egy szinte hozzáférhetetlen, egyetlen helyen, méghozzá zárt gyűjteményben található könyvtári katalógusra *hagyatkozni* — magyarázat helyett. Még csak nem is *hivatkozni*, csupán úgy tenni, mintha magától értetődő volna, hogy azt az utalást a *Magyar szocialista irodalom* c. bibliográfia előszavában erre is érteni kell. *Egy műnek önmagában kell tartalmaznia az indokolást*, bármilyen röviden is; tehát a repertórium szerkesztőjének a névförlődés helyén tüzetesen meg kellett volna mondania, mire alapozta az azonosítást.

Ha Pálmai Magda nem tett volna ott mást, mint amit most e cikkében, azaz a Gondolat-repertórium álnév-förlődő helyén csillag alatt egyszerűen hivatkozott volna Lázár Vilmosnak a Népszabadság 1972. január 9-i számában adott vallomására, *szűken* az is elegendő lett volna a félreértések elkerülésére, a kutatók útbaigazítására. Ám legjobb lett volna, ha vagy itt, lapalji jegyzetben, vagy a bevezető egy bekezdésében kissé alaposabban

is kifejti álláspontját. Annál inkább, mert Lázár Vilmos állítása, bármennyire is tiszteletre méltó és kétségbevonhatatlanul jó szándékú is, *mint minden kortársi emlékezés, a tudományos kutatás kritikai igazolására szorul*. Már írtam: Rátz Kálmán annyira sajtóságot szerepet töltött be a harmincas-negyvenes évek magyar köz- és irodalmi életében, hogy mindenképpen kikerülhetetlen hol vörösben, hol zöldben játszó különös figurájának alapsabb szemügyre vétele. Hozzáértőnek kell életrajzi, sőt stílusvizsgálati érvekkel meggyőzővé tennie, vajon miért adta oda Rátz a nevét Agárdinak; miért jelenhetett meg sok cikk, sőt egy könyv is Rátz neve alatt, ha Agárdi neve alatt nem. S fordítva: miért szorult rá Agárdi Rátz nevére, miért nem használhatott — bevált szokás szerint — álnevet?

Mindez további kutatások föladata. De nem érinti észrevételeink jogosságát: Pálmai Magdának a Gondolat-repertórium kifogásolt helyén *valamiféle* magyarázatot kellett volna adnia arról, hogy a *Rátz Kálmán név nem ál-, hanem fedőnév*.

Péter László

Lapozgató

● Megjelent LAKATOS ÉVA: MAGYAR IRODALMI FOLYÓIRATOK című fontos tájékoztatósi segédletének K—M betűs, „A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetei A. sorozat 8—10.” jelzésű füzete. Az 1972-ben indult vállalkozásnak a most kiadott rész a hatodik darabja, s noha a publikálás igen elhúzódik, a sorozat máris nélkülözhetetlenné vált minden, igényesebb referenzszunkára törekvő könyvtárban. (A kezdeményezés bemutatását l. a *Könyvtáros* 1972. dec. számának 756—757. oldalán.)

● FÜHRER DURCH DAS BUCHMUSEUM címmel a *drezdai Sächsische Landesbibliothek kiadta könyvmúzeumának kiállítási katalógusát. A gyönyörű, színes illusztrációkat is tartalmazó útmutató tanulmányozása minden olyan intézménynek és egyéneknek ajánlható, aki könyvtörténettel és könyvművészettel foglalkozik, vagy megismerkedni kíván e területekkel.*

● Megjelent a MŰSZAKI BIBLIOGRÁFIA 1975. évi kötete. Jánoszky Lajos 1959-ben indított és az 1900-tól napjainkig terjedő háromnegyed évszázad műszaki irodalmát feltáró nagy könyvészeti vállalkozásának legújabb darabját azért nem ismertetjük most külön, mivel szerkezetével és tartalmával korábban rendszeresen foglalkoztunk (l. például a *Könyvtáros* 1974/7. számának 439. oldalán), inkább az a feladatunk, hogy nyomatékosan figyelmeztessünk rá: ne kerülje el az érdekelt könyvtárak figyelmét (Műszaki Könyvkiadó, 283 l., 45 Ft).

● ELŐADÁSOK LENGYEL LAJOS KÖNYVMŰVÉSZ ÉLETMŰ-KIÁLLÍTÁSA ALKALMÁBÓL. Debrecen 1976. május 25. címmel bibliofil kötetet adott ki az *Alföldi Nyomda* a Kossuth-díjas tipográfus tiszteletére. A *Környezet és könyv, könyv és műveltség, mai könyvművészet* összefoglaló belső címet viselő, nemesen szép kiadvány a rendezvény alkalmából szervezett tudományos ülészek előadásait is közli, melyeket Csűry István (A Gutenberg galaxis, ahogy mi látjuk), Kovács Kálmán (Könyv és műveltség), Lengyel Lajos (Mai könyvművészetünk) és Pogány Frigyes (Az emberi környezet és élményvilága) tartottak.

A Nagy Október magyar nyelvű irodalma

Ezek a hónapok a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójára való felkészülés jegyében telnek. A csepeli dolgozók kezdeményezésére már januárban nagyszabású jubileumi munkaverseny indult. Ehhez csatlakozott a Kossuth Könyvkiadó „Pikler Blanka” szocialista brigádja is, amely nevéhez illően — hiszen a névadó kiváló bibliográfus volt — ajánló bibliográfia készítését vállalta az évfordulós előkészületek segítése végett. A vállalat teljesítette: a *bibliográfia* júliusban, négy hónappal az esemény előtt, *idejében megjelent*. Így mindazok, akiknek szánták — propagandisták, a kulturális élet munkásai, könyvtárosok, vetélkedők résztvevői, érdeklődő olvasók — eredményesen felhasználhatják.

Az összeállítók kifejezetten a közművelődési, még pontosabban a rendezvény-szervezési szempontokat helyezték előtérbe. Címjegyzékük erősen válogatott. Elsősorban az 1957 után napvilágot látott könyveket tarták fel (korábbiakat csak ritkán említene): az összefoglaló munkákat, a monográfiákat, a memoárokat, a szépirodalmi műveket, a képes albumokat stb. Nagy segítséget nyújt a tájékozódásban-tájékoztásban, hogy azokat a kiadványokat is figyelembe vették, amelyeknek csak bizonyos részei foglalkoznak a forradalommal; ezeket elemző címléírással közlik. A válogatásban a közepes nagyságú közművelődési könyvtárak állományát vették alapul, s az egyébként igen szűkre méretezett cikkanyagot is a leginkább hozzáférhető folyóiratokból (*Béke és Szocializmus, Nemzetközi Szemle, Századok, Társadalmi Szemle* stb.) gyűjtötték ki. Természetesen közlik a hasonló tárgyú, korábban készült bibliográfiák címléírását is. Erre szükség is van, mert azok több vonatkozásban kiegészítik a mostani összeállítást.

A címjegyzék első része a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kapcsolatos szakirodalmi műveket és forrásközleményeket tartalmazza. Itt találjuk meg a forradalom időszakában keletkezett Lenin-írások és -beszédék adatait is. (Sajnos, a leveleire nem utalnak.) Az összeállítók a forradalom eseményein túlmenően az internacionalisták tevékenységével, valamint a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak a nemzetközi munkásmozgalomra gyakorolt hatásával foglalkozó tanulmányokat, könyvrészleteket is feldolgozták. A második rész a forrada-

lomról szóló szépirodalmi alkotásokról tájékoztat (beleértve a műsorfüzeteket is). Nem tudni, mi okból az ún. ifjúsági művek is itt találhatóak, külön csoportban — a színművek és a versek között. Jobb lett volna ezeket is a megfelelő helyekre (regények, tanulmányok, képeskönyvek stb.) beszoítani, esetleg valamilyen jellel megkülönböztetni őket. Nagyon hasznos viszont, hogy a forradalmi dalok és kórusművek lelőhelyéről, továbbá a képanyagról, sőt a diafilmekről is felvilágosítást kapunk. Az utóbbiak esetében még a megrendelési sorszám és az árusító bolt címe is megtalálható (66—67. l.). A harmadik rész a Szovjetunió 60 éves fejlődését és a magyar—szovjet kapcsolatok alakulását bemutató könyvek címét ismerteti. Ez a rész nagyon hézagosnak tűnik — főleg a tudományos és kulturális életre vonatkozó fejezetek —, nagyon hiányoznak a cikkek. Külön említést és figyelmet érdemel a függelék, amely az idei jubileumi kiadványokról ad előzetes tájékoztatást — kiadók szerinti csoportosításban.

A bibliográfián érezni a sietség nyomait. Valószínűleg az időhiány az oka, hogy a címléírásokat egyáltalán nem annotálták. Szerencsére ez nemigen befolyásolja az összeállítás használhatóságát. Nagyobb tartalmi hiányosságok sem fedezhetők fel, noha a cikkek bővebb válogatása — különösen a szépirodalmi és a fentebb említett harmadik részben — előnyére vált volna a bibliográfiának. Nem sikerült mindig a pontos besorolás sem, keveredik a memoár és a tanulmány (Gyurkó László, illetve Lukács György Lenin-eszszéjét például a visszaemlékezések között találjuk); az analitikus feltárás néhány esetben csak a rész címekre terjed ki (pl. Pogogyin: A Kreml toronyórája, Veress József: Kétszáz film); a címléírások nem egységesek (például a műfajt hol feltűntetik, hol nem, egyes esetekben szerepel a szerkesztő, máshol nem stb.). Elmaradt a tételszámozás is, így a cím- és névmutatató az oldalszámokra utal.

Ha több idő áll a brigád rendelkezésére, ez az ajánló bibliográfia minden bizonnyal jobb, gazdagabb lett volna. Mégis érdemes volt meggyorsítani a munkát, mert így a füzet akkor jelenhetett meg, amikor valóban szükség van rá: az ünnepi előkészületek dandárja előtt. (1977. Kossuth, 111 l. 10 Ft)

Bényei Miklós

Verselemzések bibliográfiája

A Tatabányai Megyei Könyvtár másodszor jelentette meg ezt a kiadványát. Az 1974-es első kiadás óta több mint 120 verselemzés látott napvilágot a folyóiratokban, tanulmánykötetekben, a második kiadás ezekkel kibővítette anyagát, s így most már a felhasználók 1945-től napjainkig tekinthetik át a fontosabb verselemzéseket.

A kis kötet első fejezete a téma elméletét tárgyaló műveket sorolja föl, azután a magyar, majd a külföldi versek fejezete következik, végül a rövidítések jegyzéke és a címmutató zárja a kötetet.

A két főfejezetben (magyar és külföldi versek elemzése) a rendszerezés alapja a költő nevének betűrendje, ezen belül az elemzett versek címének alfabetikus sorrendje. A címek után az adott verssel foglalkozó tanulmányok elemző címeiről következnek, szintén a szerzők betűrendjében. Sajnos — tehetjük hozzá —, mert itt az időrend többet mondana, abból ugyanis kiderülne, hogy mikor melyik vers vonzotta jobban a tanulmányírókat, mikor sűrűsödtek össze egy-egy költői alkotás körül az elemző-kutató munkák.

Bizonyos aránytalanság is észrevehető: Például csak két-két Pilinszky-, illetve Vas István-vers elemzését találjuk a felsorolásban. Nem tudhatjuk ugyan, mennyire törekedett teljességre, s mennyire érte azt el a kötetet szerkesztő Győri László, ám a feldolgozás gazdagsága arra utal, hogy körültekintően vizsgálta a forrásokat, s így az aránytalanságokért nem ő felelős. Egy-egy műalkotás többféle elemzését is föllehetjük a kötetben, s ez a felfogás, a szubjektív hatás összehasonlítására ad majd alkalmat az olvasónak. Az is helyeselhető, hogy a szerkesztő az irodalmi folyóiratokon, tanulmányköteteken kívül a nyelvészeti periodikumokból is merített.

A kiadvány elsősorban a diákok, tanárok, irodalomtörténészek munkáját hivatott segíteni, de a költészet iránt érdeklődő „laikus” olvasók is jó hasznát vehetik. Azok közé a könyvtári kiadványok közé tartozik, amelyeknek beszerzése minden nagyobb könyvtárban kívánatos. (Tatabánya, 1977. Megyei Könyvtár, 100 l.)

Bozók y Éva

Lapozgató

● A KULTURÁLIS IGAZGATÁS KÉZIKÖNYVE-t újból megjelentette a Közgazdasági és Jogi Kiadó, hogy ezzel az új kötet felváltsa az 1970-ben hasonló címmel közrebocsátott, időközben elavult jogszabálygyűjteményt. A Kulturális Minisztérium gondozásában készült hatalmas összeállításban tekintélyes helyet kapott a könyvtárügy: az első száz oldalt foglalják el jogszabályai és irányelvei, köztük az új alapjogszabály, a könyvtárügyi tvr. szövege is. A könyvtári jogszabályok után a levéltárakra, a múzeumokra, valamint a művelődési otthonokra vonatkozó rendelkezések következnek, majd a művészeti területek, a könyvkiadás, továbbá olyan, minden ágazatot érdeklő fontos tudnivalók, mint a sajtóigazgatás, szerzői jog, munkaügyek, kítüntetési ügyek, személyzeti munka, oktatás, gazdálkodás, nemzetközi kapcsolatok stb. stb. Az 1319 oldalas munka ára (163 Ft) nem riaszthatja el az intézményeket, hiszen nekik ugyanúgy szükségük lesz használatára mindennapi munkájukban, mint fenntartóiknak, a tanácsapparátusban dolgozó vezetőknek és beosztottaknak.

● A HONISMERET 1977/2—3. összevont száma közli a Hazafias Népfront Országos Titkárságának a honismereti munka tapasztalatairól és továbbfejlesztéséről készített előterjesztését, amelyet az Országos Közművelődési Tanács Elnöksége 1977. jan. 10-i ülésén megtárgyalta, elfogadott, és vele kapcsolatban úgy foglalt állást, hogy a megyei közművelődési bizottságoknak javasolta: az OKT elnöksége által megküldött beszámoló alapján tárgyalják meg a megye (főváros) honismereti munkájának tapasztalatait, és a továbbfejlesztés érdekében tegyék meg a szükséges intézkedéseket.

SAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

Az OSZK HÍRADÓ, amely 1958-ban indult és 1961 óta az Országos Széchényi Könyvtár MSZMP alapszervezetének és szakszervezeti bizottságának közös folyóirataként készül, az utóbbi időben rendkívül rapszodikusan jelenik meg: például elmúlt évi 11—12. számát júliusban kaptuk kézhez. A kiadók látván e helyzet tarthatatlanságát, a közelmúltban megvizsgálták a híradó helyzetét, és közvéleménykutatást végeztek a használók, az olvasók körében is. Intézkedéseik nyomán remélhető, hogy a folyóirat immár utoléri önmagát és a jövőben kihagyások nélkül tájékoztat a nemzeti könyvtár életéről, amely szinte minden vonatkozásban kihat az egész magyar könyvtárügyre is. — A szám legfontosabb közleménye a könyvtári dokumentumok magyar vonatkozásairól szól: a hungarikum-fogalom korszerű tartalmát fejt ki. A „Múltunk — örökségünk” rovat pedig a könyvtár történetének 1920—40-es szakaszából vizsgál meg egy területet: a megőrző könyvtár kölcsönzési tevékenységének gyakorlatát, amelyben az archiválás kötelezettsége a tudományos kutatás támogatásának köteletségével került szembe és teremtett nehezen megoldható érdekösszeütközéseket.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS júniusi számában Györe Pál ismerteti annak a tanácskozásnak megállapításait, amelyet az elmúlt évben Angliában rendeztek a referáló és indexelő szolgáltatások, adatbázisok helyzetéről és gondjairól. A konferencia tanulmányai nemcsak a rendező országra érvényesek, hanem általános nyugati fejlődési irányzatokat tükröznek, amelyek hullámverései azonban minden bizonytalanságot tovább fognak gyűrűzni. A gazdasági előrejelzések szerint a papírrak 1980-ig a jelenleginek két-háromszorosára emelkednek, lényegesen gyorsabban, mint a folyóiratok előfizetésére rendelkezésre álló pénzösszegek. A referáló-indexelő szolgáltatások árának növekedése mindinkább kizárja a vásárlók köréből az egyéni előfizetőket, az intézmények közül pedig a könyvtárak is az új előfizetések korlátozására, a többes példányok megrendelésének törlésére, sőt néhány egyetlen példányos előfizetés megszüntetésére is kényszerülnek. Az információk „előállításának” várható irányzata: egyelőre inkább az elsődleges folyóiratok kiadásának csökkentése várható, mint a másodlagos — referáló és indexelő — szolgáltatásoké, amelyek főként technológiai fejlesztéssel és az együttműködés erőteljes fokozásával védekezhetnek a kedvezőtlen jelenségek ellen, s teremthetik meg továbbfejlesztésük feltételeit. — A TMT érdekes cikket közöl a hazánkban is járt philadelphiai E. Garfield tollából egy újabb információs szolgáltatásról: Az 1964 óta megjelenő hivatkozási index (Science Citation Index — SCI) az irodalomkutatásra fordítandó időt lényegesen megrövidíti a hagyományos irodalomkutatáshoz képest. Ez az index ugyanis azokat a publikációkat nevezi meg, amelyekre a szakfolyóiratokban hivatkoztak, tehát a szerzők neve és a cikk adatai helyettesítik itt a hagyományos indexek tárgyszavait, s teremtenek kapcsolatokat a valamilyen szempontból érintkező tartalmú közlemények, munkák között.

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁROS 1977. évi első száma „vendégszerző” cikkével kezdődik: Dr. Dieter Schmidmaier, a freibergi bányászati főiskola könyvtárigazgatója az egyetemi könyvtárak nyitvatartási rendjének kialakításához számba jöhető szempontokat tekinti át. A folyóirat másik írása a Budapesti Műszaki Egyetem évkönyveiben rendszeresen közétett, az intézményben működő oktatók, kutatók szakirodalmi tevékenységét feltáró bibliográfiák ada-

tainak egységesítésével, pontosabban az egységesítést megkönnyítő adatkérő űrlapokkal foglalkozik, s közli ezek mintáit is. A harmadik nagyobb közlemény igen hasznos: a Műegyetemi Könyvtár hálózatának alapos, minden részletre kiterjedő szervezeti és működési szabályzata más könyvtáraknak is mintául szolgálhat. A híradó gazdag szemle- és hírvonata pedig jól tájékoztatja olvasóit a legfontosabb új könyvtári szakirodalomról, a központi könyvtár irodalomkutató-sairól és a hálózat eredményeiről.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ-nak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közlönyének idei második száma a Szabó Ervin-évforduló jegyében készült. A könyvtár igazgatója a hálózat nagy névadóját mint művelődéspolitikust méltatja, kiemelve azonban személyiségjegyeinek szétválaszthatatlanságát: vele kapcsolatban a könyvtárosról, a pedagógusról, a harcos antimilitaristáról, a történésről csak együtt szabad beszélni. Ezt bizonyítják azok az emlékezők, kortársi vélemények is, amelyekből érdekes és tanulságos csokrot közöl a híradó, többnyire Remete László 1968-ban megjelent, Szabó Ervin 1877–1918 című köteté alapján. A Könyvtári Híradó egyéb közleményeit a tematikai színesség jellemzi (könyvtárak — szocialista brigádok; munkásszállás — szakszervezeti könyvtár; könyvtár és képzőművészet; egy új intézmény — a kispesti, 25. sz. könyvtár — életének első fél esztendeje; külföldi beszámoló) és hagyományosan igen gazdagok a könyvtár ritkaságait, valamint új kiadványait bemutató, illetve a hálózat híreit tartalmazó rovatok. Külön felhívjuk a figyelmet a könyvtár TV-bibliográfiáinak felhasználásáról szóló kis elemzésre és az ifjúsági mellékletben közölt felmérésre, amely a központi könyvtár Marx-, En-

gels-, Lenin-állományának helyzetét vizsgálja. Mindkét cikk más könyvtáraknak is ösztönzést adhat, és támpontokat, összehasonlítási alapokat szolgáltat hasonló vizsgálódások elvégzéséhez.

A VAS MEGYEI KÖNYVTÁRAK ÉR-TESÍTŐ-jének 1977/1-es száma közli mindhárom nagy közművelődési hálózat elmúlt évi teljesítményadatait. Ezek szerint a tanácsi hálózatban néhány tucat (59) olvasóval nőtt a könyvtárai beiratkozottak száma (a lakosság 17,15 százaléka olvasó). Az erős, nagy könyvtárak tartós vonzását bizonyítja, hogy Szombathelyen továbbra is bővül az olvasótábor (1976-ban csaknem négyszáz olvasóval gyarapodott), s remélhetőleg hamarosan eléri a 15 ezres számot. Emelkedett a tanácsi könyvtárakban olvasó szakmunkástanulók aránya is (a tanulólétszám 38 százalékaról 43,2 százalékra), az általános iskolásoké pedig állandósult (62,6 százalék). A szakszervezeti könyvtárakban az olvasók száma csupán héttel nőtt. Olvasók között a szocialistabrigád-tagok aránya 64,3 százalék. Érdekes, hogy míg a munkások aránya a szakszervezeti olvasótáborban az elmúlt évben csaknem négy százalékkal nőtt, s eléri a 67 százalékot, a szakmunkástanulók száma több mint negyvennel csökkent. Az iskolai könyvtárakban a tanulók 58,8 százaléka olvasó, egy tanulóra 19,1 kötet könyv és 23,2 Ft évi állománygyarapodási összeg jut. Nyugtalanító viszont az, hogy a körmendi járás és Sárvár város kivételével minden közigazgatási egységben csökkent az egy tanulóra jutó iskolai könyvbeszerzési összeg. — A beszámolók közül a tanácsi hálózaté terveket is tartalmaz: a falusi ellátási körzetek közül kettő teljessé vált, és megértek újabb körzet (Sárvár) kialakításának feltételei is. A vasvári körzet pedig egy község bekapcsolásával bővül. Láthatólag a községi könyvtárak helyzetének megszilárdítása, illetve fellendítése a legnagyobb gondja a tanácsi hálózatnak, ezért velük, különösen a kisközségi könyvtárakkal több írás is foglalkozik. A tapasztalatok szerint az új falusi könyvtárosok alkalmazásakor a fenntartók a nyitvatartási időt általában nem emelték, hanem inkább csökkentették. Ezért a híradó a „D”-típusú könyvtárak munkaszerződéséhez lakosságkategóriánkénti javaslatokat is közöl a nyitvatartási idő és az egyéb munkaidő helyes megállapítására. A híradóban kezd érződni a Tanárképző Főiskola könyvtáros tanszékének jelenléte is: ez részben a tanárok cikkeiben nyilvánul meg (NSZK-beli tanulmányút ismertetése), részben a végzős hallgatók szakdolgozatainak bemutatásában, amely tovább tárgítja a híradó tematikai határait.

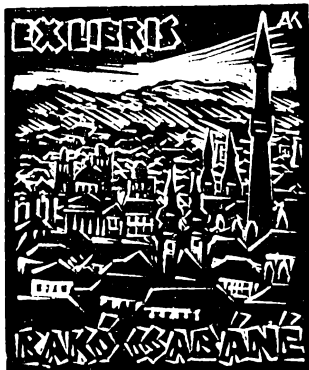

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A SZAKRÉSZLEGESÍTÉS NÉHÁNY KÉRDÉSE. Elvek, tapasztalatok, alternatívák címmel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakirodalmi szemlét, illetve a magyar „A”-típusú könyvtárakban szerzett tapasztalatokat összegező áttekintést adott ki. *Mándy Gábor* 57 oldalas, sokszorosított füzet formájában közzétett összeállítása azért is fontos, mert napjainkban munkálatok folynak újabb könyvtárak szabadpolcos tereinek szakrészleges átalakítására (pl. Kaposváron), másrészt viták a közeljövőben felépülő nagy közművelődési könyvtárak (Békéscsaba) hasonló elveken nyugvó belső térszervezéséről és olvasószolgálati felépítéséről.

TV-BIBLIOGRÁFIAKAT jelentetett meg a *Szabó Ervin Könyvtár: irodalomajánló rölapjai a Rosenbergházaspár, a Tisztelendők és A romantikus XIX. század című sorozatokhoz készültek. (Z. I.)*

KÉZIKÖNYVTÁRI AJÁNLOJEGYZÉK-et adott ki az OKISZ a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár segítségével az olyan ipari szövetkezeti klubok, művelődési házak számára, amelyekben nincs könyvtár. A klubélet során a helybeni

használatra szánt tájékoztatói eszközök bő választékában lexikonok, alapvető forrásművek, módszertani kiadványok és folyóiratok találhatók. A beszerzésre javasolt kb. 600 könyv ára 18 000 Ft, ez az összeg azonban az elkerülhetetlen antikváriumi vásárlásokkal lényegesen csökkenthető. A sokszorosításban közreadott jegyzék — amelyből egyébként a kisebb könyvtárak kézikönyvvállományának teljességét is ellenőrizni lehet — tagolása jól figyelembe vette azt a körülményt, hogy a könyvek felhasználása nem „szabályos” könyvtári környezetben történik. Ezért a könyvtári szakcsoportok közé olyan csoportokat is iktattak az összeállítók — *Király Lászlóné és Sándor Ottóné* —, mint például „Módszertani kiadványok klubok számára”, „Magnósok”, „Rádió, TV”, „Egészségünk”, „Kertünk — virágaink”, „Társasjáték, Fejttörő”. A jegyzék 60 tételes periodikumkínálattal zárul — kár, hogy az előfizetési árak feltüntetése nélkül.

ISBD(M) A könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása címmel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ sokszorosításban kiadta a nagy

jelentőségű új címléírasi szabvány hiteles szövegét, amelyet Horváth Magda fordított magyarra. A nemzetközi könyvtárösszeállítás, az IFLA több mint húszéves fáradozásával létrehozott munka a katalogizálás történetében az első egyetemes szabályzat. Kialakításában kétségtelenül közrejátszott a számítógépek könyvtári térhódítása is. A 62+2 oldalas, függelékében magyar példákat közlő füzet a könyvtárosok mindennapos munkaeszköze lesz; alkalmazásával, értelmezésével, részletkérdéseinek kifejtésével minden bizonnyal gyakran találkozunk majd lapunkban is az olvasó.

HELYISMERETI TÖRZSANYAGJAVASLAT SZABOLCS-SZATMÁR megye könyvtárai részére címmel, a Bibliográfiai füzetek 2. számaként, sokszorosításban jelentette meg a Nyíregyházi Megyei Könyvtár *Orosz Szilárd* összeállítását. A „B”- és „C”-típusú könyvtárak, valamint az iskolai könyvtárak helyismereti állományába javasolt, önálló műveket leíró jegyzék a megye egészére vagy egy-egy nagyobb tájegységére vonatkozó irodalmat tárja fel, továbbá közli a jelesebb helyi személyekről szóló életrajzok, visszaemlékezé-

sek címadatait is. Nem foglalkozik a helyi szerzők munkásságával és néhány ismeretterjesztő mű kivételével a megye városaira vonatkozó irodalommal sem. Ezt a válogatási szempontot azonban nem elég következtesen alkalmazza az összeállítás, amely egyébként — igen helyesen — függelékében közli a megyében 1976-ban kiadott lapok, folyóiratok jegyzékét, az ország antikváriumainak listáját és a magánosoktól történő vásárlások lebonyolításának módját is. Az egész kiadványt azt sugallja, hogy a teljes megyei bibliográfia kiadására szintén megérett az idő.

K. A. FEGYIN halála alkalmából bibliográfiai रूपlapot adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ún. gyászkeretes sorozatában. A pályakép után az első nekrológokat, majd az elhunyt szerzőre vonatkozó irodalmat felsoroló, illusztrált összeállítást az FSZEK hálózat tagkönyvtáraiban megtalálható Fegyin-művek jegyzéke zárja.

A SZOCIALISTA DEMOKRÁCIA és üzemi demokrácia kérdései a címe a Szakszervezetek Elméleti Kutatóintézetének Dokumentációja által közrebo-csátott sokszorosított bibliográfiának. A 811 tételét egyetlen betűrendben felsoroló jegyzék, amely az

intézet Témabibliográfiák c. sorozatának első kiadványa, az 1971 és 1976 közötti időszak hazai, valamint szovjet, bolgár, csehszlovák, jugoszláv, lengyel, NDK-beli és román szakanyagából válogat. Figyelme az önálló kiadványokon kívül nemcsak a sajtóközleményekre terjed ki, hanem kéziratok tanulmányokra és kongresszusi dokumentumokra is, címleírásait azonban nem annotálja, és azt sem jelöli meg, hogy az idegen nyelvű közleményekről készült-e magyar fordítás.

A KÖNYVTÁRAK EGYÜTTMŰKÖDÉSE (Módszertani anyag) címmel háromszáz példányban sokszorosított gyűjteményt adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A néhány oldal terjedelmű, gyakorlati célokat szolgáló módszertani dolgozatok a könyvtári kapcsolatok olyan fontos területeit tárják fel, mint amiket a könyvtárak és az úttörőmozgalom, a KISZ, a szakmunkásképző iskolák, a művelődési otthonok, a könyvkiadás és könyvterjesztés, a TIT, valamint a múzeumok együttműködési lehetőségei kínálnak.

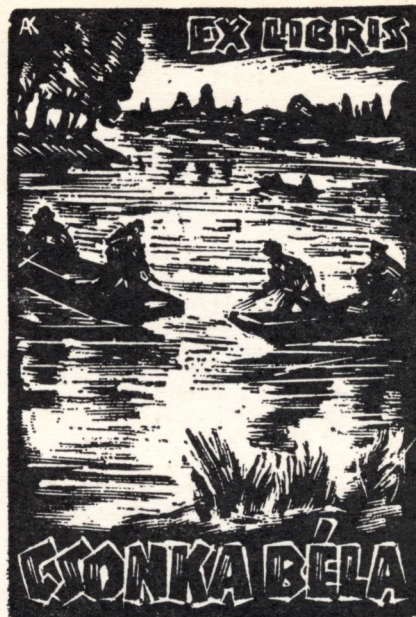
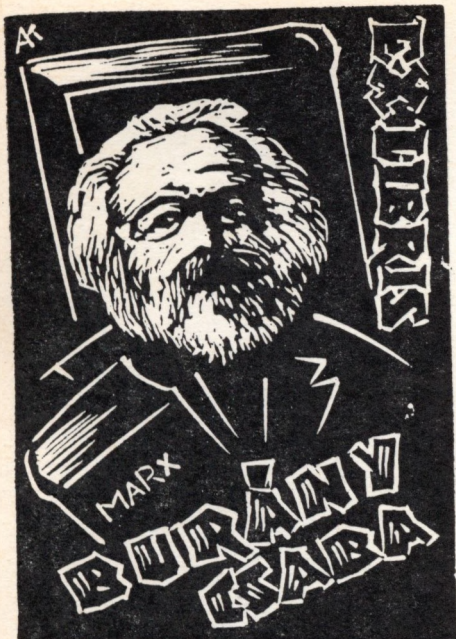
KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS-SOROZATOT indított a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Az első kiállítás alkalmából, amely Sánta László és M. Kiss József grafikáit mutatta be, a könyvtár nemcsak izléses katalógust nyomtatott, hanem ezt kiegészítette rövid, főként alapműveket felsoroló ajánló jegyzékkel is.

AUGUSZTUS 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK ÉS STATISZTIKAI BESZÁMOLÓK: Eseménynaptár (FSZEK — KMK) (Tartalmából: H. Hesse, N. Guillén, Elin Pélin, Fábry Zoltán, Szabó Ervin, F. E. Dzserszinszkij, Martos Flóra, É. Zola); Gazdaságpolitikai Tájékoztató 12. (1977) Balassi Bá-

lint Megyei Könyvtár, Salgótarján); Gyarapodási Jegyzék 1977/1. (Állami Gorkij Könyvtár); Irodalomkutatások. Az általános nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1977. július (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); Könyvgyarapodás 1977. I. negyedév (MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Könyvtár); Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap. 1976/4. (OSZK KMK); Könyvtári kiadványok 1977. június. (A Hajdú-Bihar megyei Könyvtárnak megküldött példányok alapján); A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája. Index 1976. (OSZK KMK); A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája. 1977/1. M 18 646 — M 19 006 (OSZK KMK); Pedagógiai irodalom 7. (Válogatás) [Gyarapodási jegyzék 1976] (Heves megyei Könyvtár, Eger); Tájékoztató jegyzék vezetőik számára 6. sz. 1977. június (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); Társadalomtudományi Információ 77/1. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); Vas megye irodalma 1976. jan. 1.—márc. 31. Klöny. a Vasi Szemle 1977/1. számából. (A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár bibliográfiai füzetei). — Pest megyei köz-művelődési könyvtárak 1976. évi főbb statisztikai mutatói (Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár).

Andruskó Károly könyvjegyeiből (Cikkünket lásd az 559. oldalon)

Ára: 6,— Ft

HU ISSN 0450-7886